

9. 1935.

24272.

KIRNER A. BERTALAN

BAPTISTA

KRÓNIKA

A lélek és szeretet sugalta evan-
gyéliumi igazságot szolgálom ;
jutalmamat Isten kegyelme és Jézus
ígérete folytán bízva várom.

CMN. 140-1956

Budapest, 1935.

KIRNER KÁROLY BERTALAN

kiadása

Magyar kir. vallás- és közoktatásügyi

MINISZTER

a történetiró

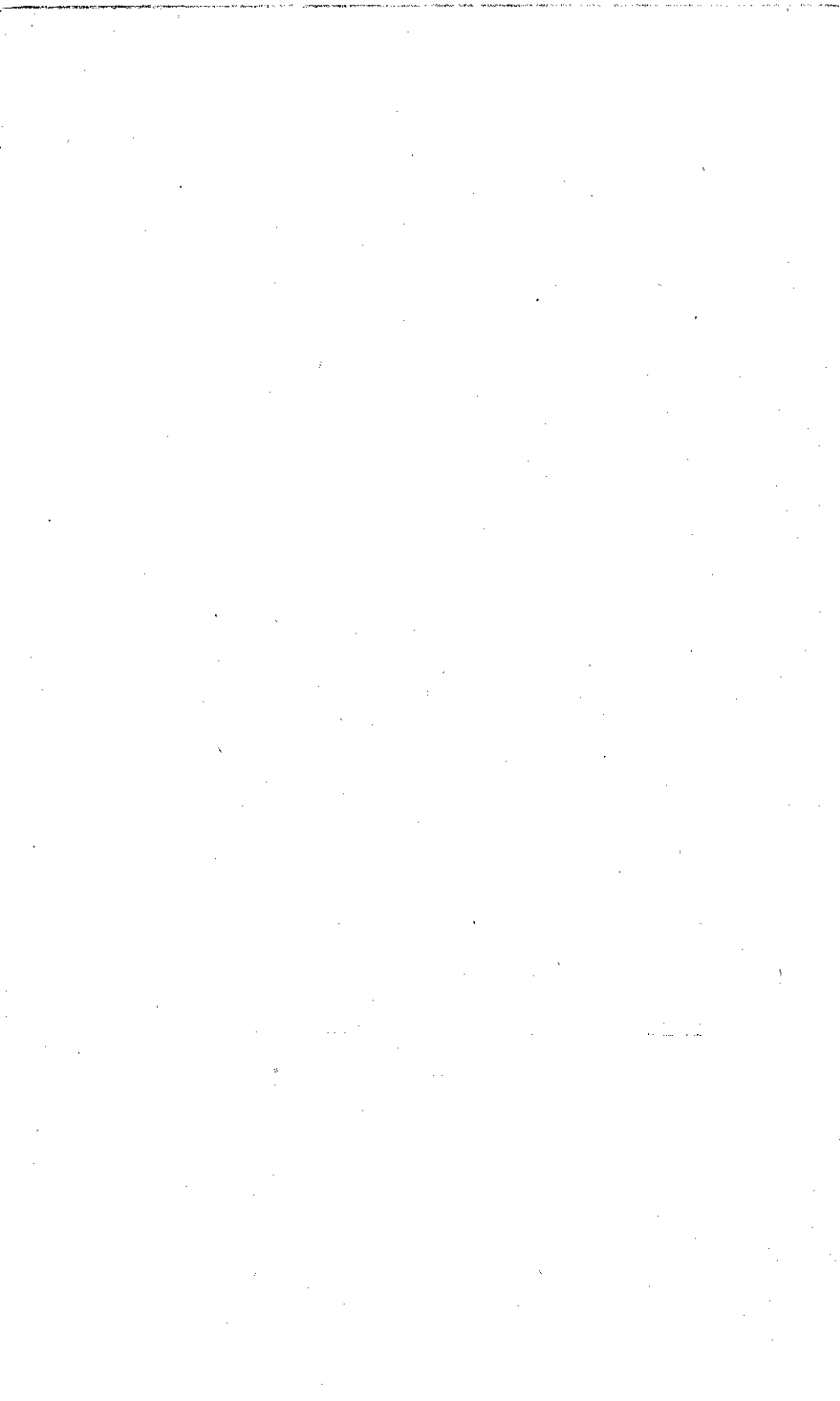
DR. HÓMAN BÁLINT

Ő nagyméltóságának

szeretettel és tisztelettel ajánlva.

KIRNER A. BERTALAN.

Előszó.

1933-ban, „A szekta-kérdés“ c. vitairatomban, a 28-ik oldalon ezeket irtam: „Tény, hogy a reformációval kapcsolatban a b e m e r i t k e z ő k e r e s z t y é n e k m o z g a l m a ú j a b b é s t a r t ó s a b b e r ő r e k a p o t t. D e a b a p t i s t á k e r e d e t é t c s u p á n a r e f o r m á c i ó i d e j é r e t e n n i n e m l e h e t, m é g a k k o r s e m, h a a b e m e r i t k e z ő m o z g a l m a k s z é t s z ó r t s á g á r a é s p o n t o s a d a t o k h i á n y á r a v a l ó t e k i n t e t t e l e r r ő l t e l j e s e n t i s z t a é s e g y s é g e s k é p e t a l k o t n i n e m t u d u n k. M i n d i g ú j a b b a d a t o k b u k k a n n a k f e l a t ö r t é n e l e m b e n; i g a z s á g o k, m e l y e k n e k n a p f é n y r e v a l ó h o z a t a l a a z e l m u l t i d ő k t ö r t é n e t i r ó i n a k v a g y h a t a l m a s s á g a i n a k n e m á l l o t t k e d v ő b e n, i l l e t v e é r d e k é b e n.“

Ime, azóta — Isten gondviseléséből — egy férfiú jelentkezett a láthatáron, aki nagy lelki küzdelmeken, sőt szenvedéseken keresztül eljutott a golgotai kereszt békességéig s egyben a baptista közösségig. Neki, e könyv szerzőjének jutott osztályrészül az a feladat, hogy kikutassa és felderítse azokat a történelmi bizonyítékokat, melyek a baptizmusnak, mint bibliai b e m e r i t ő - m o z g a l o m n a k ő s i v o l t á t m a g y a r o r s z á g i v o n a t k o z á s b a n i s i g a z o l j á k. S p o n t á n l e l k e s e d é s s e l, k o m o l y i h l e t e t t e s s é g g e l é s f á r a d t s á g o t n e m i s m e r ő ü g y b u z g a l o m m a l f o g o t t h o z z á a M a g y a r K i r á l y i O r s z á g o s L e v é l t á r b a n, a N e m z e t i M ú z e u m k ö n y v t á r á b a n, a B u d e p e s t i K i r. M. P á z m á n y P é t e r T u d o m á n y - E g y e t e m k ö n y v t á r á b a n é s a z I p a r m ű v é s z e t i M ú z e u m b a n t á r o l t — m a g y a r, n é m e t é s l a t i n n y e l v ű — r é g i o k m á n y o k, a k t á k é s f e l j e g y z é s e k á t k u t a t á s á h o z, m i k ö z b e n s o k é r t é k e s l e l e t n e k é s h i t e l e s a d a t n a k j u t o t t a b i r t o k á b a.

Nagyban megkönnyítette s egyben újabb, eddig ismeretlen adatokkal gazdagította a kutatás munkáját az az öröndetes tény, hogy a világháború után, az osztrák-magyar monarchia megszűntével a bécsi levéltárból Budapestre kerültek az országunkkal kapcsolatos, sokáig hozzáférhetetlen fontos történelmi dokumentumok.

Az így összegyűjtött történelmi adatokat találja az olvasó ebben a könyvben. Nyers anyagalmaz ez, valóban „Kronika,” melynek rendszerbe foglalása s az újabb idők adataival való kronologikus egybekapcsolása nem állott a szerző szándékában. Úgy véli ugyanis, hogy az általa itt közrebocsátott, valamint még közre nem bocsátott adatok az eddig már feltárt s a még ezután feltárandó adatokkal együtt képezhetnek egy olyan komplexumot, amelyből gondosan kiformalható egy egészebb és teljesebb történelmi kép.

E mű azonban széttagoltságában és rapszódikus voltában is épületes olvasmány mindazok számára, akiket érdekel a baptista (vagy régebbi megjelölés szerint: anabaptista) mozgalom történetének magyarországi fejezete. Elfogultság nélkül mondhatjuk, hogy ezek az adatok nemcsak a baptistákra fogott „újhitűség” vádját cáfolják meg, hanem az egyetemes protestáns történelem számára is nyereséget jelentenek s éppen ezért szerző a bibliai és a történelmi igazság érdekében egyaránt értékes szolgálatot végzett.

Soli Deo Gloria!

Budapest, 1935. október hava.

SOMOGYI IMRE DR.

A szerző előszava.

Ezzel a szerény munkával, a Krisztus-hívők ama csoportja iránt kívánom leróni tiszteletemet és szeretetemet, akik a bap-tisált Jézus Krisztustól soha — még a küzdelem, szenvedés idejében — sem maradtak el. Akik az ő „Mesterükért” éhséget, szomjúságot, fogságot, botozást egyaránt elviseltek. Sőt a legborzasztóbb gyötrel-em óráiban; a vérpad, lenyakaztatás, vízbefojtás vagy a megégetés kínos perceiben is, bátor bizony-ságtevői voltak az Úr Jézus Krisztusnak.

Ennél, a baptista — hitvalló vértanú — csoportnál, öntudatosabb követője nincsen a Jézus Krisztusnak, — legalább az egyháztörténelemben nyomára nem akadtam.

Ez a baptista csoport életével, munkájával, ha-lálával egyenlő mértékben az Úr Jézus Krisztus szol-gálatára adta magát. Gyűlölködés, bosszú, harag, sze-retetlenség sehol nem fordul elő hosszú történelmük-ben.

Például szolgálnek arra nézve, hogy milyen az igazi hitélet, milyen a tökéletes Krisztus-követés.

Én hálásan köszönöm az Úrnak, hogy engemet érdemessé tett, rávezetett arra az útra, melyen ráta-láltam, odabukkantam — küzdelmeken, szenvedése-ken át — a baptista közösséghez, a baptista csoport őseihez, hitvallóihoz.

Szolgáljon ez a munka mindenkinek, a Krisztus-

hívők eme csoportjának megismerésére, egyben kalauzúl arra nézve, hogy miként lehet s hogyan kell a Krisztus nyomán, az örök élethez vezető útra — biztosan — reátalálni.

Budapest — Békés, 1935. okt. 31.

1. §. Baptista nevezet.

A baptista elnevezés a „*báptisma*“ görög szóból származik, mely bemerítést jelent. A **baptista** szó tehát azt jelenti: **bemerített**.

A *báptisma* mint bibliai szó, egyenes vonatkozásban áll az Úr Jézus Krisztussal.

2. §. Baptista (Bemerítő) János.

Történeti tény az, hogy Jézus előtt mintegy fél-évvvel, útegyengetőül s előfutárul lépett fel Júdea vadonjain Zakariás pap fia: Bemerítő János, görögül „*Joannes Ho Baptistes*.” (Máté 1:1.) Azon ünnepélyes szózatot intézte honfiaihoz: „Térjete meg, mert elközelített a mennyeknek országa.” S azokat, akik engedtek felhívó szózatának, **víz bemerítés** által kötelezte további új, azaz tisztább életre. János így mondta: „Ego baptidzo húmas en hüdati,” „Én bemerítlek titeket a vízbe.” A helyes szó tehát: víz bemerítés, mert ez fejezi ki jelképileg is a lelki megtisztulást, az újjá születést.

(V. ö. Balogh Ferenc hittanszaki tanár, a debreceni kollégiumban: Keresztyén Egyház Történelem. Debrecen, 1872. 32—33. lap.)

3. §. A **baptizált Jézus Krisztus**.

A „*báptisma*“ szónak, az Úr Jézus Krisztussal való kapcsolatát a biblia sok helyén megtaláljuk. Jézus Krisztus éppen ezt a nyilvános cselekményt tette a megváltozott ember, Istennel való újszövetsége időpontjául és jeléül. A „*báptisma*“ tehát nagyon komoly bibliai és krisztusi cselekedet. A komoly példát erre maga Jézus Krisztus szolgáltatta. Ő „szentesítette,” igazolta Bemerítő János prédikálását. Igaznak és szüksé-

gesnek találta. Ezért Jézus Krisztus is a nagy nyilvánosság előtt — az emberek kacagása, a farizeusok, írástudók csipkelődő megjegyzései között — a Jordánhoz megy és János által magát a folyó vizébe bemerítetteti. Itt veszi kezdetét közpályája. (i. m.)

4. §. Jézus Krisztus baptista kapcsolata.

A bibliának idevonatkozó utalásaiból lássunk néhányat: a) Jézus „*ebaptisthe*“ (bemerítettik) János által a Jordánban (Márk 1:9.); b) Lőn pedig, hogy Jézus is „*baptisthentos*“ (bemerítettett) (Luk. 3:21.); c) Akire látod a lelket leszállani és rajta megnyugodni, az az aki „*baptidzon*,” bemerít, elborít, betölt Szent Lélekkel. (János 1:32); d) Akkor eljőve Jézus Galileából... Jánoshoz, hogy „*baptisthenai*“ (bemeríttessék). (Máté 3:13.); e) És Jézus „*baptistheis*“ bemerítettétvén, azonnal kijöve a vízből. (Máté 3;16.) Ezek a helyek világosan mutatják a „*baptisma*“ szónak Jézus Krisztussal való kapcsolatát és *szükségességét*. Amint látjuk, mind a négy evangélista egyöntetűen használja erre a cselekményre a „bemerítés” szót. Az újszövetség jeleire, pecsétjére nem is lehet mást használni, annak dacára, hogy a magyar biblia a „*baptisma*“ szót helytelenül fordítja és helytelen nevet ad neki.

5. §. A „baptista” szó az irodalomban.

Elfogulatlan és tárgyhiú egyházi írók a „*baptisma*” szót helyesen *bemerítésnek* fordítják. Egy nagyon elterjedt és a magyar reformátusok kedves olvasmánya a *baptisma* szót mindig *bemerítésnek* fordítja, így: „És Galileából jöve Jézus elé

A Jordán vizébe, hogy *bemerítené*.

— — — — —
 És engedvén János a krisztusi szóknak
Bemeríté Jézust a Jordán folyónak
 Vizébe, ahonnan, hogy kilábolának
 Az ég kárpitjai megnyilatkoznak.”

(Lásd: Jámbor Lajos békési református tanító: Jézus Élete Képekben. Kiadó: Hornyánszky Viktor, Budapest 1898. 22—23. l.)

6. §. A baptista szó lelki vonatkoztatásban.

A „*baptisma*,“ a bemerítés bátor kinyilatkoztatása a Krisztus követésének. „*Valamint Krisztus feltámadott és föltámadása után más életet, mennyei életet élt; úgy a bemerített személy egészen más életet fog élni, Jézus Krisztust fogja követni.*“ A felhívás erre így hangzik: „*Térjete meg és meríttessetek be mindnyájan a Jézus Krisztus nevében, mert tinektek lettek az ígéretek és a ti gyermekeiteknek.*“ (Csel. 2, 38.) Az apostolok és az utánuk következő tanítók azokat, akik Krisztuskövetők~~kké~~ lettek, egészen bemerítették a vízbe. (Lásd: A Keresztyén Vallás Főágazatainak Bővebb Előadása A Helvétziai Vallástételt követők értelmé szerint. Készítettett A Keresztyén Vallás Előadására. Debrecen 1862. Telegdi K. Lajos. 118-131. l.) Ez a könyv egy nagyon elterjedt iskolai tankönyv, amely évtizedeken át tanította a reformátusokat. Ez a könyv is bemerítést fordít és használ. Még az idézetekben is.

7. §. Baptista felfogás.

A baptista felfogás az, hogy vagy igazaknak tartjuk Krisztus cselekedeteit és parancsolatait s akkor követjük; vagy nem tartjuk igazaknak s így nem követjük és nem is tanítjuk azokat. A baptista üdvvelfogás lényege az, hogy igazak és szükségesek Jézus Krisztus cselekedetei, parancsolatai s azokat minden vonatkozásban elfogadja és megtartja. Ebben a felfogásban elválik, elszakad addigi életkörülményeitől és megváltozva újjá lesz. Azokhoz tartozik, akik ilyen felfogásúak, „akik mindnyájan együtt valának.“ (Csel. 2:44.)

8. §. Tévelygő felfogásuak.

Érdekesnek tartjuk megemlíteni, hogy a baptisták felé, — akik a *baptisma* szó helyes értelmezését gyakorolják — némely egyházak lelkészei követ dobnak. A baptistákat tévelygő lelkeknek nevezik. (Lásd: Egy pest-

környéki ref. lelkész: A gyermekkereszttség. Tahitófalu 1923. 14. l.) Pedig a baptisma szó jelentését tévelygéssel azok nevezik, akik a szó helyes értelmét idegen szóval helyettesítik. Luther Márton s a többi reformátorok sem gondolkoztak a baptisma szó helyes értelmezése felett. Ezzel szemben Luther korabeli *baptisták* vagy *anabaptisták* sákramentomi beszédeiben, a görög *baptisma* szónak itt-ott helyesebb, kifejezőbb értelmét látjuk, a „vasserbadt“ (vizfürdő) alatt. (Lásd: Baptista Kodex VI. Langenmanthel János, 1527. 150. l.) Egyébként mi nem vitatkozunk a baptistákat támadó református lelkészekkel, csak *odavezetjük* a fentebb 2. §; 5. §; 6. § alatt említett református tankönyvekhez, *hogy* onnan *megtanulják* a *baptisma* szónak helyes jelentését és még helyesebb *használatát*. Itt abban a felfogásban vagyunk, hogy az egyháztörténetírónak, aki egyben a református lelkészeket képező intézet professzora, mégis csak tudnia kellett és tudta is a görög „*báptisma*“ szó jelentését. Csak a tanítvány nem tanulta meg, vagy már elfelejtette.

9. §. A baptista szó bibliai alapjai.

A biblia eredeti görög szövegében a *baptisma* bemeztést jelentő szó, a következőképpen és helyen található: „*Baptidzó*“ Máté 3:11. — „*Ebaptisa*“: Márk 1:8. — „*Baptidzó*“: Luk. 3:16; Ján. 1:26. — „*Baptidzeis*“: János 1:25. — „*Baptidzein*“: I. Kor. 1:17. — „*Báptisma*“: Máté 21:25; Márk 11:30; Luk. 20:4. Csel. 18:26; I. Pét. 3:21. — „*Baptisthentes*“: Luk. 7:29-30. — „*Baptistou*“: Luk. 7:28. — „*Báptisma*“: Luk. 12:50. — „*Baptisthénai*“: Máté 3:13; Luk. 12:50. — „*Baptismatos*“: Csel. 1:22, Róm. 6:4. — „*Baptismati*“: Kol. 2:12. — „*Báptisma*“: Eféz. 4:5. — „*Baptistés*“: Máté 3:1; Luk. 7:20. — „*Baptistou*“: Máté 17:13. — „*Baptidzón*“: Márk 6:14; Ján. 1:32. — „*Ebaptisthe*“: Márk 1:9 — „*Baptistheis*“: Máté 3:16. — „*Baptisthentos*“: Luk. 3:21. — Az idézett szavak helyes értelmezése és fordítása: *bemeztetni, bemeztés, bemeztető, bemeztett, bemeztált, bemeztista* (v. ö. The Kainhe Diathekhe (Újszövetség) Londino 1922.)

10. §. A kereszt jelentése: ho staurós.

A baptisma szótól nem származhat a kereszt, a

keresztelés, a keresztelő vagy a keresztelt. A biblia görög szövegében a kereszt és változatainak kifejezésére mindenütt a „**hó staurós**“ vagy ragozásbeli változata áll. Pl. „Staurón.“ Máté 10:38. — Máté 16:24; Luk. 9:23. — 14:27; Márk 8:34; I. Kor. 1:17—18; Zsid. 12:2; Ján, 19:17. — „Staurósai.“ Máté 27:32; Máté 20:19. — „Stauróu“: Gal. 5:11; I. Kol. 2:14; Filipp. 2:8 és „kereszt,“ „keresztjét,“ „keresztfára,“ „kereszttről,“ „keresztet,“ „keresztrefeszítsék“ jelentést ad.

A „keresztelés“ úgynevezett egyházi szertartása, a keresztet (staurón) ábrázoló keresztvetésből — keresztformájában való megolajozásból; keresztformájában való meghintésből — mint jelből származik. És sohasem a „*báptisma*“ szóból. A „*báptisma*“ mindig *bemerítést* jelent.

11. §. A keresztény szó alapja: **Christianos.**

A „kereszt“-ény (keresztyén) elnevezés is érdekesen nem a „staurós“ keresztet jelentő szóból származik, hanem a biblia görög szövegében előforduló „kristianos,“ latinosan „christianos,“ „christianus“ szóból. (Csel. 26:28; I. Pét. 4:16; Csel. 11:26.) Jelentése Krisztusféle, Krisztus követője, Krisztus híve.

(V. ö. Zoványi Jenő. Theol. Ism. Tár. II:255.)

A „keresztyén,“ „ez szónak nem az kereszttről, sem az keresztelésről van eredeti, hanem az Christusról.“

(V. ö. Szarvas — Simonyi: Magyar Nyelvtörténeti Szótár. Budapest 1891. II. k. 234. l.)

Ennek a három bibliai görög szónak: 1. *báptisma*, *bemerítés*; 2. *staurós*, kereszt; 3. *christianos*, krisztusféle felsorakoztatásából világos, — az első bepillantásra, — hogy a „*báptisma*“ *bemerítés* határozottan *elkülöníthető*, sőt *elkülönítendő* a másik két szónak a jelentésétől és értelmétől.

12. §. A baptista szó gyakorlata.

A „*báptisma*,“ „baptista“ szót — nem magyarázni, fejtegetésekkel, dogmákkal, doktrinákkal, végzé-

sekkel, hanem Krisztus példája szerint — *gyakorolni kell.*

A „baptisma“ szót — Jézus Krisztussal kapcsolatban — nem lehet másképpen elképzelni, mint vízzel, folyóvízzel, a Jordán vizével; amely megcsoobbant, mikor Jézus Krisztus belement; mikor bemerítettett és kijött a vízből.

(V. ö. Máté 3:16; Márk 1:10.)

13. §. Jézus Krisztus példája.

Mikor Jézus Krisztus magát a Jordán vizébe bemerítettette, azt a kijelentést tette: „Így illik a mi tisztünk minden igazságát betölteni.“ (Máté 3:15.) Ezek szerint még az sem elegendő, ha valaki az üdvösség szempontjából *sok* igazságot betölt, mert *minden* igazságot be kell töltenünk. Tehát a baptisma is betöltendő, amely az Istennel való újszövetség pecsétje. Ez a cselekedet a Jézus Krisztus által kívánt bizonyágtevés hitbeli fokozata, amely egy újabb krisztusi kijelentésben emelkedik és ez: „Legyetek tökéletesek.“ (Máté 5:48.)

Nem apasztani, nem kevesbiteni, nem elmagyarázni kell a krisztusi cselekedeteket, hanem szaporítani, fokozni, hatványozni egészen a *megszentelődésig*. Jézus Krisztus cselekedeteinek és követésének hatványát, fokozatát mutatja az a kijelentés: „Én odaszentelem magamat, hogy ők is megszenteltettek legyenek az igazságban.“ (Ján. 17:19.) Akik a Jézus Krisztus eme cselekedeteit igaznak tartják, azoknak öröm ezt követni és nem elmulasztják, nem elhanyagolják azt, hanem teljesítik. Így a baptismát is, a bemerítettést is.

Ide azonban *hit* kell. Az kell, hogy a lélek akaratára több legyen a test akaratánál. Legalább is az kell, hogy a test tudjon engedelmeskedni a léleknek. Ilyen hite — Krisztus és az apostolok idejében élő emberek között is — csak kevésnek volt.

14. §. Az első keresztyének.

Ilyen hite csak néhány ezer embernek volt a hatvan, nyolcvan milliós római birodalomban. Ilyenek voltak az első keresztyének, akik nem a bűnnek voltak szolgálói, hanem a Jézus Krisztusnak. Szakítottak előbbi életük önzésével, kapzsiságával, rossz szokásaival, ledér mulatságaival, szennyes élvezeteivel. Egyszerű, de szívből jövő imádságokban, énekekben dicsérték a mennyei Atyát. Áhitatosan olvasták, hallgatták és magyarázták egymásnak a Jézus Krisztusról szóló csodálatos próféciákat, történelmi feljegyzéseket. Az istentiszteleteken és szent vacsorákon egymás mellett ült és testvéri csókot váltott egymással gazdag és szegény, úr és rabszolga. (V. ö. Dr. Révész Imre: A Keresztyénség Története. Debrecen, III. k. 3—4. lap.)

15. §. Testvérek. Vezetők. Gyülekezetek.

Az első Krisztus-követők magukat testvéreknek hívőknek, tanítványoknak, istenfélőknek nevezték; a zsidóktól pedig nazarénusoknak, galileabelieknek csúfoltattak. (V. ö. Balogh i. m. 37.) Ezek a testvérek aztán megválasztották maguk között a vezetőket úgy, amint azt a szentírás előírja. (I. Tim. 3. r.)

Az ős egyházban a gyülekezet vezetője, kiszolgálója a püspök, felvigyázó (episkopos), a vén, gazda (presbiter), a szolga diakonus volt. Így alakult meg a római, korinthusi, galáciai, efézusi, filippibeli és thessalonikai gyülekezet is. Minden gyülekezet egymással egyenlő volt.

(Lásd: Szent Biblia. Budapest, Brit és külföldi biblia társulat 1933. II. rész 157—216. lap. Dr. Gill—Dr. Udvarnoki: Az újszövetségi gyülekezet. Budapest, 1933.)

16. §. A római gyülekezet elhajlása.

Később a római gyülekezet többnek ítélte magát a falusi, szigetmenti, hegyvidéki és barlanglakók gyülekezeteinél. A római gyülekezet imaháza lassan templommá fejlődött át és berendezésében is elütött a többitől. A többiekkel nem érintkezett, a velük való közösségről ellefejtkezett. Így válaszfal húzódott a római és a többi gyülekezet közé. A vidéki gyülekezetek, a maguk egyszerűségében szabadban is megtar-

tották istentiszteletüket, — folyóvíz mellett is énekeltek és imádkoztak; míg a rómaiak már templomokban tartották istentiszteleteiket és a baptilálást, a krisztusi bemerítést, templomi szertartássá fejlesztették és vízzel való meghintéssel helyettesítették.

Igy a folyóvízbe való bemerítés gyakorlata mellett a római gyülekezet kebelén belől, egy újabb gyakorlat állott elő. A bemerítés helyett a fejrevaló öntés és ezzel a Krisztuskövetők két iránya alakult ki: római és nem római.

A római gyülekezet püspöke befolyásra törekedett a vidéki gyülekezetek püspökei felett is. Az egyik római püspök I. Xystus (120) megszilárdította a római püspökség fölényét, a többiek (a presbiter collégium) felett és arra igyekezett, hogy minden egyházban, gyülekezetben oltár emeltessék. (In allen Kirchen oltar soll aufgebauen wurden.) (V. ö. Zoványi i. m. III. 208. és Baptista Kodex VI.) *Agoston* (Augustinus Aurélius) 353—430, már mint római pápa a római egyház felsőbbbségi jogát vitatta az álam felett. (V. ö. Zoványi I. 17.)

17. §. Szakadás a gyülekezetek között. Keleti (görög) és nyugati (római) csoport.

III. *Bodog* (Félix) 483-492. római püspök (pápa) 484-ben a konstantinápolyi püspököt (patriarkát) Aca-ciust kiátkozza. Ezáltal beállott „hivatalosan” is a szakadás a krisztuskövető gyülekezetek keleti és nyugati csoportja között.

(V. ö. Zoványi i. m. I:145.)

Ez az átkozódás pedig nem krisztusi elv. A krisztusi elv a megbocsátás és a szeretet. Ha tehát már a másik csoporttal szemben a gyűlölet jut kifejezésre, akkor már emberi érdek kapcsolódott be. Akik tehát az emberi elvet nem találták megengedhetőnek a gyülekezeti érvényesülésben, odamentek, ahol a bibliai, krisztusi elv erősebb volt. Nem bánták, ha nem is volt olyan fényes külsőségekben. A fő az volt, hogy a lelkük Krisztus közelében megpihenést találjon. Nem törődtek azzal, hogy eme krisztusiatlan elvtől való elszakadásért, elválásért *eretneknek* minősítették.

Ezeknek csak az volt a főigyekezetük, hogy lelkük a szeretet gyakorlásában eltelve Jézus Krisztus evangéliumán át keresse az üdvösséget. Csendben, távol az emberi érdekektől.

Ezekkel szemben III. Bonifác (603-607.) római püspök (pápa) a római gyülekezet felsőbbtségét hirdette mindenben („Caput omnium ecclesiarum“). „Die römisch Kirch sol das haubt aller Kirchen sein.“

(V. ö. Zoványi i. m. I. 150. és Baptista Kodex VI.)

18. §. Gyülekezetek a rómain kívül.

V. János (685-6.) római püspök (pápa) nyilvános törekvése az volt, hogy a különélő gyülekezeteket és kivált a sardiniai egyházat, mely a római gyülekezet fensősége alól magát egyre jobban kivonta, ismét hatalma alá vethesse. Látható, hogy vannak kezdetől fogva gyülekezetek, amelyek nem tartoznak és nem is akarnak a római püspök, a római pápa, a római egyház alá tartozni. Olykor egy-egy római püspök (pápa) életcéljául tűzte ki, hogy egy-egy ilyen renitens, szakadár, eretnek csoportot hatalma alá hajthasson; azonban eredménytelenül. Élnek tehát tiszta evangéliumi gyülekezetek a római gyülekezeten kívül, önállóan.

A római gyülekezet nemcsak a többiek feletti hatalmát igyekezett növelni, hanem azokat sem tűrte, akik bírálni igyekeztek. Az ilyeneket kirekesztette. Ezek pedig már csoportosan találhatók. Ilyenek: *Dositheus*; *Simon*, *Menander*; *nikolaiták* (Nikontoniaon) *Nikolaus* tanítványa (Csel. 6:5.) *Cerinthus* alexandriai zsidóbölcs, János apostol kortársa; *Ebjoniták*, *nazarénusok*; *Elkeszaiták*; majd *Origenesiek*. Utánuk a **pauliciánusok**, **bogumilek**, **katharusok**, *szabad szellem testvérei*, *apostoli testvérek*, *waldensek* — *valdensek*, *Wiklef* — wiklefisták, *Husz* — husziták, *Savonarola*, — *Wessel János*, *Gochi*, *Puper János*, *Gansfort János*, *Conecte Tamás* karmelita; *András* karnioliai érsek, — *Witrarius Ferenc* ferences. *Erfurti Jakab* (Jacobus de Paradiso), *Laillier János* sorbonnei tanár, *Luther Márton* — *lutheránusok*, *Kálvin János* — *kálvinisták*. (V. ö. Balogh i. m. 48.)

19. §. Pauliciánusok, Krisztushívők.

A római gyülekezettől külön élő gyülekezeti csoportok egyike a pauliciánusok gyülekezete. Bibliai hitüket Pál apostol leveleiből nyerik. Innen kapták nevüket is. Önmagukat keresztényeknek, krisztushívőknek nevezték, míg a római gyülekezet tagjait közönségeseknek, katolikusoknak, illetőleg a katolikusokat rómaiak-

nak. Ezek a pauliciánusok a szentek, képek, ereklyék tiszteletét, böjtölést, coelibatust (nőtleniséget) és minden érzékre ható formáját a kultusznak elvetették. Sőt az egyház uralkodási törekvését, hierarchiát sem helyeselték. Hitük erős abban, hogy Krisztus azért jött le az Istentől — Márián keresztül — hogy megszabadítsa az embert a gonosz uralmától.

Sok üldöztetések között éltek. De minden vérengzés, kegyetlenség dacára is megtartják bibliai hitüket, meggyőződésüket. Leirhatatlan szenvedést hordoznak. A szenvedésben az új szövetség könyvei nyomán a Krisztusra néznek és az üldöztetések idején mintegy száz esztendőn keresztül barlangokban, hegyszikorokban élnek. Örökös zaklatást szenvednek. *1307—1323-ban ellenük vezetett kereszties hadak tüzzel-vassal pusztították őket.* Utódaik csak „titokban“ maradtak fenn. (V. ö. Nagy József: „Pauliciánusok keleten, mint a Reformáció Első Előharcosai.“ Sárospataki füzetek 1859.; Zoványi i. m. III. cs.)

20. §. Bogumilok, Isten barátai.

A bogumilok vagy bogomilek görög egyházi gyülekezet. Pauliciánusokkal és katharusokkal rokonságban vannak. Nevük szlávul azt jelenti: Isten barátai, Isten-szeretők. Ezek Thráciában, Bulgáriában és **Boszniában** éltek.

A bogumilok a szentírásból a prófétákat, zsoltárokat és az új szövetséget fogadták el. Ez a hitük zsinórmértéke is. Szeretik a szentírást, szeretik az Istent. Nevüket nem önmaguk választották. Ők csak a szentírást és az Istent szerették, amit meglátott bennük a velük vagy körülük élő nép. Így maradt rajtuk az Isten barátai, bogumilok elnevezés. Nevük karakterizálója életüknek, lelki tulajdonságuknak is.

Halottaik emlékét nem kereszttel, hanem nagy, négyszögletes, magasan rakott kövekkel, sírokkal jelzik. A temetkezés formájában is a rómaiaktól különböznek. A Bosznia területén végzett ásatások igazolják ezeket. Az a körülmény, hogy *Thráciában* laktak, azt is igazolja, hogy közel voltak a bibliához, Pál apostolhoz, az Úr Jézus Krisztushoz.

21. §. Bogumil kapcsolat vissza, Krisztus baptizálásáig.

Ennél a két „eretnek“ csoportnál figyelemre méltó az a körülmény, hogy van olyan felfogás, amely a *bogumilokat protestánsoknak* nevezi. Ez a felfogás azt bizonyítja, hogy nem tartoztak a római gyülekezet csoportjába. Tehát attól „külön véleményen“ vannak. Másképen imádják az Istent, másképen követik Krisz-

tust és másképen értelmezik, másképen fogják fel az evangéliumot, mint a római gyülekezet.

A bogumilok élete teljesen az őskeresztyénségre s annak buzgó hitére emlékeztet. Van komoly írás, mely azt örökíti meg, hogy az albigensek vagy a waldensek bogumilok által Cattaróból kapták legfőbb egyházi irataikat. „Az albigensek pedig Savanarola, Husz és a reformáció ösztönei.” A reformáció ezek szerint tehát a bemerítő mozgalom gyümölcseiből táplálkozott.

(V. ö. Asbóth János: A bosnyák bogumilok az Árpádok, Anjouk és a Hunyadiak alatt. Budapesti Szemle 1885.)

22. §. Az első szekta-szakadár — a római gyülekezet.

Az kétségtelen, hogy az egyenjogú gyülekezetekből vált ki a római gyülekezet, azért, hogy élje a maga külön, sajátos életét. Ha tehát szakadásról van szó, akkor a római gyülekezet szakadt el a többi testvéri, krisztusi gyülekezettől; ez az elszakadás kimeríti a szekta szó fogalmát. A római gyülekezet elszakadása, szektáskodása mindjárt a kiindulástól kezdődött. Az első szakadár, az első keresztyén szekta-csoport tehát a római gyülekezet, a római egyház volt.

Az emberi szabadakarat ad jogot ahhoz, hogy válasszon mindenki a két irány között.

Ilyen választás vagy elszakadás történt a Jordán partján is, ahol János hirdette a megtérést. Egyik elfogadta, a másik nem. Egyik megtért, a másik nem. A két csoport tagjai tehát egymástól külön kereshették a maguk üdvösségét vagy kárhozatát.

Miután kétségtelen, hogy az ős gyülekezet csoportokra oszlott, nézzük ezeknek a csoportoknak Magyarországgra való érkezését, hatását.

23. §. Nép-elhelyezkedés Ősmagyarországon.

Magyarországon, e két ősgyülekezet, — vallás-csoport — elhelyezkedésére irányadó a lakosság, illetőleg az egyes népcsoportok elhelyezkedése.

Magyarország Kr. sz. u. az I. és II. században két részből

állott. Nyugati rész Pannónia; keleti rész Dácia volt. Az ország eme két részén vándorol át a népek tömege. Dácián (275) gótok, Pannonián (375) barbárok. Attila a következő században érkezik ide (435—453). Az alsó Dunántúl-, keleti Káspi tenger-, Rajna-Ural-Altaj közötti birodalmának Magyarország lett a központja. Attila nyomában Pannoniában gótok, longobárdok, gepidák, avarok élnek, Dáciában pedig görögök, szlovénok, szerbek, horvátok. Az avarok birodalmát Nagy Károly dönti meg (791—804.)

A IX. században Magyarország nem egységes. Északnyugaton *szlávok* (Szvatopluk); Dunántúl avar őgrótság; az alsó Dunától északra, Duna-Tisza közén és Tiszántúl **bolgárok** uralkodnak.

Árpád 895—896-ban foglalja el Magyarországot, a bolgároktól, avaroktól és a szlávoktól. *Pannónia*, — Magyarország nyugati része — a Dunántúl, — Alsó Ausztria, — Stájerország, — Krajna, — *Bosznia*, — Dalmácia, — Szerbiából; *Dácia* pedig Erdély, Tiszántúl, Bukovina, Moldva, Havasalföldből állott. (V. ö. Andor József: Magyarország Története, Budapest 1904.)

Árpád idejében észak-Magyarországon szlávok, középen *bolgárok*, délen *Boszniában bosnyákok* laknak.

Vallási megfigyelés tekintetében a szlávok és a bolgár-bosnyákok jönnek számításba.

A szlávok római katolikusok, míg a bolgár-bosnyákok *bogumilok*. Így találjuk már őket Árpád idejének elején. Az egyházi irodalom tudja, miszerint a bogumil pauliciánus irány — legnagyobbbrészt bemelegítő mozgalom — hazánkban sok hívet szerzett.

(V. ö. Dr. Somogyi Imre: A szekta-kérdés. Budapest 1933. A „Kürt” 1931. 7—8 sz. 10. l. II. h.)

24. §. A Krisztus követés irányai Árpád előtt.

A figyelmes kutató a Krisztust követés két irányát már a honfoglaláskor itt találja. Ez a két irány a katolicizmus és vele szemben a bogumilismus.

Mikor Budapest óbudai határán a római amfiteatrumot kiásták, az ott talált csontok felett az ásatást végző tudós Torma Károly azt a megjegyzést tette: „Nem voltak-e a csontok között, hitükért halált szenvedett keresztyének csontjai is?” S mi újra kérdezzük: „Ki tudja, nem voltak-e a csontok között *bapti-*

sált Krisztus-követők csontjai is, akik így követték Jézus Krisztust. Így fűzzük tovább a kérdést, amelyet föl-föltesz a kutató lélek.

Van olyan felfogás is, amely azt tudja, hogy: „**Pannónia déli sarkán Krisztus keresztje akkor ragyogott fel először, mikor szent hitünk Mesterének közvetlen tanítványai még éltek.**“ A Mester közvetlen tanítványai pedig baptisáltak voltak. Pannónia déli sarkán — miként fentebb láttuk, bosnyák **bogumilok** laktak.

(V. ö. Hummer Nándor: A kereszténység nyomai Magyarország mai területén a honfoglalás előtt. Budapest 1894. Katholikus Szemle 509—544. lap.)

Érdekes tudni azt, hogy a nyitrai egyházat 830. év táján „Adalram“ salzburgi érsek szenteli fel. Tehát Árpád ideérkezése előtt állott. Sőt az is tudva van, hogy: „Vas,- Zala,- Veszprém,- Esztergom,- Pest,- Fejér,- Tolna,- Baranya,- Somogy megye a Rába-Dráva határáig három katolikus egyházmegyéhez tartozott 829-ig.“ A déli szlávok tehát hamarabb lettek keresztények, mint az északiak. A magyarok első tanítói is szláv papok voltak. (V. ö. Hummer i. m.) Mi tovább fűzzük ezt a gondolatot azzal, hogy a *déli szlávok azért is lehettek hamarabb keresztények, mert közelebb voltak a Pannónia déli sarkán lakó bosnyák bogumilokhoz.*

A keresztény név, keresztény misszió alatt nem lehet és nem kell mindég csak római katolikus missziót érteni. Magyarországi vonatkozásban pedig különösen nem.

Magyarország népének megtérítésében hamarabb végzett eredményesebb munkát a görög keleti konstantinápolyi patriárka buzgósa, mint a római pápa hatalmi igyekezete. A konstantinápolyi patriárka titkára volt Cyrill, a szláv írás feltalálója. (Cyrill-betűk.)

25. §. Szláv térítések és bizonyágok.

Cyrill már 860-tól kezdve, a kazárok megtérítésén fáradozott. 863-ban pedig a *Duna vidékén* munkálkodott testvérével: Methodiussal együtt. Szláv nyelvre lefordította a biblia egyes részeit és az istentiszteletet is a nép nyelvén, szláv nyelven tartotta. Ezzel fölénybe jutott a katolikus római misszióval szemben.

(V. ö. Zoványi I. 383.)

Ezek a szlávok már ekkor ismertek egy vallásos

csoportot, amely kitűnt Istenszeretetével. Mivel nem tudták, hogyan nevezik őket, a maguk nyelvén elnevezték: Isten barátainak, **bogumiloknak**. Tehát ez a körülmény azt igazolja, hogy mikor a szlávok Magyarországon térítgetni kezdtek, az Isten barátai, vallásos csoport, a bogumilok ott vannak,

26. §. A kevesek és a baptisálás.

Az a körülmény, hogy a vallásfelekezetek egyike nagy csoporthoz tartozik, a másika pedig kisebb tömeget kapcsol egybe, vagy éppen a krisztusi közösség kettejét vagy háromját alkotja — nem teheti nemlétezővé még a legkisebb számú vallásfelekezetet sem. Ne hallgassuk agyon azokat, akik éltek és élnek, habár kicsiny csoportban is. Akármilyen kevesen voltak, mégis voltak annyian, mint a Jézus Krisztus tanítványai.

A *baptisálást*, az alámerítést különben is a római katolikusok némelyik gyülekezete megtartotta és sokáig gyakorolta, még a XVI. században is. Milánóban a római katolikusok, még ma is, az alámerítést használják ösgyakorlat alapján.

(Lásd dr. Nyisztor Zoltán: Baptisták és adventisták, Budapest. 1925, 56. l.)

27. §. Szent István. Hitehagyottak. Üldöztetés.

Midőn Szent István, Magyarország első királya munkáját figyeljük, úgy találjuk, hogy ő a mások munkája nyomán szedte a kalászokat. Ő naggyá tette az országban a katholicizmust. Sok szépet, maradandót alkotott. A katholicizmus azonban nem maradt egyedül az ország területén. Voltak *más* felekezetűek; amint-hogy az apostolok idejében, a római gyülekezeten kívül, *más gyülekezet* is volt. Hogy István idejében a más gyülekezetek tagjait „eretnekek”-nek hívják, az mindegy. Ezen az alapon Pál apostol is eretnek volt, mert „kivált” a nagy vallásos csoportból, amelyhez előbb tartozott. Éppen így Jézus Krisztus és a többiek. Hitehagyott Luther, Kálvin és Pázmány Péter. E sorok írója is, a hitehagyottak eme csoportjához tartozik, — aki kálvinistából lett baptistává — és nem érzi, hogy az eretnek szónak, a „hitehagyásnak” Krisztus felé való útjában — mely hitbéli fokozat, — megbélyegző hatása volna. Ezt nem érezte Pál apostol, nem érezte

Luther, Kálvin, nem érezte Pázmány Péter és a többi „hitehagyott” sem és nem érzi senki, aki a hitélet fokozása céljából követi a Jézus Krisztust és az Ő nyomán *baptisál*.

Az nem fontos, hogy Szent István korában a katolicizmus a más vallásokat eretnekeknek nevezi, de az fontos, hogy velük szemben Szent István türelmetlen volt, zaklatta és üldözte őket. Ezt a XVIII. századbeli német katolikus theologusok állapítják meg róla. Ezt a megállapítást e sorok írója is akceptálja. De nemcsak Szent István volt eretnek üldöző, hanem előtte Nagy Károly, utána pedig Lajos és Mátyás. Ezt ugyanis az 1606-i bécsi béke megkötése után, a kath. theologusok írják Mátyás főhercegnek, azért, hogy a protestánsok üldözésében őket vegye mintaképül.

Ebben a megállapításban most Nagy Károly és Mátyás király érdekel. Nagy Károly (791—804) már üldözi és Mátyás (1458—1490) király még üldözi a bogumilokat és a pauliciánusokat. Ez a két uralkodó ismét 700 esztendővel kapcsol át.

(V. ö. Zsilinszky M. O. V. T. II:307.)

28. §. Boszniai ozorai bogumilok Magyarországon.

Mátyás király 1463-ban Jajczánál megszerzi II. Mohamed török szultántól Bosznia északi tartományait, a bosnyák alföldet és Ozorát, melyet 1505-ben már magyar bánok (Kanizsai György, Bebek János) kormányoznak. Ezekkel a történelmi tényekkel kapcsolatban tudjuk, hogy Bosznia Pannónia déli része volt; tehát a bogumil lakosságot érintette Mátyás fegyvere. A bogumilok és a pauliciánusok sorsa van itt erősen érdekelve. Ezeket irányítják, kormányozzák a Kanizsaiak és a Bebek, akik nem lehettek valami türelmesek. Egyik Bebekről tudjuk, hogy 35 évvel később Krasznahorka vár fokáról ledobatja — amint később látni fogjuk — az „eretnek” prédikátort. Ezek tehát Boszniában sem lehettek szelidebbek az ottani „eretnekekkel” szemben. Boszniából, Ozoráról sokan menekültek Magyarországra. Egész falvak, városok telepednek át, hová magukkal Istenszeretetüket, Krisztusban hívésüket, szenvedésüket.

Vallásos hitüket itt az új hazában is megőriz-

ték, ápolták. Egyik-másik csak alkalmat várt arra, hogy a szenvedésben bizonyágtevő lehessen.

(V. ö. Asbóth János: „Jajcza, a magyarok utolsó végvára Boszniában. Bpesti Szemle. Bp. 1885. 332—337. 1.)

29. §. Bogumil gyümölcs — Ozorai Imre.

Láttuk előbb, hogy mikor egy-egy csoport a zaklatás vagy üldözés központjába — tilalom alá — esik, kénytelen bujkálni, nevét elhagyni, még ha lángol is benne a hite iránti szeretet. Érthető, hogy midőn a németországi reformáció hulláma Magyarországra érnek, felcsap a vallásos lélek bizonyágtevése és a bogumil-pauliciánus mag, a bosnyák-alföldi és „Ozorai” magyar telepések egyike-másikában: csirába szökken.

Ebből a magból nő ki, az az ozorai magyar telepes férfiú, akivel az egyik magyar törvény foglalkozik.

Az 1523-i budai országgyűlésnek nagyon figyelemreméltó az 54. törvénycikke, mely megbélyegzi „*Emericum Ozorai Ministrum Bekesienzen*” Ozorai Imre békési prédikátort.

Ha Ozorai Imre munkája annyira feltűnő volt, hogy ellene törvényt kellett alkotni, akkor mindenestre bizonyos, hogy már régebben, 1523 előtt, működött. De milyen irányú evangéliumi munkát végzett ekkor Ozorai? Katholikus nem lehetett, mert akkor nem üldözi a törvény. Kálvinista sem lehetett, mert *ekkor Kálvin is katolikus volt*. Lutheri irányú sem lehetett, mert azt tudjuk róla, hogy a krakkói egyetemre csak 1530 telén, a wittenbergire pedig 1531-ben iratkozott be. Ilyenformán 1523 előtti munkája nem lehetett lutheri irányú, mert születési helyén, Ozorán nem tanulta.

Mi volt hát Ozorai? Mi vitte őt a nagy alföldre? Biztosan őseinek hite, szelleme, mit a bogumil szülők-től örökölt a *bosnyák alföldön*.

Ozorai Imre családja révén, a bosnyák alföldről

került Magyarországra. Mint láttuk, akkor jön magyar vonatkozásba, amikor Mátyás király 1463-ban elfoglalja II. Mohamedtől *Ozorát* és a bosnyák alföldet.

A bosnyák államot pedig *bogumilok* (bosnyák vallás) alapítják. Az Árpád, Anjouk és Hunyadi-ház királyai révén, mint láttuk, a *magyarok velük érintkezésbe* kerülnek. A világirodalomban (Evans: *Through Bosnia and the Herzegovina on foot during the insurrection. Sec. Edit. London, 1877.*) van nyoma olyan megállapításnak, hogy a bogumilok protestánsok és Bosznia protestáns állam volt **messze a reformáció előtt**. Ezek szerint kapcsolatot lehet találni a nyugat-európai reformáció és a bosnyák bogumilizmus, mint keleti reformáció között. Itt helyet lehet adni annak a gondolatnak, melyet Szekfű Gyula történetíró vet föl és lát meg a messze históriát néző szemével, hogy t. i. „a reformációnak is kétféle eredete kellett, hogy legyen, nyugateurópai és *bennszülött magyar*.”

(Lásd Hóman—Szekfű: *Magyar Történet* IV. kötet 233 lap.)

Ezt a „bennszülött magyar” reformációt jó, hogy megmutatta nekünk Szekfű történetíró, mert ez is kétféle eredet. Az egyik a mohácsi vész folytán keletkezett a katolikus egyházi birtokok lefoglalása révén, mely valóban *bennszülött*, itt-sülött reformáció; *a másik azonban, melynek meglátása bennünket kiváltképpen érdekel, az a reformáció, mely egészen keletről jön felénk a Jordán partjától, a bemerített, baptisált Jézus Krisztustól.*

„A történelemben semmisen támad egyszerre. Látszólag a legújabbnak is hosszú multja van, csak nyomozni és követni kell. A legújabban is vajmi kevés újat és sok régít talál a multnak ismerője. Sok tényező szülte Nyugat-Európában a reformációra való dispoziციót (készülődést); de a dispoziციóba kétségtelesen a *bogumilizmusból* hullott a termékenyítő, a fogamzási processust megindító mag. A bogumilok közel

állanak ahhoz ami a reformációban az öskeresztyénségre, annak buzgó hitére és egyszerűségére való visszatérésnek hirdeti magát." „A bogumilok igen közel állanak az anabaptistákhoz."

(V. ö. Asbóth i. m. 30. l.)

Történelmi tény, hogy a VIII. században a bizanci császárok, a birodalom északi határa védelmére örményeket telepítenek Thráciába, akik a pauliciánusok vallási csoportjához tartoznak. Ezek az örmények — mint láttuk — sűrűn érintkeznek a bolgárokkal. Boris császár alighogy katolikussá lesz, panaszolja a pápának, hogy örmények prédikálnak az országban. (A bogumilok pedig rokonságban voltak a Thráciában lakó örményekkel, pauliciánusokkal.)

A hosszú mult tehát elérkezik a bosnyák alföldre, Ozorára; Ozoráról Ozorai Imréhez és Ozorai Imrétől Békés, Bihar és Zaránd megyék vidékeire.

Ilyenformán a „hosszú mult" a Jordán partjától, a baptisált Krisztustól kezdve halad Pál levelein, a pauliciánusokon át és folytatódik délszlávokkal egyidejűleg, Thráciában lakó örményeken, bolgárokon, bogumilokon, Bosznián keresztül a magyar Alföldre és így belekerül a bibliai bogumil szellem hatóereje a budai 1523-i országgyűlés törvénycikkébe is.

Ozorai Imrében kapcsolódik az ős bibliai szellem, a keleti evangéliumi mag, melyet Isten lelke telepített bele, mikor sok szenvedés s vándorlás után, önlékével keresi a teremtőjéhez vezető utat. (Mikor szülőföldemen, Békésen, az Ozorai Imre munkahelyén és az én baptista közösségem helyén e sorokat írom, megérint Ozorai szellemén át a Jordán folyóban baptisált Krisztus üdvösségre hívó Lelke. Szerző.)

Előttünk áll tehát a (Szekfü Gyula által meglátott) bennszülött magyar reformáció, melynek *másik orcáját* mi, a baptisált Krisztusig látjuk visszatükröződni. Ozorai Imre az ős evangéliomot kapcsolta be a ma-

gyar alföldre, Nagyszalonta vidékére, hol később termett az újabb baptista ugar.

Ozorai Imrével másfélezer esztendőtt kapcsol viszsza Krisztusig az 1523. évi budai országgyűlés 54. törvénycikke.

30. §. A keleti és nyugati irány. 1523.

1523-ban, az Ozorai által hirdetett evangéliomon kívül, Magyarország északi részén, két irányú ígéhirdetés hangzik. Lutheri és baptista irányú ígéhirdetés. Hogyha ekkor a lutheri irányú reformációra gondolunk, mondhatjuk azt, hogy a nyugati reformáció öszszetalálkozott a keleti reformációval, az Ozorai-ígéhirdetéssel. De az ezen idejű északmagyarországi baptista ígéhirdetés kérdése még nyitott kapu. Hogy olyan „új irány“-e, melyet 1517-ben a reformáció szült; avagy régebbi keletű, még nincs eldöntve. Egykönnyen nem is lehet eldönteni, hogy milyen magból keletkezett, mert 1375 körül létező baptista gyülekezetről tudunk Angolországban.

Ez az időpont pedig összeesik azzal az időponttal, (1307—1391.) amidőn keleten keresztes hadak pusztítják a *paulicánusokat* és amikor Oroszországban, az orosz egyház kebeléből, a „különhitűek“ csoportja kivált. Hogy tehát, e három mozgalom (történelmi) hullámgyűrűje által csapódott é Magyarország északi részére a bemerítő mozgalom, az még eldöntve nincs. Magyarország északi részében olyan baptista csoportnak is a nyomára találtunk, amelyek a megtalált baptista *kodekx*-ekben nem szerepelnek. Ezekről a kodekxekről később említést teszünk, itt csak azt szegezzük le, hogy eme kodekxek szerint a Magyarország északi részében levő baptista mozgalom, két irányból származik. Az egyik irány eredete még nem világos s mindenestre összefüggésben van, a fentebb említett három csoport — az *angol baptista* a *keleti paulicánus*

és az orosz különhitűek (1391) — mozgalmának eredetével.

(V. ö. Csopják: Egyh. Tört. Bpest 1922; dr. Somogyi: A szekta-kérdés Bpest 1933; Nagy József: i. m.; Lévai József: Különhitűek. S.-pataki füzetek. 1859. 336. l.)

31. §. Anabaptisták.

Magyarország északi részén levő baptista mozgalom másik iránya, a nyugati reformációval van összefüggésben. A reformációban sokan azt a fogyatékoságot találták, hogy a „sakramentumokra” nézve nem hajtotta végre a krisztusi parancsot. Ez a „csoport,” a „keresztség” komoly formájának a Jézus szerinti, vízbe való „bemerítést” tartotta. Ezek, az evangéliom szerint, bűneik megbánása nyomában, felvették a megtérés „keresztségét,” a „baptisma metanoiát” (Márk 1:4, 15; Máté 3:15). Akik ezeket a hitelveket vallották, gyakorolták, *anabaptistáknak* neveztettek.

32. §. A baptisták.

Az anabaptista kifejezés az „újrakeresztelés” fogalmát akarja kifejezni, azon esetben, ha a gyermekkori „kis keresztség” keresztségnek számít. Idők folyamán azonban, az anabaptista kifejezés anakronizmussá, helytelen fogalomná lett; mert az úgynevezett anabaptisták gyermekeire, akik nem nyertek „gyermekkeresztséget, kis keresztséget,” az anabaptista kifejezés nem illett. Ezek már nem újrakereszteltek, (nem anabaptisták) hanem **baptisták**. Mert a fiak és a fiak fiai — századokon át, a szó helyes értelmében, — nem újra (ana) — kereszteltek, hanem bemerítettek, baptisáltattak.

33. §. A baptisták 12 neve.

A baptismus Magyarországon többféle elnevezés alatt fordul elő: történelmi és egykorú okmányokban. Így: 1. anabaptista; 2. újkeresztyén; 3. visszakeresztelkedő; 4. cseh-morva anabaptista; 5. habán; 6. újrakeztelkedő; 7. morva testvér; 8. morva atyafi; 9. újítók; 10. svégleri eretnek; 11. hívő; 12. baptista.

Ez a többféle elnevezés nem lehet meglepő, hiszen Magyarországon más vallási csoport is többképpen nevezetik. Így 1. helvét hitvallásúak; 2. helveciánusok; 3. sakramentariusok; 4. ev. reformátusok; 5. kálvinisták; 6. kálomisták; 7. vastagnyakuak; 8. Kálvin követők; 9. Magyar vallásúak; 10. Kálvénysták; 11. Reformátusok. Tehát a tizenegy névből, bármelyiken neveztetnek, mindig egy vallási csoport (református) értetik alatta.

Így a baptistáknál is, a felsorolt 12 féle névből bármelyiket említjük, ugyanazt a vallási csoportot értjük.

34. §. Baptista kapcsolat — jogutód.

Ha, a mai magyarországi baptista misszió az itten tárgyalt vallásos csoportnak nem is közvetlen kapcsolata, de a hitelvek azonossága és folytonossága alapján, *hitbeli jogutódja*.

35. §. Baptista ígéhirdetés 1523-ban.

Luther Márton is tudomást vesz az északmagyarországi baptista ígéhirdetésről, mert hiszen intézkedést is tesz ellene. Luther Márton különben — aki nem is akart új egyházat — nem szerette a baptistákat. Találónan jegyzi meg egyik egyházi író, hogy az ú. n. „reformátorok sohasem ismerték el az anabaptistákat testvéreiknek.”

1523-ban Eperjes városában mint központban hirdeti az evangéliumot *Schröter Kristóf* baptista prédikátor, akinek munkálkodása Körmöcbánya, Kassa, Lőcse városaiban is nyomot hagy.

Az Eperjesen evangélizáló *Schröter Kristóf* legyőzésére Luther Márton *Kisszebeni Jánost* küldi, akit azonban *Schröter* meggyőz a baptista igazság felől és így Luther követe is baptistává lesz.

(V. ö. Szeberényi L. Zs.: Nazarénizmus Bpest, 1888; Hörk József: Az eperjesi ev. Collégium története. Kassa, 1896.)

36. §. Lutheri vagy baptista irány?

1523-tól kezdve, nem mindig lehet megkülönböztetni a Lutheri reformációt és a baptista ígehirdetést. Adatokat találtunk (Hain Gáspárnál), hogy a reformáció követői közül sokan — anabaptisták. Ezt, nemcsak akkor (1523—1529-ig), de még évszázadok múlva is, gyakran összetévesztik. Akár elfogultságból, akár azért, mert nem nyomoztak kellő szorgalommal, hiteles történelmi adatok után. Ilyen tévedésnek egész közelről nyomát találjuk a „Protestáns Szemle“ Budapest 1894. évi 349—353. lapjain, ahol a kálvinista egyházi író: „Egy vértanú reformátor“—ról emlékeztet meg, elhallgatja annak **baptista** mivoltát.

37. §. Baptista Gyülekezet 1524.

Az 1524. évben már rendszeres baptista gyülekezeti (Gmein Gottes) életről is nyerhetünk bizonyosságot. Ezt megerősíti az a baptista kodex, amely a budapesti kir. m. Pázmány Péter tud. Egyetem könyvtára kézirati osztályában fekszik. Ez egy érdekes és értékes könyv a baptista történelem szempontjából. Az említett kodexnek idevonatkozó része most maga a címlap, amely 1524-től („vom: 1524: Jar an,“) fogva vezeti a történelmet. A könyv címe: „*Krónika vagy emlékkönyv, amelyben meg van írva, hogy mit kellett elviselni, elhordozni, a Krisztusban hívő jámbor embereknek és miként kezdődött és miként terjedt el az Isten gyülekezete.*“

In omel oder demts Bü
 eckel / darinnen Begriffen
 vnd angedeyt wirt: Wir
 vnd was sich vom .j. 5. z. 4. Jar
 an: Bis auff diese Regenwin
 ige zeit: vnter den recht Ebrist
 gläubigen vnd Fromen me
 nschen vercauffen vnd
 zue getradern. *in p. 1764*
 vnd wir sich die Gemein:
 Gottes widerumb an
 gefangen vnd ver
 mert sat:

1. kép.

A Baptista Kodex XVII. cimlapja, mely a gyülekezeti élet kezdővét,
 az 1524. évet feltünteti.

(Budapest, Kir. M. Pázmány Péter Tud. Egyetem Könyvtár, kézirati
 osztály Hist. Eccl. Ab 17.)

38. §. Üldözés 1525—1526-ban.

II. Lajos király úgy találja, hogy az „1525-i rákosi velős IV. t. cikknek nincsen foganatja, azért egy rendeletet bocsát Sárosvármegyéhez, melyben az eretnekeket összefogdosztatni és az egri vicariushoz vitetni rendeli megbüntetés végett.”

De nemcsak Sáros, hanem Sopron és Pozsonymegyében is terjed az evangéliom. Pozsonyban két szerzetesből lett baptista prédikátor munkája nyomára találunk. Ezért Szalkay László esztergomi érsek a két megyébe és városba királyi biztosokat küld ki nyomozás végett.

(Lásd: Payr Sándor: Egyh. tört. emlékek. Sopron 1910. 16. l.)

Ez a Szalkay László esztergomi érsek nem szívesen tűri az evangéliom terjedését és királyi biztosokkal nyomoztat utánuk, nyilván büntetés és kiirtás céljából ahelyett, hogy ő maga is *megettért volna* az evangéliom ereje által, hiszen erősen ráfért volna, mert a történetírók azt állapítják meg: „Magyarország primása Bakócz Tamás, a reformáció előtti kor lelkiismeretlen egyházfőinek tipusa . . . — . . . nemsokkal maradtak el Bakócz mögött a *lelkiismeretlen* vagyonszerzésben utódai Szathmáry György és Szalkay László érsek sem. Az ország első főpapjairól és világi urairól általában írja a velencei követ: „*nincs az az igazságtalanság és méltánytalanság, amelyet el nem követnének*, ha három-négyszer pénzt csusztatnak a markukba.”

(Lásd. Eckhart Ferenc a Pázmány Péter egyetem ny. r. tanára: Magyarország Története. Budapest 1933. 138 lap.)

Ha tehát Szalkay László esztergomi érsek egyben-másban *lelkiismeretlen és igazságtalan volt*, amint-hogy annak találjuk, akkor lelkiismeretlen volt ő az evangéliom terjedésével szemben is és *sajnálatos körülménynek tekinthető, hogyha* az evangéliomi életet élő és Krisztus nyomán járó baptista híveket éppen ez a Szalkay László érsek zaklatta és üldözte.

Az 1525-iki országgyűlésről azt is feljegyezte a krónika, hogy: „az országgyűlés eloszlatása után az ország primása a király jelenlétében összeverekedett Frangepán Kristóffal.

(Lásd Zsilinszky Mihály: Magyar országgyűlés vallásügyi tárgyalásai. Budapest 1880—97. II. k. 20. ll.)

Ennek a királyi jelenlétben lefolyó s a történelem által is megörökített főpapi és főúri verekedésnek itten most csak baptista vonatkoztatás miatt lett helye. Baptista mérlegen a következőképpen állna a helyzet. Ha ugyanis Lajos király, a verekedő országprimás s a szintén verekedő Frangepán Kristóf baptista, akkor ezért a bibliaellenes botránkoztató viselkedésért mindannyian gyülekezeti fenyítékre kerültek volna. Hogy azonban kaptak-e eme megbotránkoztató viselkedéseikért valami fenyítéket? az feljegyezve nincs! Pedig a szentírás meghatározza, hogy ki lehet püspök. A püspöki tulajdonságok közé tartozik az, hogy „nem verekedő.“ (Pál levele Titushoz 1:7.) Úgy látszik, hogy ez az országprimás nem ismerte a biblia idevonatkozó részét, amit azonban a baptisták nagyon jól ismertek és betartottak. Mindenesetre különös és kontraszt, hogy ezek a verekedő főpapok ítélkeztek a bibliás baptisták felett!

39. §. Hivők és hitetlenek harca. 1526.

Az 1526. évnél még időzzünk egy érdekes megfigyelés okaért. Ekkor ugyanis az ország nagy bajban van. Török háborítja, pusztítja azt. Szulejmán szultán 1525. év őszén készül egy nagy hadjáratra, amelyben Magyarországgal le akar számolni. A királyi udvarban idejében értesülnek. Ezt tudja minden magyar és mégsem készülnek a haza mentésére.

Erről az állapotról azt írja Burgio Antal pápai követ: „Ha Magyarországot a veszélyek örvényéből három forint árán ki lehetne menteni, nem akadna három ember, aki azt az áldozatot meghozná.“

Kirner: Baptista Krónika

pápai követ nagyon szomorú, de valódi képet látott Magyarországról.

Mikor aztán eljön a török-magyar seregek öszszecsapása, nyolcvanezer török kétszáz ágyújával szemben huszonnégyezer magyar ötvenhárom ágyúja áll. Egyenetlenség miatt nem várják meg Zápolyai János erdélyi vajdát, a horvát-szlavon és a *cseh-morva* segítő csapatot. Összeütközik a török és magyar csapat. A csatát a magyarok veszítik el; II. Lajos király menekülés közben sebzett lováról leesvén, a megáradt Csele patak torkolatánál a mocsárba fulladt.

(Lásd Eckhart i. m. 146—147 l.)

Igy az 1526. augusztus 29-ike szomorú napja a magyar történelemnek.

Vajjon nem lett volna-e fontosabb Lajos királynak megszervezni a magyar hadsereget; áldozatkészségre serkenteni a nemzetet; békességre hozni az egymással verekedő főpapokat és főurakat; mintsem, hogy rendeletet bocsásson ki Sáros vármegyéhez, hogy a **baptistákat** Krisztushoz való hűségükért összefogdosás és az eگری vicáriushoz hordják megbüntetés céljából?

Az 1526-iki mohácsi csatának török fővezérét II. Szulejmán történetét egy török költő: „*Kanuni Szultán Szulejman*“ címen megénekelte versekben. Ebből egy részt látunk magunk előtt a következőkben.

A MOHÁCSI MEZŐ.

(Mohács szahraszi.)

Irta: Mehemmed Dselal.

Ford. Dr. Karácson Imre.

Nézd a mezőt, hol a por vérrel van keverve

Százötvenezer had van ott egyszerre...

Mintha a sík volna az ítélet térsége,

Zaj és síró kiáltás hangzik el széltébe...

Egyfelől áll itten a hatalmas padisah,

Szemben amott az ádáz ellenség csapattja;

A győzelem napja itt ragyogva felderül,

A tévelygő sötétség amottan elterül.

Megsebesült a király, s amint fut előre,
Mocsárba dől, s a lélek költözött belőle.

Segélyül jött az Isten, kegyelme volt velünk.
A győzelem után a paradisah imája
Háladásul az Eget ekképen imádja;
Legyen áldott Allah, a világot kormányzó
Őt eléggé dicsérni előttem nem áll szó.
Igazság volt amit tett s dicsőség sugára
Átragyog az utolsó ítélet napjára.

Ez a török költemény „*Isten kegyelméről*,” „*Isten segítségéről*,” hálaadásról, *igazságról*, az „*utolsó ítélet*” dicsőségéről beszél. Ez mind a töröké. A költemény „*ádáz ellensége*,” tévelygő sötétsége a magyar nemzet!

Ha tudjuk, hogy az islam alapítója, (aki 570. év körül született Mekkában és kijelentések alapján 610-ben lépett fel próféta gyanánt) azt az egyet tette kötelességévé az ő híveinek, hogy az ő Istenüknek („Allah”) magukat és a világot alávéssék; akkor a hódító török Mohácson az ő hitével nyerte meg a csatát, szemben a magyar nemzettel, amelyben kevés volt a hit.

Lajos királynak azért hitet kellett volna szereznie, ott, ahol hit volt, a Krisztusban hívőknél.

40. §. Libetbánya. 1527.

Nikolai Fülöp libetbányai pap 1527-ben „elevenen megégettetett,” így írja Révész Imre (a Protestáns Szemle 1891. év 177. lapon.) Ezt az esetet Szekfü Gyula (Magyar Történet-e IV. k. 232. l.) így írja: „1527-ben János király, a libetbányai papot Nikolai Fülöpöt Gergely nevű tanítójával együtt kivégeztette, minden valószínűség szerint inkább a bányászok lázadásában való részvétele, mint „*új hite*” miatt.” Révész az új hit vértanújának említi meg Nikolait, Szekfü másként látja ezt. Pozitív megállapítás az, hogy Nikolai megégettetett. Hogy a hitéért-e vagy a lázadásért, az még napfényre jön, valamint az is, hogy Nikolai baptista vagy lutheri irányú volt-e. Az azonban tény, hogy Libetbányán baptisták voltak.

Az 1889-iki, zólyomi kiállításon egy libetbányai *Messersmidt* nevű mesternek egy „habáner” majolikája

szerepel ebből az időből. Ez pedig a *baptista fazekas ipar* melletti bizonyosság és a baptista kódexek is amellett tanúskodnak.

(V. ö. Thomka Gyula és Lipcsey József. Kalauz a zólyomi régiség kiállításához. 1889. 33 lap és Művészi Ipar. 1889. 170—176.)

41. §. Baptista égetés Pozsonyban 1528-ban.

Az 1525. évi IV. t. c. kimondja: „Lutherani omnes . . . libere capiantur et comburrantur.” (A Lutheranusok mindnyájan . . . szabadon elfogattassanak és megégettessenek.) Mégis 1528-ban a pozsonyi hatóság két volt szerzetes *baptistát* égettetett meg.

(Lásd: Szekfü Gyula: Magyar Történet IV. k. 251. l.)

42. §. Baptista lányok égetése. 1528.

Kassa város levéltárában (19212. szám alatt) egy 1528. év aug. 28-án kelt levél fekszik. A levelet latinul írta Mária királynő udvari papja, Johannes *Henckel* plebanus Cassoviensis. Ez a levél a baptistákra vonatkozólag sok mindent tartalmaz. Beszél bebörtönözésről, mely idő alatt „solo pane et aqua aliti” (kenyérrel és vízzel tápláltattak.) Azonban borzasztóbb a levélnek az a része, amely a baptisták megégetését tárja fel: multi trucidati inter quos etiam fuerant virgines et ultra annorum, quae cantu et jubilo mortem aggressae sunt. (Sokan megölettek, akik között voltak *tizenhat esztendő*s és *idősebb hajadon leányok*, akik mind énekszóval és *derült arccal* mentek a halál elé.)

Érdekes tudni azt erről a levélről, hogy mikor a Magyar Tud. Akadémia II. osztálya által kiadott Történelmi Értekezések II. kötete megjelent, melyben Fraknói Vilmos ezen levélíró Henckel János kassai papról, Mária királynő udvari papjáról nagybecsű értekezéseket közöl, — erről a levélről nincsen említés. Pedig Fraknói Vilmos a kassai levéltárat tudományos kutatása közben felhasználta. Akkor ez a [baptistákra vonatkozó] levél még lappangott. (L.: Szilágyi S. Tört.—Tár 1882. 769. l.) Ha ez a fontos levél is lappangott, akkor azok a levelek és iratok, amelyek még könyvtári, vagy levéltári számhoz sem jutottak, milyen soká fognak még a nyilvánosság elé kerülni?

43. §. Lőcsei baptisták. 1529.

A Magyar Nemzeti Muzeumnak egyértékes könyve a „Lőcsei Krónika,” amelyben Hain Gáspár jegyzett fel sok egykorú adatot a XVI. századról. Ennek 43. lapján fontos adat van följegyezve a baptistákról. Szükségesek arra, hogy a nyilvánosság elé kerüljenek és sokan tudjanak róla. Ezeket az adatokat szóról-szóra adjuk.

De Lutheranis vel potius Anabaptistis.

(A lutheránusokról vagy inkább az újrakeresztelőkről.)

a.

„Anno 1529. Circiter Festum Gregori (márc. 12.) quidam nomine Andreas Fischer de Cremnitz Leuchoviam venit, et clanculum extra Urbem concionibus habitis errore suo et haeresi Anabaptistica complures imbuuit, propterea publico Magistratus Leuchoviensis edicto hinc abire jussus, in Oppidum Schwedler se contulit, ibique publice in templo contionatus, Cleri et Politici Magistratus auctoritatem extenuavit etc.

Sed inde a nonnullis Leuchoviensibus, quorum Coryphaeus Judex Gregorius *Mild* habebatur clam revocatus, virus suum rursus, sparsit, frustra renitente Domino Pastore, adeo ut maximae inter senatores propter hominem illum rixae et conteritiones ortae sint alijs ipsum tamquam haeticum puniendum esse contentibus alijs partes tuentibus.

aa.

1529. évben Szt. György napja körül valami Fischer András nevű ember Körmöcbányáról Lőcsére jött és titkos összejöveleket tartván, a városon kívül fekvő kegyúri malomban, valamint bent a városban is, téves tanaival az újrakeresztelők eretnekségével, sokakat megfertőztetett, miért is a lőcsei városi tanács egy nyilvános rendelkezéssel ráparancsolt, hogy menjen el innen. Erre Svédler városba ment és az ottani templomban nyilvános gyülekezetekeket tartván, rontotta a papok és a polgári hatóság tekintélyét.

Minekutánna azonban egynéhány lőcsei ember, kiknek vezetője állítólag Mild Gergely városi bíró vala, onnan ismét visszahívtá, újból kezdé hintegetni mérgét — hiába tiltakozott a lelkész urunk — elany-

*nyira, hogy emez ember miatt a legnagyobb veszeke-
dések és összetűzések keletkeztek a városi tanács-
urak körében, egyesek azon lévén, hogy büntessék meg,
mint eretneket, mások viszont pártját fogták.*

b.

Donec tandem ad mandatum Domini Katzianer per M. Se-
bastianum Saur impostor ille una cum Coniuge sua captus in op-
pido Schmölnitz, feria tertia ante Pentecostes (máj. 11.) in prae-
fati Domini Katzianer ductus est castra.

bb.

*Mignem Katzianer uram rendeletére Saur Sebes-
tyén mester ezt a csalót feleségével együtt Szomolno-
kon elfogta és pünkösöd előtt való kedden, az előbb ne-
vezett Katzianer uram táborába szállította.*

c.

Quia vero Dominus Katzianer Delatione cujus dam infor-
matus Judicem Leuchoviensem eadam haeresi imbutum esse cog-
novit propterea nuntiari curavit, nisi Judex Leuchoviensis cum
suis asseclis duobus Juratis Civibus in tempore resipuerit, et dic-
tae haeresi renuntiarit, quod ipsos flammis comburi et haereticorum
supplicio affici curaturus sit.

cc.

*Mivel pedig Katzianer uramat valami feljelentő
arról értesítette vala, hogy a lőcsei bíró is meg van
fertőzve evvel az eretnek tannal, azért kihirdettette,
hogyha a lőcsei bíró és az azt követő két esküdt pol-
gár ideje korán vissza nem lép és az említett eretnek-
ségről le nem mond, neki gondja lesz rá, hogy tűzzel
égettessenek meg és az eretnekeknek szóló büntetéssel
lakoljanak.*

d.

Itaque in congregatione solemnium Senatus et Communitatis
in praesentia Domini Pastoris deliberatum et conclusum est:
Leuchovienses pro segreganda hac a sibimet ipsis suspicione se
novis haereticis minime favere vel addictos esse decrevisse et
statuisse, se in omnes Lutheranos nomine, sed re et professione
Anabaptistas summa cum severitate animadversurus esse. Idque
pro Domini Katzianer mitiganda ipsi transcriptum est.

dd.

Erre a tanács és a képviselőtestület ünnepélyes

közgyűlésén a lelkész úr jelenlétében, ezt a határozatot hozták: a lócseiek, hogy az ilyen gyanút magukról elhárítsák, kijelentik, hogy az újeretnekség felé legkevésbé sem hajlanak, azt nem követik és elhatározzák, hogy ők mindazok ellen, kik lutheránusoknak mondják magukat, de tényleges hitvallásuk újrakeresztelők, a legnagyobb szigort fogják szem előtt tartani. Ezt megírják Katzianer uramnak is, hogy haragja csendesüljön.

e.

Postea vero circa Festum Martini (nov. 11.) dictus Andreas Fischer, non Lutheranus, sed Anabaptista (— Baptismum nam infantum improbavit, et ante 30 Annum neminem baptizandum esse inter alia nefarie docuit —) in Oppidum Schwedler reversus, septuagenarios quoque homines cum rebaptizasset, et e Leucovia quoque multi ad audiendum cum confluxissent, tum ex his 12 personae propterea in publica vincula conjecti sunt, nec prius inde dimissi, quam fidejussoribus datis se auctoritatem Magistratus non supertefugituros esse cavissent, et solemni juramento praestito dogma hoc nefarium ejurassent.

ee.

Mikor pedig Szt. Márton napja táján, a nevezett Fischer András, aki nem vala lutheránus, hanem újrakeresztelő (mert, hogy helytelenítette a csecsemők megkeresztelését és sok más tévtana mellett azt tanította, hogy 30 éves kora előtt senkit sem kell megkeresztelni) visszatért Svédler városába, ott még 70 éves embereket is újrakeresztelt és Löcséről is sokan szálldogáltak el oda, hogy szavát hallhassák: ekkor az utóbbiak közül 12 személyt ezért börtönre vetettek és addig ki nem bocsátották, amig kezesek állításával nem adtak biztosítékokat, hogy nem fognak kibújni a tanács tekintélye alól és ünnepélyes esküvel meg nem erősítették, hogy ezt a hitvallásukat tévesnek tartják.

f.

Dominus vero Cristophorus Perner in Oppido Schwedler haeticos hos penitus eradicare et exturbare volens die 16. 9-bris cum turma Equitum et 30 peditibus eo prefectus (non minus et

Dominum Praepositum Scepusiensem et Leuchovienses in comitatu habens) omnes rebaptizatos fugam arripuisse cognovit; quorum plerique tamen salvo conductu impetrato, reversi, dictae haeresi se renuntiaturos esse promisserunt.

ff.

Perner Kristóf uramnak pedig, aki ezeket a svédleri eretnekeket gyökerestől ki akarta irtani és száműzni, mikor e célból nov. 19-én egy csapat lovassal és 30 gyalogossal odaérkezett (kíséretében vala a szepesi prépost úr és a löcseiek is), azt kellett látnia, hogy valamennyi újrakeresztelt ember elmenekült; legtöbbszörük oltalom levelet szerezvén, mégis visszajött és megfogadta, hogy az említett eretnek tanról le fog tenni.

g.

Multi vero mori se malle quam revocare cum pertinaciter dicerent, captivi in castrum abduci sunt, reliqui in fuga et exilio ad tempus permanserunt.

gg.

Ellenben sokakat, akik állhatatosan kijelentették, hogy inkább meghalnak, semhogy valamit visszavonjanak, foglyokul elvittek a várba; a többiek továbbra is kintmaradtak száműzetésben, hová menekültek.

h.

Ipsa vero Andreas Fischer una cum Uxore non expectato domini Perner adventu fuga elapsus est, in Moraviam tandem ubi venisset, et haeresi sua quam plurimos imbuisset maximo ibi in honore habitus est.

hh.

Maga Fischer András nem várván be Perner uram megérkezését, feleségével együtt megszökött; mikor később Morvaországba ment volna, ott igen sokakat megnyert a maga eretnek tanának és a legnagyobb tisztelőben vala része.

i.

Eodem Anno in Vigilia S. Servatij (máj. 12.) domus Nicolai Organiparae (eo quod Civitate in tot angustijs constituta in Poloniam recedens, redire neglexit) Domino Sebastiano Krupeck Cracoviensi per Senatum pro fl. 300 vendita est et simul consti-

tutum publice ut sub poena confiscationis omnium bonorum, nemo patriam in tanto necessitatis casu deseret.

ii.

Ebben az évben (1529.) Szt. Servatius előünnepén a városi tanács eladta Orgonakészítő Miklós házát (mivelhogy akkor, amikor a városnak annyi baja vala, Lengyelországba szökvén, nem tért vissza) a krakói Krupeck Sebestyénnek 300 forintért, egyúttal nyilvánosan kihirdette, hogy minden jószágá elkobozásának terhe alatt senki ilyen szorult viszonyok között, hazáját ne hagyja el.

j.

Eodem Anno Dominica post Viti (jun. 20.) Katzianer per Leuchoviam iter fecit et damno inaestimabili Colonis Scepusiensibus illato, thesaurum que ingentem secum ducens ex Hungaria discessit.

jj.

Ugyanezen esztendőben (1529.) Vitus után való vasárnap Katzianer Lőcsén át vette útját és megbecsülhetetlen károkat okozván a Szepesség lakóinak, óriási kincseket cipelvén magával, kivonult Magyarországból.

Ezen fontos okmány szerint tehát Lőcsén a baptista prédikátor: (reformátor) Fischer András, aki Körmöcbányáról jött Lőcsére. Baptista maga a lőcsei bíró és a városi tanács néhány tagja. „Lutheránusoknak mondják magukat, de ténylegesen baptisták.” Lutheránus nevezet alatt baptista hitelveket vallanak. Fischer András szigorú baptista, aki 30 évesektől kezdve 70 éves korig baptizál.

Üldözésről is beszél a krónika, megégetéssel is fenýítik őket, sokan azonban kijelentik, hogy: „*inkább meghalnak, mintsem hitelveiket feladják.*”

44. §. Fischer és Kálvin 1529-ben.

Fischer prédikátornak sincsen nyugalma. Zaklatják, üldözik, kergetik. Katzianer János Felsőmagyarország kapitánya rendeletet ad ki elfogatására és ka-

tonai táborába viteti. Bizonyos tehát, hogy Lőcsén és környékén 1529-ben baptisták vannak.

Miközben tehát Fischer András baptista prédikátor Lőcsén 1529-ben az evangéliomért fogságot szenved; ugyanakkor egy későbbi reformátor, Kálvin János, a kálvinizmus megteremtője, Franciaországban: „a pont l'evéguet lelkészi állomás jövedelmét nyerte el” és itten prédikál „római katolikus szellemben.”

(Lásd: Révész Imre: Kálvin Élete és a Kálvinizmus, 1864. 8. oldal 20. sor.)

Ha tehát Magyarországon később Kálvin János alapította a kálvinizmus jó magot kezdett aratni 1555. körül, kétségtelen bizonyosság, hogy a mély szántásban való magvetést Fischer András, baptista prédikátor végezte.

45. §. Riedemann Péter 1529.

Még másik baptista prédikátor is szenved fogságot 1529-ben. Ez a másik baptista prédikátor — akinek Felsőmagyarország reformálásában szintén nagy szerepe van: Riedemann Péter.

Ez 1529-ben még csak 23 éves ifjú volt, „de baptista hitéért 3 év, négy heti fogságot szenved.” A 23 éves Kálvin János 1529-ben még nem szenvedett fogságot az evangéliomi hitéért. A 23 éves Kálvin Jánosról azt tudjuk, hogy: „Barátaival kedélyesen társalgott. Sétalovaglást tett. Társas ebédet adott stb. stb. Élt a barátságban.”

(Lásd Révész Imre i. m. 12. lap, alsó 6 sor; Baptista Kódex XVI, XVII.)

Csak gondolkozzék el ezek felett a komoly olvasó és a komoly szemlélő. Kutassa, hogy ki az, aki messzebből s mélyebbről hozza az „élet vizét.”

Ezt a rövid összehasonlítást a baptizmus és a kálvinizmus történeti életkorának megállapítása céljából tettük.

46. §. Üldözö és üldözött.

Visszatérve a „Lőcsei Krónika” adataira, látjuk, hogy a baptisták üldözése miatt — a lőcsei tanács és a lelkész által is nagyrabecsült — Katzianer parancsnok „1529. június 20-án Lőcsén át, megbecsülhetetlen károkat okozván a szepesség lakóinak, — óriási kincseket cipelvén magával, — kivonult Magyarországból.” Érdekes dolog az, hogy a lőcsei tanács és a lőcsei pap inkább becsülte a rabló, harácsoló Katzianert, mint a baptistákat s azok lelkipásztorát, Fischer Andrást, aki szegénységben élt s Magyarországon szenvedett mártírhalált. *Katzianer* jelszava nyilván az volt, hogy *minél többet harácsolni, Fischer baptista prédikátor* jelszava az volt: „Mindenütt nyomorgattatunk, de nem esünk kétségbe; *üldöztetünk, de el nem veszünk*, testünkben hordozzuk az Úr Jézus halálát. (II. Kor. 4:8—10.)

47. §. Baptista reformátor és a kálvinizmus.

Egy kálvinista tanár tanulmányt közöl Fischer Andrásról. „Egy vértanú reformátor” címmel. Azt írja róla, hogy: „*Fischer Lőcse reformálásával oly korán érvényesült, hogy őt hazánk legelső reformátorai közé sorozhatjuk.* Több helyt — így Sárospatakon Perényi Péter udvarában is — megfordult, hirdetve mindenütt a megtisztított ker. vallást. — 1529-ben Gömörmegyében van. Segítőtársa és tanítványa volt Leudischer György.”

(Prof. Szemle 1894. 349—353. l.)

Ehhez a tanulmányhoz most azt fűzzük hozzá, hogy az, aki hazánk legelső reformátorai közé soroztatik, nem kálvinista, nem unitárius, nem lutheránus, hanem egy **mártírhalált halt baptista prédikátor.**

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a sajnálatos és jellegzetes történelmi ellentétet, hogy míg a reformáció idejében munkálkodó baptisták életével, vértanúi halálával ékeskednek a kálvinista írók, addig jelenben hasonló szellemi életet élő baptistákkal a hivatalos kálvinista egyház gyűlölködik, szeretetlenkedik, a fentebb

említett 1529-ben élt „Katzianer urammal“ van azonos véleményen, amikor hivatalos kiadványában olvashatjuk, hogy: „a baptisták terjeszkedése veszedelmet jelent“

(Lásd: Dunamell. ref. egyh. ker. jegyzőkönyv 1933. nov. 20. 134. l.)

Katzianer is veszedelmesnek tartotta Fischer András működését; a história mérlege mégis Fischer András baptista mártirnak ad igazságot a kincsekkel me nekülő rabló Katzianerrel szemben.

Sok nagynak vélt ember kicsivé lesz, — és megfordítva, — a történelem mérlegében és szemüvegében.

48. §. Nők és férfiak égetése 1529-ben.

Az 1529. esztendő baptistáiról a kassai városi levéltár is őriz egy egykorú emléket; 19.217 szám alatt fekszik a már ismert Henckel János kassai plébános-tól egy második levél is. Ez a levél bizonyíték arra nézve, hogy a baptistáknak hitükért csodálatra méltó üldöztetést kellett kiállaniok. A terjedelmes levélből csak néhány mondatot olvasunk fel:

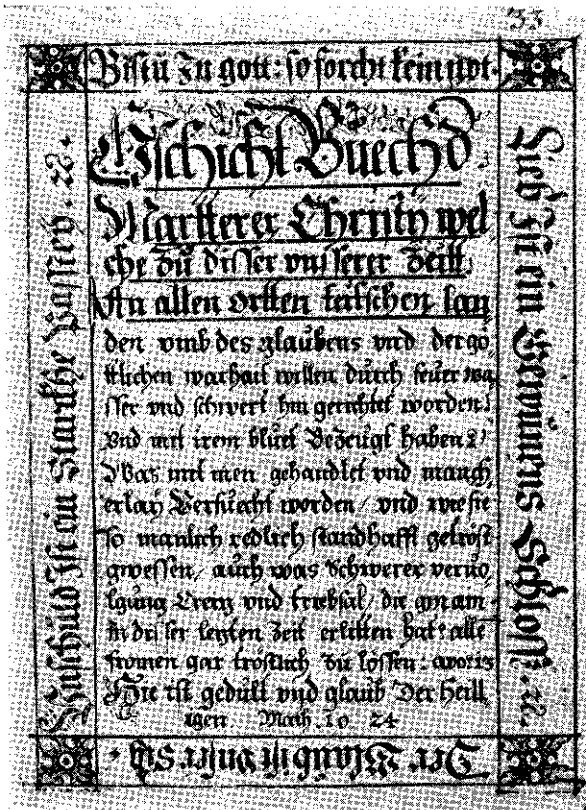
„tres viri et duae mulieres quia anabaptismum . . . et alios errores revocare noluerunt, uno rogo conflagrati sunt, . . . mira obstinatio et constantia ridentes cantantes, ac inuicem osculantes rogam ascenderunt.“

Három férfi és két nő, mivel baptista hitelveiket tévelygésnek elismerni nem akarták, megégettetett. . . . s ezek a férfiak és nők mosolygó arccal, énekelve, gyöngéd szeretettel eltelve, baptista hitelveik mellett való állhatatos kitartással, csodálatos szilárdsággal léptek a lobogó máglyára.

Bizonyos tehát, hogy ezek a baptisták nemcsak hogy megvoltak, hanem hallatlan üldöztetést szenvedtek. Mártirhalált haltak. Bátrak voltak, mint Dániel. Bennük a krisztusi hit ereje izzóbb volt, mint a bérenc lelkek máglya-tüzének melege. (Dániel 3:27.)

Ezekről a szenvedésekről a Baptista Kodex-ek

egyike nagy részletességgel megemlékezik. A vértanúhalált szenvedett baptisták életét külön könyv örö-

2. kép.

Baptista Kodex XV. 33. oldal, ahol a vértanú élet történetének első címlapja kezdődik.

(Budapesti Kir. M. Pázmány Péter Tud. Egyetem könyvtára.
 Kézirat. Hist. Eccl. Ab. 15.)

kíti meg. Ebben a könyvben meggyőződhetünk arról, hogy ezek hitükért tűzhalált (durch feuer), vízbefojtást (wasser) és lefejeztetést (und schwert hin gericht wor-

den). szenvedtek. S vérükkel tettek hitükről bizony-
ságot (mit irem bluet Bezeugt haben). A könyv címe:
„Gschicht Buech d. Martterer Christy.“ „Krisztushívő
vértanúk történetének könyve.“ Azoké akik különböző
helyeken hitükért és az isteni igazságért megégettetést, víz-
befojtást és lefejeztetést szenvedtek.

49. §. **Bebörtönzött baptisták. 1529.**

Bunyitai-Karácsonyi: Egyháztörténeti Emlékek
(Budapest. 1902.) I. k. 503. lapján „Lutheránizmus Lő-
csén“ címmel a hitükért bebörtönözött lőcseiek nevét
hozza nyilvánosságra. Közli a következőket:

„I. Anno MDXXIX....“ Item Leutschoviae incarcerati
sunt... Petrus Satler, Balas Schuster, Joannes Zwilinger cum
uxore, item Gabriel Zwillichner cum uxore item uxor Petri Satler,
item uxor Balas Schuster, item Georgius Rapitzer, item Strach
Hans Tutor, item Joannes Aurifaber cum uxore, item Lorenz
Schüstell, item Michael Schuster, item Anna, uxor Alexii, item fra-
ter Petri Satler, item servus Petri Satler, item Jacobus Schneider.“

(1529-ben bebörtönöztettek Satler Péter, Schus-
ter Balázs, Zwilinger János feleségével, Zwil-
lichner Gábor feleségével, Satler Péterné, Schus-
ter Balázné, Rapitzer György, Strach János
gondnok, Aurifaber János feleségével, Schüstell
Loránt, Schuster Mihály, Alexiné Anna, Sat-
ler Péter, Satler Péter szolgája Schneider Jakab.)

II. „Item in Vigilia S. Catharinae demissi sunt e carcere
Johannes Aurifaber cum uxore item Lorenz Schüstel item Geor
Rapitzer, item Strach Hans, item Mich Schuster, item Anna uxor
Alexii, item uxores Zwillichner eo modo, quod primo iuraverund
sanctissimo iuramento se abnegaturos vitae suae talem haeresim...“

(November 25-ikén hajnalban, szabadon bo-
csáttattak a börtönből, miután szent esküvéssel meg-
fogadtatták velük, hogy tartózkodnak az eretnekségtől:
Aurifaber János és felesége, Schüstel Loránt, Ra-
pitzer György, Strach János, Schuster Mihály,
Alexiné Anna és Zwillicherné.)

III. Ezen adatok szerint, börtönben maradtak;

az okmány keletkezése alkalmával *Satler Péter*, *Schuster Balázs*, *Zwillinger János*, *Zwillichner Gábor* felesége, *Satler Péterné*, *Schuster Balászné Satler Péter* testvére, szolgája és *Schneider Jakab*.

Az itt közölt adatok szerint a fentebbi I. alatt a bebörtönözöttek névsorát látjuk; a II. alatt a börtönből kibocsátottakét; a III. alatt azoknak névsorát, akik nem voltak hajlandók a büntetés dacára sem hitelveiket feladni. Ezek mind löcsei polgárok és baptisták. Tehát a fentebbi történeti munka tévedésben van. A helyes, megfelelőbb cím „Baptisták Lőcsén“ 1529-ben. Ugyanis a lutheránusokat nem büntették Lőcsén, hol a tanács és a képviselőtestület a lelkéssel együtt abban állapítja meg a baptisták bűneit, hogy lutheránusoknak mondják magukat, de nem azok.

A baptista prédikátornak, Fischer Andrásnak is azt a bűnt tulajdonították, hogy nem lutheránus, hanem baptista, (non Lutheranus sed Anabaptista.) Ezért tehát büntetésre méltók, bezárják őket. A Lőcsei Krónika meg is említi kb. 12 bebörtönözött személyt és a most közölt adatok alapján nagy valószínűség szerint meg is találtuk a börtönben maradottak névsorát. *Ezek tehát nem lutheránusok, hanem baptisták.* A tévedés csak annyi lehet, hogy Katzianer János Felsőmagyarország kapitánya nem elégedett meg csak 12 ember bebörtönözésével, tehát sokkal több lehetett a bebörtönözöttek száma.

50. §. Perner és a prépost baptista-üldözése.

Ezt a feltevést megerősíti *Perner Kristófnak* (aki gyökerestől akarta kiirtani a baptistákat) ama vállalkozása, hogy 1529. nov. 16-án *egy csapat lovassal és 30 gyalogossal indult a szepesi prépost kíséretében a baptisták ellen.*

(V. ö. Lőcsei Krónika.)

Nyilvánvaló tehát, hogyha egy kapitány lovascsapattal és 30 gyalogosból álló fegyveressel indul a

baptisták ellen, ott sokkal több baptistának kell lenni 12-nél; és ha a baptisták ellen indulnak ilyen nagy katonai felkészültséggel, akkor nem lutheránusok vannak bebörtönözve, hanem baptisták.

51. §. Üldözések, vagyonekobbzások.

Feltűnő az, hogy ez a sok, 1529-ig fennmaradt okmány mind baptista üldözésről beszél. Mindig csak üldözés. Számüzetés, zaklatás, kínozás, börtön, megégetés, halál.

Hogyha ezeken eltűnődünk és eszünkbe jut az, hogy a felsőmagyarországi kapitány, Katzianer János, — aki Fischer baptista prédikátort elfogatta és a baptista üldözés és más cselekedetei után — temérdek rablott kincssel elhagyta Magyarországot: akkor az üldözés és a rablott kincsek között bizonyos összefüggést találunk. Helyesnek kell elfogadnunk azt az egyháztörténeti megállapítást, hogy a *vagyonekobbzás* nagyon fontos szerepet vitt a reformációnál és általában a *valási kérdésnél*, — így a baptisták üldözésénél is.

Nemcsak arra vannak adatok tehát, hogy a katolikus vagyon elkobozhatása miatt lettek protestánsok, de az is valószínű, hogy több helyen **azért üldözték a baptistákat** (anabaptistákat is), **hogy vagyonukat** — mivel szorgalmas és dolgos emberek voltak — **elkobozzák.**

(Lásd Zoványi Jenő: A reformáció története Magyarországon 1565-ig. Budapest 1922. 342—345. lap.)

52. §. Az esztergomi érsek levele. 1530.

Az 1530. évről maradt, vonatkozó egyháztörténeti adatok, a baptisták elleni felkészülést mutatják. A besztercebányai városi levéltár (Fasc. 267. nr. 11.) őriz egy egykorú okmányt, melyet az esztergomi érsek Várday Pál (Paulus de Warda) 1530. ápr. 29-én adott ki. Ezt a levelet, mint főpásztor, utasításképpen küldi a bányavárosi plébánosok és konczionátorok (lelkészek

és hitszónokok) részére. Ebben már a baptistákról is megemlékezik. Természetesen eretnekeknek nevezi őket.

Várday érsek eme több mint négyszáz esztendőös levelével nem vitatkozunk, inkább megköszönjük neki, hogy bizonyítja azt, hogy *a baptismus a Dunán átlépve, 1530-ban, már Esztergomban van.* Így nem lehet kétség arra nézve, hogy északon Sáros megyétől nyugatra Pozsonyig, onnan Esztergomba, majd a Dunán átkelve hosszú vonalon mehetünk a baptisták nyomain Sárospatakig.

53. §. Fischer Sárospatakon.

Sárospatakra vonatkozólag kálvinista író hozza nyilvánosságra, hogy Fischer András „Sárospatakon Perényi Péter udvarában is megfordult, hirdetve a megtisztított vallást.”

(Lásd: Prot. Szemle. 1894. 349—353. old.)

E közlés Fischer Andrásra és Sárospatakra nézve hitelt érdemlő, csak azt kell hozzáadnunk, hogy *Fischer András baptista volt* és ő vele a baptismus érkezett meg Sárospatakra. Pozsonytól Esztergomig, s Esztergomtől Sárospatakig hangzik baptisták ajkáról az evangéliom.

54. §. Baptista hitviták. 1530.

1530-ban hitvitákat is folytattak a baptistákkal. Transylvánus Erdey Antal, — aki 1526-ban az Eperjesen működő Kisszebeni János ellen hívja fel az eperjesiek figyelmét, — vitára sarkalja paptársait. Ezt ugyan sákramentáriusi vitának említi Karácsonyi az Egyh. Tört. Eml. II. k. 91. l.-ban, azonban ez a baptisták ellen szól; mert ekkor a lutheránusok nyugalmat élveztek a Lőcsei Krónika szerint is, míg a sákramentáriusok a baptistákkal egyforma elbírálásban részesültek.

(V. ö. Marcali: Világtörténet VII. k. 243. l.)

1530-ban a lőcsei baptistáknak nagy vesztesége volt a lőcsei bíró Mild Gergely halála, akinek nagy érdeme volt abban, hogy az elűzött baptista prédiká-

tort, Fischer Andrászt újra visszahívták Lőcsére, hogy ott tovább folytassa az ígehirdetést.

A baptista veszteség ellensúlyozásául, az Isten elhívta ebben az esztendőben a baptisták üldözéséről hirhedté vált Perner Kristóf szepesi várkapitányt is.

55. §. Üldözések. 1531.

1531-ben nem volt baptista parasztlázadás, „münsteri rémség,” vagy baptista „Bertalan éjszaka,” amelyekért megtorlás következhetett volna, mégis ekkor külföldön is üldözik a baptistákat. Nem messze tőlünk, Tirolban és Görzben 1000 embert végeztek ki bap-tis-mus miatt.

(Lásd. Szeberényi Lajos Zsigmond: Nazarenismus. Budapest 1888. 16. l.)

56. §. Gömöriek üldöztetése 1532.

Az 1532-ik évben, Fischer Andrászt a gömör-meyei Csetneken („a csetneki csipke” hazájában) találjuk. Ezt a várat ezért a gömöri főispán, Bebek Ferencz ostrom alá veszi. Azonban sikertelenül. Fischer Andrászt nem sikerül hatalmába ejteni, aki a nagymérvű hajszja elől Morvaországba megy; ahol „a legnagyobb tiszteletben vala része.” Maximo ibi honore habitus est.

Bebek Ferencz nem felejtí el mostani kudarcát a baptista prédikátorral szemben; a bosszú, a gyűlölet fokozódik benne.

57. §. Szepesiek üldöztetése 1533.

1533-ban Szepes vármegyében élő baptisták ellen, illetőleg a „tizenhárom szepesi városban” élő baptisták ellen ad ki parancsot Krakkóból, Kmitta Péter kapitány. A parancs többek között ezeket tartalmazza :

„Nos mandamus, ut tu Comes cum-ceteris Judicibus, omnibus hominibus de tredecim civitatibus demandetis, út ipsi a commercio et societate praefatorum Anabaptistarum sub poena capitatis absteineat... et quicumque eorum ausu temerario cum praefa-

tis Anabaptistis commercium et colloquium ausus fuerit habere tales tu Comes cum aliis Judicibus captivari demandetis."

„Mi megparancsoljuk, hogy ti főispánok a többi városbírákkal, a tizenhárom szepesi város polgárainak tudtúl adjátok, hogy azok magukat a baptista prédikátorokkal való érintkezéstől, társalgástól távoltartsák ... és aki mégis elég vakmerően viselkedve a baptista prédikátorokkal érintkezik, beszédbe elegyedik; azt: a város bírásával elfogatni megparancsoljátok.“

(V. ö. Karácsonyi. Egyh. Tört. Eml. II. k. 392—393. l.)

58. §. Szószéki gyalázkodás és Fischer. 1533.

A besztercebányai plébános: Philadelphus Antal a templomi szószékről gyalázza a baptistákat és Fischer Andrást. Ezt megtudva Fischer, levelet intéz „a besztercebányai városi tanácshoz.“ A levélben visszautasítja a vádat és nyílt hitvitára hívja ki ellenfelét.

A levélben többek között ezeket írja: „das ich ein Wolff bin und ein falscher lerer, so soll er Khemen und sich mit dem Wolff peissen, weyll er vorhanden wer, und den Khetzer überwinden, so ware es Im ein eer vor allem volkh, unnd nit Hinder-ruchh gross Triumph halten“; — Anthonius wolft nit erscheinen; man bate In, man vermanet In, es war alles umbsonst. suechet, wie sein art ist, faule austzeug. zogen Ir Hend vom Anthonio ab liessen in gen Eperiass zien“ Darum seet, ob die tugenten unnd Gaben in eurem prediger sein, die Paulus zum Timotheo und Tito antzaigt, welche unsere warhaftige Zeichen, sein sollen eines perufften predigers von Gott“ — M. W. Herrn Ich schickh euch auch hiemit unser Khirch Ordnung oder prauch, wie wirs in unser Khirchen halten. Geben, Wistanitz in Merhenn 1533. Andreas Vischer.“

Hogyha én farkas vagyok és hamis tanító, úgy jöjjön ő és viaskodjon a farkassal, mert az kéznél van és győzze le azt (az eretneket). Ez szerezzon neki tiszteletet a nép előtt és ne az, hogy háttérben marad és úgy ünnepeletti magát elismerésekkel. De Antal pap nem akar előállani, bármiként hívom, kérem őt; minden hiábavaló... Lássátok, milyen ő... Ül a kényelem párnáján... Vegyétek le gondjaitokat róla, hadd

menjen ő Eperjesre... Gondolkozatok felette, vajjon azok az erények és képességek meg vannak-e a ti prédikátorotokban, melyekre Pál apostol Timótheusnál és Titusnál hivatkozik, melyek az Istentől elhívott prédikátor csalhatatlan jelei... Nagyérdemű tanács urak! Mellékelve küldöm nektek gyülekezetünk szolgálati szabályait, használati módját, amint mi azt gyülekezetünkben használjuk. Kelt Wisternitz, Morvaországban 1533-ban, Fischer András.

(Lásd i. m. Egy. Tört. Eml. II. k. 375—378. I. B.-bányai városi levéltár Fasc. 236. numero 1.)

Ennek a bátor felhívásnak nem látunk semmi következményét. A levél minden tekintetben eredménytelen maradt. A besztercebányai pap nem ment hitvitára Fischer Andrással. Félt.

59. §. A münsteri politikum. 1554.

Ha egy kevés időre most újra külföldre tekintünk, azt látjuk, hogy Német-Alföldön, — ahol V. Károly császár 1528-ban kiadja baptistaüldöző hirhedt rendeletét, — nemcsak a lutheránizmus terjed el, hanem a *baptismus* is. A *baptismus* főfészket ebben az időben Hollandiában találjuk. Érdekes tudni azt is, hogy az annyszor kifogásolt „münsteri szent királyság” innen indult ki. Ezen évben járják be egyes túlzók a baptisták közül Amsterdam utcáit meztelenül, mondván: „Mi vagyunk a meztelen igazság.” (V. ö. Marcali: Világtörténet VII. k. 349. l.) Szigorúan meg kell jegyezni, hogy ezek a vallásosságról és józanságáról híres Hollandiában történtek. Tehát ez a baptista kilengés Hollandiának nem ártott, amit pedig a világ összes baptistáinak, így a magyar baptis musnak is szüntelenül fölhánytak. Nem lehetetlen, hogy Hollandia a *baptismus* tanától megtermékenyülve éli ma is politikai és hit-erkölcsi tisztább életét.

Az itt megemlített münsteri és amsterdami kilengések a magyar *baptismus*t nem érintik és károsan nem befolyásolják, erre sem eddig, sem a későbbi időben sehol egyetlen példa nincs. Sőt azt lehet feltételezni, hogy a münsteri esetnek politikuma van, hiszen egyik-másik vezetője polgármesterré lett. (Knipperdolinck és Kibbenbroick.)

Ha figyelembe vesszük az 1514. évi magyar parasztlázadást, melynek vezetője „az elhirhedt székely lovastiszt, Dózsa György”

és a „ceglédi pap, a hírhedt Nagybotú (Mészáros) Lőrinc,” nem jut eszünkbe, hogy a sok félrevezetett alföldi inségesben, alföldi felkelő magyarban megbélyegezzük és elítéljük az egész magyarságot. (Bocsor István: Magyarország története. III. k. 429—431.) Még az 1572-iki Bertalan-éjen történt gyilkosságokért sem lehet az egész katholicizmust azonosítani, felelőssé tenni, így a baptizmust sem, a tulzók kilengéseiért.

60. §. Baptisták Bártfán. 1535.

1535-ben Bártfára vezetnek a baptista nyomok. Bártfa város levéltárában egy 1535. dec. 29-én kelt levél fekszik. Ezt a levelet Lőcséről küldték Bártfa város tanácsához. A levél írója boczkoviczi és czernahorai Boczkovicz Ulrik Kristóf.

Ebben a levélben többek közt ezt írja: „Ismételt kérdezősködésre értesitem a tanácsot, hogy a baptistákat (anabaptistákat) mint Perényi Péter tisztartója levelének mellékelt másolatából láthatják, sem Patakon, sem annak vidékén megtelepedni nem engedik.“

(.... das denselben Widerteuffern sich daselbst niderzachain nit zugelassen wird, wie Ir nach Abschrift desselben schreiben hirbei vornommen mußt" ... Datum Leijtsch am XXVIII. Decembris zu Aussgang des XXXV. Jars. Ulrich Christof Herr von Boczkovicz und Tshernahor Verwallter der obristen Veldhaubtmanschafft in Hungern.)

Ez a levél, mint az idézetből látjuk, németül van írva Bártfa város bíráihoz, tanácsához; a levélíró különös jóbarátaikhoz.

(Den Ersamen und Waisen N. Richter unnd Rate der Stat Partfa meinen sounder lieben unnd gueten Freundten.)

Ez arra enged következtetni, hogy a bártfai tanács azon gondolkozott, hogy a városban levő baptistákkal szemben milyen álláspontot foglaljon el.

61. §. Sárospataki prefektus levele. 1535.

A bártfai levéltár a most említett levélen kívül egy másik, 1535-ből való levelet is őriz. Ezt a levelet Sárospatakról dec. 17-én írta Esztery György sárospataki prefektus, Boczkovicz Ulriknak. („Ex Pathak feria sexta post festum Lucie Virgínis anno Domini MDXXXV. Magnifico Domino Hubricho Christophoro Domino de

Boczkovicz et Czernahora Servitor Georgius Eztery prefectus civitatis m. p.)

Ez utóbbi levélben a sárospataki prefektus azt írja a löcsei prefektusnak, hogy: „Igaz ugyan, hogy az elüzlött baptisták (anabaptisták) kérték engedélyt a Patakon való megtelepedésre, de Patak ura Perényi Péter meg nem tűri őket.“

(V. ö. Bunyitai—Rapaics—Karácsonyi: Egyh. Tört. Eml. III. 59—62. 1.)

Ebből a levélből tehát azt tudjuk meg, hogy a löcseiek és a bártfaiak között levélváltás történt és azért volt a bártfaiak „ismételt” kérdezősködése, mert a löcsei prefektus, Boczkovicz Ulrik közben a sárospataki prefektusnál, Esztery Györgynél kérdezősködött. 1535-ben tehát a Bártfa (Sáros m.) Lőcse (Szepes m.) Sárospatak (Zemplén m.) háromszögben baptisták vannak.

Ez utóbbi levélből nagyon érdekes jelenség tárul fel a baptistákra vonatkozólag és pedig az, hogy ezek rendkívül békességes és engedelkeny, szolgálatkész egyéniségek. Irástudók, tisztességtudók.

Ebből a levélből azt látjuk, hogy *engedélyt „kérnek.“* Tehát, nem belopakodnak alattomosan, hanem kérnek. Ez a cselekedetük mutatja erősen bibliás voltukat. Krisztustól tanulják: „Kérjétek és megadatik nektek, zörgessetek és megnyitják nektek“ (Máté 7:7). Hogy Perényi Péter a kérőnek nem adott, az csak azt mutatja, hogy nem a baptistáktól tanulta az evangéliumot.

62. §. Perényi kétféle mértéke.

Perényi Péter és a baptisták közötti viszonyra nézve érdekes azt tudni, hogy „Perényi, Patak ura nem tűri őket,“ amint prefectusának, Esztery Györgynek levele írja. Ezen viszonytal szemben azonban ugyanez a „Perényi Péter azt kérte I. Ferdinánd császártól, hogy őt, mint jó keresztyént, vallásáért ne háborgassa,“ őt tőrje a császár.

(Lásd: Balogh Ferencz: A magyarországi Protestáns Egyházak Története. Debrecen. 1905. —14. lap.)

A magyar közmondás erre ezt mondja: „felfelé alázatos, lefelé gyalázatos.” És nem olyan mértékkel mér Perényi másoknak, — adott esetben a baptistáknak, — mint amilyen mértékkel ő a császártól kapott. Perényi nem ismerte a szentirásból azt, hogy a „kétféle mérték útálatos az Úrnál”. (Példabeszédek 20:10 v.)

Perényi Péter tulajdonképen katolikus birtokot kapott a sárospataki uradalomban. Amely a mohácsi csatában elesett Pálóczy Antalé volt.

(V. ö. Zoványi Theol. Ismtár. III. k. 175. l.)

Már nem kétséges az, miszerint nagyon sok főúr, illetve kapitány, azért lett protestáns, hogy a r. katolikus vagyont — a mohácsi vész után — megkapja, megtartsa. Hístorikusok nyíltan írják már, hogy „a nemesek legnagyobb része, minden vallásos meggyőződés nélkül, fogadta el az újításokat,” az urak szeme elsősorban az egyházi javak felé fordult. A reformációhoz az „egyházi javak zsákmánya” kötötte őket.

(V. ö. Marcali Henrik. Világtörténet. VII. kötet. 315—318 l.)

És ez most, mintha Esztery György prefectus gazdáján, Perényi Péteren is visszatükröződne. A baptistákat „nem tűri”; a bibliai igazságokat nem ismeri; kétféle mértékkel mér.

63. §. Perényi—Kopácsi—Fischer. Sárospatak.

Ebben az időben (1535-ben) nagyon kevés különbséget találni a reformáció és a catholicismus között. Történetíró meglátása az, hogy „lehetetlenség éles határvonalat vonni a pápa hívei és a reformáció között.” Thurzó Elekről azt jegyzi meg a történelem, hogy „bármennyire elősegítette a reformáció terjedését, bármily protestáns módon nyilatkozott, mégis a katolikus szertartás szerint eskettette meg férjhezmenetelekor mostohaleányát.” (V. ö. Zoványi Jenő: A ref. Magyarországon 1565-ig. 78 lap.)

A különbség inkább külsőben nyilvánult, abban, hogy a török védelme alatt a katolikus birtokokat megtarthatták ezek a protestáns főurak, akik a bibliát még alig ismerték, vagy ha ismerték, annak mértékét magukra nézve nem tartották be.

Ilyenformán Perényi Péternek is kedvesebb volt a mohácsi csatában elesett Pálóczi Antal vagyonának elnyerése folytán birtokába jutott ferencrendi kolostor házfőnökéből lett reformátornak, Kopácsi Istvánnak a „reformátor” elve, mint a Wittenbergből jött, mártirhalálra kész Fischer Andrásnak az ígéhirdetése; aki bátor volt, *inkább* figyelmeztetni a biblia igazságára Perényit, mint Kopácsi István, akinek mégis fizető-kommenciót-mérő gazdája volt és így inkább ő — Perényi — irányíthatta Kopácsi István reformatori elvét, mintsem, hogy Kopácsi merete volna irányítani főuri gazdáját. Hiszen Fischer András mélyebb ugart szántott, mint a pataki uradalom ferencrendi kolostorának főnöke és Perényi éppen azért „nem tűrte” a Fischer szántásain járó baptiszmust, mely nem volt, nem is lehetett azonos Kopácsi „reformációjával.” Kopácsi — a baptista Fischer mártir halála után — 12 év múlva iratkozott be „reformációt” tanulni a wittenbergi egyetemre.

Lehet, hogy ez a sablon Perényi Péterre alkalmazva kissé szokatlan, de a történelem szemszögéből nézve, igazságos. A sárospataki baptisták ügye ezzel a Perényi-féle türelmetlenséggel nincsen elintézve. Mert a baptisták mégis ott vannak Sárospatakon 1535-ben. Különben a levél is azt mondja: „elűzött baptisták” kértek engedélyt. Tehát ha *elűzettek*, akkor ottan voltak.

Sárospatak ugyanis a Bodrog-parti fekvésénél fogva, kiválóan alkalmas a fazekas-kerámiai ipar fejlesztésére. Ezek a baptisták pedig kiváló iparosok. És ennél fogva fel is fedezték ipari szempontból a Bodrog parti Sárospatakat. Hiszen Sárospataknak a nevében is benne van már a fazekas fülnek kedvesen hangzó anyag: a *súr*. Nem is lehet semmi kétség hozzá, hogy ott baptisták voltak. Külön csoportban éltek a Bodrog baloldalán. A mostani főiskola udvar folytatásában a Bodrog-partig. Sőt a főiskola mostani udvara és tulajdonát képező alsó részén is laktak ezek a baptisták és róluk mesterségük után a telepet, az utcát: *fazekas sor*-nak nevezték. (Sárospataki theológus diák koromban gyakran el-tűnődtem én magam is a „fazekas soron” baptista soron).

Ennek bizonyítására érdekes adatot szolgáltat Szombathy J. „Monumenta Protestantium Hungariae Ecclesiastica. Pars Prima Historia Scholae Collegii Ref. Sárospatakienses. 1860. 160 lap. Így: De aedificiis scholae... Mox restaurata imprimis per Franciscum Dobo de Ruszka, qui simul pomoeria ejus ampliavit, et *ordinem anabaptisticum*, hungarice **Fazekassor** nominatum adjecit, notante ch. Johanne Tsetsi.” (Majd első ízben restaurálta — az iskola épületét — Ruszkai-Dobó Ferenc, aki egyszersmind annak területét is megnagyobbította, hozzácsatolván a *baptisták* részét, magyarul a **fazekas-sort**, feljegyezte Tsétsi János.)

Eme feljegyzés szerint tehát Dobó Ferenc (1576—1602) birtokos javíttatta az iskola épületét. Az iskola javíttatásával fejlesztette is. Nagyobbitotta. A restaurálásra szoruló épület régi szokott lenni, a nép által elnevezett, megszokott *Fazekassor* is régi keletű. Ezért nyilvánvaló, hogyha a baptisták részét csatolja az iskola udvarához Dobó Ferenc, akkor ott *baptisták voltak*. Ha tehát Perényi Péter „nem tűri” őket, akkor elzavarta azokat. Az ilyen „elzavarásoknak” is nagyon különös háttere és alapja van.

Az 1525. évi rákosi országgyűlés IV. t. cikkéhez, az ugyan-csak 1525-iki hatvani országgyűlés pótvégzést toldott, melyszerint a törvény ellen vétők *javai a királyi kincstárra (fiscus) vagy helyszerint az illető földesurakra szálljanak.* Ezek a szigorú intézkedések és kegyetlen eljárások... csakugyan elnyomhatták a baptistákat. (V. ö. Balogh Ferencz: Magyarországi Protestáns Egyházak Története Debrecen. 1905. év 9—10 lap.)

Igy a földesuraknak jogalapjuk volt üldözni — a fentidézett törvény szerint — a baptistákat, sőt javaikat is elkobozhatták.

A baptista-vagyon elkobozása miatt lehetett türelmetlen Perényi Péter, és ugyancsak a vagyon-elkobzás lehetősége alapján vették el a baptistáktól a *fazekas-sort* és csatolták a főiskolához.

Érdekes tehát tudni, hogy a sárospataki főiskola vagyonában baptista eredet is van és bármennyire üldözte, nem tűrte őket Perényi Péter — a fent ismertetett levél szerint — ebben az időben mégis vannak baptisták Sárospatakon.

Ha pedig annak az 1535. dec. 17-ikén kelt levélnek a be-tűi közé nézünk, a sorok között megtaláljuk a baptistákat. Egy helyen azt írja a pataki prefektus a lőcsei prefektusnak: „sive istud soli Anabaptiste publicaverint, sive per alios sit. declaratum, M. D. Vestra fidei huius modi rumoribus non adhibeant.” „Akár a baptisták publikálják, akár mások által terjesztetik, Méltóságod ennek a kósza hírnek ne adjon hitelt.” A „*kósza hír*” alatt azt kell érteni, hogy Sárospatakon baptisták vannak.

64. A baptismus nem protestántizmus. 1536—1539.

III. Pál pápa, egy 1537. május havában Mantóvá-ba tervezett zsinatra, 1536. júniusában küldte szét a meghívót.

Ezzel kapcsolatban Aleander Jeromos pápai nunciusz, Frangepán Ferenc kalocsai érsekkel és egri püspökkel egyetértőleg, azt az álláspontot foglalta el 1539-

ben, hogy: „a lutheránusok nem tartoznak a *haeretikusok* közé és hogy az egyetemes zsinat meghívója csakis a *baptistákra* (anabaptisták)... értette ezt a kifejezést.”

(V. ö. Zoványi Jenő: i. m. 79. l.)

Tudott dolog az is, hogy III. Pál pápa (1534—49) „nem idegenkedett a protestánsokkal való kibéküléstől.” (V. ö. Zov. Theol. I. T. III. k. 35.) és így Alexander pápai követ is ezt a felfogást képviselte.

Figyelemreméltó ebben az a körülmény, hogy a *baptistákat* (anabaptisták) nem sorozták azok közé, akikkel békülni akartak.

A baptista ígéhirdetés tehát ebben az időben olyan magasan lángolt, hogy tulvilágította a lutheránis-musban a protestantismust.

Ennek a Mantova-i zsinati meghívónak — hivatalos egyházfőktől való — magyarázatában látszik az első éles határvonala annak, hogy a baptismus nem protestantismus.

Mert nem is az. A baptismus előbb létezett, mint a protestantismus.

A római catholicismus — mint folytonos államvallás — előbb találta magát szemben a sokféle néven nevezett baptismussal, mint a protestantismussal, amely mégis csak a hivatalos római catholicismus em-lőjéről vált le.

Természetes azonban, hogy nem minden pápának volt olyan felfogása, mint III. Pálnak, kinek a protestantismussal való sikertelen békülési kísérletei utódait, — főként a császárokat és a „rendeket” — még hevesebb támadásra sarkallották.

65. §. A krasznahorkai mártir 1540.

A Gömörmegyei — és a szomszéd vármegyék, meg a morvaországi — baptisták szívét nagyon megszorította az 1540. esztendő. Ekkor a Krasznahorka-i vár fokát bizonyágtevő mártir vére festette pirosra. A

gyűlölet és az érthetetlen bosszú ekkor kapott kielégülést, a több mint 10 éven át üldözött, Krisztust valló prédikátor halálában. A felvidéki „reformációnak” — századokon át messze világító — tűzszlopa került ezen éven a heródesi kézbe. Olyan kézbe, amely — nem nézett sem az érző emberi lélekre, sem az Isten követeire, — fogcsikorítással hajtotta végre szívtelen tervét.

Ekkor ugyanis, a Morvaországban is nagy tiszteletben álló, a wittembergi egyetemről hozzánk került, számtalan helyen evangelizáló

Fischer András

újra Gömör megyében prédikál. Itten kerítette hálójába a már régen reá leselkedő gömöri kapitány Bebek Ferenc, aki 1540-ben a „vár meredek előfokáról a mélységbe taszította.”

Mártírhalált halt a felvidék nagy baptista „reformátora,” kinek mély szántású vetéséből táplálkozott évszázadokon át a magyar protestántizmus. Kálvinista írónak vallja; hogy „hazánk legelső reformátorai közé kell soroznunk, aki nagyon korán érvényesült.” Nyilvánvaló, hogy Fischer jó keresztyén. „Fischer pedig „*anabaptista*,” tehát az anabaptista jó keresztyén; kiváló reformátor.

Külön tanulmányt kell végezni Fischer András — a Krisztusért való — nagy munkájáról, aki két országban terjesztette az evangéliomot, akinek nagy valószínűség szerint Sárospatakon mogcsobbant a Bodrog vize is, mikor abban a messze vidékről, így Lőcséről is eljött hitvallókat, az éj leple alatt, csendes imádság és halk éneklés kíséretében bementette. Lehet, hogy a Bodrogba merítette be azokat a 70 éves öregeket is, akikről a történelem megemlékezik.

66. §. A prédikátor gyilkosa.

Fischer András kegyeletteljes emlékéről rávillan szemünk az ő gyilkosára is. Ki volt az, mi volt az, milyen ember? Szelid, békességes, haragos, indulatos, önző, kapzsi, igazságtalan? Nem

időzünk sokat nála. Egy egykorú levelet olvasunk el, amely rávilágít Bebek Ferenc várkapitány egyéniségére. „A pozsonyi káptalan előtt Várday Péter panaszt emel Bebek Ferenc ellen. Testvérbátyja, Várday Pál esztergomi érsek ugyanis 1549-ben neki adta Tornamegye tizedeit s ő ezeket haszonbérbe adta Bebek Ferencnek 400 forintért. Ebből 200 forintot meg is kapott, de a másik részt, jöllehet csak 150 forintot kért, nem kapta meg, ezért az egyezséget felbontja.” (Lásd Bunyitay—Karácsonyi, Egyh. Tört. Eml. V. k. 318. l.) Bebek Ferenc tehát kapzsi, önző, mint elődei, — Katzianerek és a többiek — akik nem állhatták, nem hallgathatták az evangéliomot hirdető baptista prédikátorokat. Hát hogyan is tetszett volna Katzianernek, aki rabolt; Bebeknek, aki harácsol, — szavát nem tartotta meg, vállalt kötelezettségének nem tett eleget, — a baptista becsületes élet?

Mint Heródes Bemertő Jánossal, úgy tettek ezek is a lelkiismeretet felébresztő prédikátorokkal.

Bebek Ferenc is kapzsiságból — mert mint kapitánynak fizetése van — bérbeveszi a Torna megyei tizedet, — de ugyanakkor ő nem tesz eleget a bérbeadónak fogadott ígéretének, mert a kialakított bérösszeget nem fizeti meg. Bebek tehát szöszegő, szerződészegő, igazságtalan, de azért halálra ítélte Fischer Andrást a baptista prédikátort. Ilyenek voltak a baptisták többi üldözői is. Ez is kétféle mértékkel mért, úgy mint Perényi Péter.

A 200 forint meg nem fizetéséért panaszt tesznek ellene; de Fischer András megöletéséért... senki sem emel panaszt. Igazságtalan mérték ez és hamis élet, amely nem kedves sem az Úr, sem a történelem előtt.

67. §. Baptistagyanús papok.

Ebben az időben már „a papok közül is sokan gyanúsítottak a baptismus vádjával.”

(L. Zoványi i. m. 340.)

Már pedig ha a papok között nagy számmal vannak baptisták, úgy az egyház tagjai között még többen vannak. Ezt igazolja az a sokféle rendelet, parancs, amely a baptisták ellen nyomon követi egymást. Pedig ezek egyáltalában nem veszélyes emberek.

Ennek érdekes bizonyossága a következő, külföldön történő epizód. Magyar vonatkoztatásban nagyon szépen lehet róla beszélni, hiszen főszereplője a kálvinizmussal is, meg a baptismussal is „rokonságban” van.

68 §. Kálvin baptista rokonsága. 1540.

Kálvin János ezen évben (1540) nősülni akart. „Barátai kereszték a nőt neki.” Kálvinnak nem volt kedve ellen az sem, hogyha a nő „némi vagyont” hoz „a házhoz.” De úgy akarta, hogy legyen a „nő” szerény, tiszta erkölcsű, ifjú, szép, művelt, jámbor. Ezek a magas igények úgy látjuk, kevés nőben voltak meg, mert három völegénysége eltört. A negyedik menyasszony-jelölnél már az is szükséges volt, hogy önfeláldozó legyen: „mert Kálvinnak a feleségében, ápolónőre volt a legnagyobb szüksége.” Végre Bucer (Butzer) Márton reformátor (1491—1551.) „talált számára alkalmas özvegy nőt,” akinék előbbi férje Störder János anabaptista volt. Tehát a magas igényt, amit Kálvin a nőkkel szemben követelt, nem kálvinista nevelésű nőben találta meg, hanem a baptista Störder János özvegyében, a szerény, tisztaerkölcsű, az ifjú, szép, művelt, jámbor, önfeláldozó, ápoló, női hajlamú, némi vagyonnal rendelkező, negyedik menyasszonyban, a baptista özvegy De Bure Idelettében. Az Úr rendelése volt az, hogy Kálvin, önmaga számára a legdrágább kincset a baptistáknál találta meg. (V. ö. Budapesti Szemle. 1878. évi XVII. 226. lap. Szász Károly és Révész Imre „Kálvin Élete és a Kálvinismus.” Pest. 1864. 79. l.)

69. §. Vita-iratok. Támadások. 1541—1542.

Fischer halála után szellemi fegyverekkel támadnak a baptisták ellen. Róm. kath. részről az 1542-i káptalani zsinat: „*De baptisate*” című szakaszban oktatja ki testületének tagjait a baptisták ellen. Lutheránus részről Honter Grass János száll síkra a *baptistákkal*: „*Reformatio ecclesiae coronensis ac totius barcensis provinciae*” című, Brassóban 1543-ban megjelenő munkája egyik részletében.

(V. ö. Zoványi: i. m. 341—342 l. és Zoványi: Theol. I. T. II. k. 115. l.)

Egy 1543 június 8-án a szepesi várból kelt levélnek egyik pontja ezt tartalmazza: „Si enim esset de farina et farragine . . . anabaptistarum, posset sine scandalo ab ecclesia seiungi,” ha a baptistáknál volna liszt vagy kétszeres gabona (rozs), az minden botrány nélkül elvihető.

(Lásd: Bunyitai—Karácsonyi i. m. II. k. 416—417. l.)

A baptisták vagyona tehát közpréda volt.

Az 1543. novemberi *besztercebányai* országgyűlésen a katolikus egyház Ferdinándhoz folyamodik segítségért az eretnokség, a baptisták ellen.

Az 1545-iki *tordai* országgyűlés hallgatólagosan elismeri a reformáció létjogát Erdélyben. Nyilván ehhez nagyban hozzájárult Honter Grass János irodalmi munkálkodása, „Apológiája.” Az 1545. jún. *debreceni* részleges országgyűlés kemény határozatot hoz az *eretnokség* ellen: „Senki ne tűrjön meg birtokán lutheránust.”

(Lásd. Zsilinszky: Magy. Orsz. Vall. Tárgy. II. k. 28—32. l.)

Ezen rövid adatokból látnivaló, hogy miként hullámzik a támadás gyűrűje az *eretnokség* ellen.

Az „eretnokség” azonban mindenfelől a baptistákra vonatkozik. *Ahol a katolikus erő, többség, érvényesülhet, ott eretnokség: a lutheránismus, mint most, az 1545-iki jún. debreceni orsz. gyűlés végzése mutatja; de ahol a lutheránismus van többségben, ott eretnokség csak: a „baptismus.”* És ez a felfogás érvényesül végig minden vonalon. Van eset arra is, hogy olykor a többi felekezet valamilyen érdekből egy táborba kerül, de akkor is „eretnekez”-nek együtt a „baptismus” ellen.

Ebből a szempontból a pogány-török basa még mindenik keresztény felekezeten felül álló, mert a budai török basa 1549-ben — mikor az egyik reformátort: Eszéki Sigérius Imrét ki akarták vele végeztetni, azt nem tette meg, hanem — azt a *rendeletet adta ki, hogy a lelkészek az evangyéliomi hitet mindenütt mindenkinek szabadon prédikálhatják.*“

(V. ö. Balogh i. m. 15. lap, utolsó 3 sor.)

Az 1545. évet abból a szempontból jó megjegyeznünk, hogy a „protestáns lelkészek” 1545-iki erdői zsinaton szakadtak el teljesen a róm. kath. egyháztól, „mert eddig fizették illetékeiket, megülték a katolikus ünnepeket.”

(V. ö. Bocsor István: Magyarország Története III. 582. l.)

70. §. Baptisták Nyitra- és Pozsony megyékben.

1546-ban Branistyén vannak baptisták, míg Szobotist, nyitramegyei községben már malmot vettek, Nyári Ferencz nevezetű földes úrtól; sőt ezzel a földesúrral gazdasági vonatkozású szerződést is kötöttek. Ezen évben még, vagy a következő évben, 1547-ben Pozsony megyében is találunk új baptista csoportot. Baptista helyek: *Alsó-Diós* (Nussdorf); *Kuti*, Popodin, Brodska, Nagy-Lévárd; Holicson és Sassin (Sasvár) pedig Bakyth Bálint Péter földesurnál vannak szerződésben.

71. §. Ferdinánd rendelete. 1546.

I. Ferdinánd azonban nem marad nyugodtan, 1546. december 26-án Prágából rendeletet ad ki Szepes vármegyéhez; amelyben a lutheránismust és a baptistamust együtt nevezi veszélyes eretnekségnek. Ebben azonban benne van Ferdinánd „kegyelt emberének” Oláh Miklós kancellár s zágrábi püspöknek a későbbi (1553) esztergomi érseknek a keze. Így :

„Intelligimus perniciosam illam *Lutheranam*, **Anabaptistarum** et aliarum heresum sectam non solum in istum comitatum Scepusiensem, verum etiam ad loca vicinia irrepisse et suo venenoso contagio animas priorum christianorum inficere... expellere et herisim eorundem radicitus tollere debeatis.” Datum . . Prage vigesima septima mensis Decembris anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo sexto . . .

Ferdinandus

nicolaus Olahus
E. Zagradiensis.

„*Meggyőződünk, hogy a lutheranus, baptista és más veszélyes szekta nemcsak Szepes vármegyében terjedt el, hanem a szomszédos vármegyékbe is belopakodott és az ő mérgező érintkezésével az előbbeni, régebbi keresztyének lelkét megmérgezi... miért is ezeket az eretnekeket gyökeresen kiirtani tartoztok... Prága, az Úrnak 1546. esztendejében, december hó 26.*

Ferdinánd s. k.

Oláh Miklós s. k.
zágrábi püspök.”

Szepes vármegyei levéltár. 1546. év. 268 sz.

Ebben a rendeletben érdekes azt megfigyelni, miszerint *a lutheránus épp úgy eretnek, mint a baptista*, meg a többi. Pedig már láttuk éppen Lőcsén, tehát Szepes megyében, hogy a városi tanács, melyben benne ült a lelkész, — Fischer Andrást abban találta bűnösnek, mert „nem lutheránus, hanem baptista;” sőt Fischert, azért mert baptista volt, a krasznahorkai vár fokáról le is dobatták. Ha pedig a mérték egyforma, úgy ezen Ferdinánd—Oláh-féle rendelet értelmében a fél Szepesmegyét le lehetett volna dobálni Krasznahorka váráról, mert **a lutheránus éppen olyan lelket mérgező „veszélyes,” mint a baptista.**

Nem volt tehát igazságos sem emberi, sem isteni, sem kulturális, sem történelmi szempontból a baptistát üldözni, égetni, megöletni, vár fokáról ledobatni; mert nem volt alábbvaló a többenél és a többi sem feljebbvaló a baptistánál. Bekövetkezett az az eset is, hogy mikor a különböző felekezetek egymással megbékéltek és úgy döntöttek az ország rendei, hogy egyik rész se avatkozzék a másik dolgába, mint ezt az isteni kegyelet is megköveteli (1556:25. §), de ekkor hozzátették: „*csak a baptisták (anabaptisták) ellen újittassék meg a száműzés törvénye.*”

(V. ö. Marcali Henrik VIII. k. 378 lap.)

Ez az 1546. évi rendelet sem volt az ország, az emberi lélek nyugalma, békessége — hanem csak az elfogult gyűlölet — szempontjából való. A velencei követ 1546-ban 30.000-re teszi a vallási szempontból elítéltek számát.

(V. ö. Marcali i. m.)

72. §. Baptisták és kálvinisták elűzendők. 1548:XI. tc.

A baptisták szenvedő-tűrése és az 1547. évben való újabb szaporodása ismét parancsot szült ellenük.

A pozsonyi, 1548 októberi és novemberi gyűlés végzése is az „eretnekek” ellen szól.

„Anabaptistas et Sacramentarios iuxta admonitionem regie Maiestatis, qui adhuc in regno supersunt, procul expellendos esse de omnium bonis, ordines et status regni statuerunt, nec amplius illos, aut quempiam illorum intra regni fines esse recipiendos.“

„**A baptistákat és a kálvinistákat a királyi felség intelme szerint, akik még az országban maradtak, mindenféle birtokból és helyből el kell űzni; az ország rendei és karai azt is elhatározták, hogy azokat vagy akárkit is közülök, az ország határán belől többé felvenni nem lehet.**“

(V. ö. Fraknoi: Magyar országgyűlési emlékek. III. 217.)

Ebben a törvényben már a lutheránusok nem szerepelnek. Az üldözés főtárgyai különösen a *baptisták* és a *kálvinisták*.

73. §. „**Gottloszen Lait.**“

Az 1548. XI. t. cikket a baptistákon végre is hajtották. Az egykorú iratok az üldöztetést meg is örökölték.

„1548-ban, mindjárt Mihály nap után az volt a parancs, hogy Magyarországból vándoroljunk el. El kellett hagyni birtokainkat, sok gabonát, bort, állatot és temérdek munka-szerszámunkat. És, ha még százszor annyi lett volna is, mind ott kellett volna hagynunk. A gyermekek éppen asztalnál ültek, vacsorát akartak elkölteni, amikor jöttek az istentelen emberek, (die gottloszen Lait) s erőszakkal elűzték az ételtől, úgy, hogy az is az asztalon maradt. A betegeknek az ágyból is fel kellett kelniök, ha nem akarták, hogy kihányják őket. Hiábavaló volt minden kérelem, nem volt semmi részvét. Nem volt annyi szánalom, mint amennyi van a barmokban és a vadállatokban az övéik iránt. A Wäckhit Péter emberei voltak ezek, akik kivettek emberi természetükből, holott ezek mindnyájan keresztyéneknek nevezik magukat.“

Itt is az történt meg, hogy a saját földesuruk űzi el és rabolja ki a baptistákat. Még pedig borzasztó és szégyenletes hegyetlenséggel.

74. §. Ferdinánd kérése. 1548.

A pozsonyi országgyűlés alkalmával Ferdinánd másfélhónapig van Pozsonyban és különösen kéri a rendeket arra, hogy az eretnekséget: „A baptistákat és a kálvinistákat irtsák ki.” Tehát most már nem a a lutheránusok, hanem a *baptisták* és új társaik: a *kálvinisták* a „veszélyes eretnekek.”

A baptisták azonban — akiknek mesterük a Krisztus, és a szenvedésben is az ő nyomdokán haladnak — erős lélekkel tűnnek.

75. §. „Confessió a baptisták ellen.” 1549.

A baptisták erős térhódítását mutatja az ellenük mindinkább való irodalmi felkészülés. Stöckel Lénárd (1510—1560) reformátor, bártfai isk. igazgató, 1549-ben egy 20 cikkből álló hitvallást nyújtott be Ferdinándnak, amely hitvallás határozottan Luther szellemében készült. Ez a Pentapolitana Confessió, illetve: „Confessio christianae doctrinae quinque regiarum liberarumque civitatum,” mely németül is megjelent: „Bekanntnus christlicher Lehr und Glaubens der fünf königlichen Freystadt”; magyarul: „Öt szabad kir. városnak... a ker. tudomány- és hitről való vallástétele.” Ez az öt: Bártfa, Eperjes, Kassa, Kiszzeben és Lőcse szabad királyi város volt. Éppen az az öt város, melyben erős lendületet kapott a baptismus. Eperjesen már 1523-tól kezdődőleg. Ennek a *Confessiónak a IX. cikke* irányul a *baptisták ellen*; kiket „megtéríteni” igyekeznek, vagy eltávolítani a vidékről.

A confessio benyújtására — Ferdinánd részéről — szelídült az üldözés a lutheránusok iránt; viszont erősen támadta a baptistákat, kik közül ekkor többen pártoltak át a lutheránusokhoz.

Mindenesetre nagyon ügyes dolog volt az irodalmi téren való védekezés úgy a róm. katolikusok, mint kivált a lutheránusok részéről. Ez utóbbiak részéről, ha a fentebbi Honter Grass János 1543-iki munkáját számít-

jük, mégis 6 év alatt a második irodalmi munka jelenik meg a baptisták ellen.

76. §. Baptista adózás 1549-ben.

Ha az egyházi birtokok adóztatása után kutatgatunk, rátalálunk arra, hogy 1549-ben Nyitravármegyében a baptisták vagyona, háza adózás szempontjából nyilván van tartva. Ott, ahol a földesurak, mint Nyáry Ferencek Bakyth Péterek és a többiek adóznak, ott a *baptisták házai* („*Domus Anabaptistarum*“) sem képeznek kivételt. Egykorú iratok szerint: „Senyche, Koonow, Straza, Kuthy, Brochky, Wekbelyo, Peterfalwa, Wuyn, Holych, Kaathow, Sobatysthya, Rawenzka“ községekben, — melyekből néhányal már előbb is találkoztunk — baptista adóalanyok vannak.

(V. ö. Bunyitai—Rapaics—Karácsonyi: Egyh. Tört. Eml. V. 261—263. és az Országos Levéltár Dicalis Conscr. XXVII. k.)

Adóztatási szempontból a baptisták ellen nem volt semmi kifogás. 1549-ben épp úgy számbavették őket, mint előbb vagy utóbb, de az 1550. pozsonyi országgyűlés XII. t. c. ennek dacára is csak azt tartalmazza, hogy: „minden karok és rendek, a szent római cath. egyházhoz, — mely egyedüli és örökké állandó és nem tévedhet — ragaszkodjanak.“

(V. ö. Bocsor I. i. m. III:513.)

Ez az 1550:XII. t. c. tehát mégis csak azt gondolja, hogy a római katolikus valláson kívül levő *minden* vallás — baptista, lutheránus, kálvinista, unitárius — tévelygő.

77. §. Négy évi nyugalom. 1551—1555.

Az „eretnekezés“ azonban nem volt általánosan szívből fakadó. Az ilyen törvény végrehajtása is az érdek és hangulattól függött. Ha a község, a lakosság, vagy a földes úr rá volt szorulva a baptistákra — lelki vagy anyagi vonatkozásban — akkor hiábavaló volt minden dörgedelmes, mérges törvény. Az ország nádorával, vagy a császárral, II. Ferdinánddal is szembe helyezkedett bármelyik földes uraság, ha az önös ér-

deke úgy kívánta. (P. u. 1632-ben dec. 18. Nagymihályi Ferenc.) Hiába való volt minden törvény és rendelet.

Igy volt aztán, hogy az érdek árnyékában néha a baptisták is nyugodtan élhettek.

1552-ben nagy örömük volt a Kuti-ban élő baptista testvéreknek. Két érdemes evangyéliomi munkást avattak fel: Schmidt János és Wandel Simon személyében; míg a gyülekezet gazdasági ügyeinek vezetésére, a „Nothdurf szolgálóivá” öt más testvért avatnak fel, az idősebb testvérek „kézrátétellel.”

1553-ban a Szobotist-ban élő baptisták papot, prédikátort választanak és avatnak fel.

1554-ben pedig már Broczkóban találunk élénk baptista gyülekezetet. A szobotisti baptisták pedig ezen évben már 70 új taggal szaporodnak.

Az itt élő baptisták akkor olyan magas kulturát teremtettek, olyan „virágzó iparral bírtak,” aminőt az ország többi lakosainál, ebben a korban hiába keresünk. És éppen ez a magas kulturális és lelki élet kellett fel az irigységet és gyűlöletet velük szemben.

(V. ö. Kirner A. Bertalan: A szobotisti baptisták. Bpest 1935.)

78. §. Hitzsarnokságok. 1553.

A baptisták üldözésére nem is volt szükség, nem is volt ok. Az emberi szeretetlenség cselekedte ezt. Egyetlen rendelet, egyetlen gyűlési végzés nem tudja megindokolni az üldözés okát, mert ilyen ok nem is volt. Az előbb említett 1548-i törvényben találhatunk valami okot az üldözésre, amidőn azt mondja a törvény, hogy: *a régi hit helyreállítandó; akadályozzák meg a tudatlan mesteremberek hitszónoklatait; üzzék ki a baptistákat és a kálvinistákat. (anabaptista sakramentarius.)*

(V. ö. Marcali: Világtörténet VIII. k. 377. lap.)

És midőn a kálvinizmus, az ifjabb testvér meg erősödött, 1553. okt. 27-én végrehajtja a „*hitzsarnokság leghiresebb példáját.*” Tűz által, máglyán megéget-

tette a spanyol származású Servet (Serveto y Reves) Mihály orvost — akiről az is meg van örökítve, hogy: „*a baptisták közé lépett*” s harminc éves korában megkereszteltette (baptisáltatta) magát. Megégetésekor Servet majdnem egy félóráig égett, mert embertelenségből nyers tölgyfából készült a máglyája.

(V. ö. Révész i. m. 202. lap, 18—19 sor; Zoványi i. m. II. k. 222; III. k. 200; Kanyaró Ferenc: Unitáriusok Magyarországon. Kolozsvár 1891. 34—36. lap.)

A baptisták krisztusi hitét mutatja az, hogy még a szenvedésben is állhatatosak, hűségesek a Krisztushoz. Külföldön éppen úgy, mint Magyarországon. A szeretetlenség, a Krisztustalanság mindenütt meghozta az ő véres virágját.

79. §. Pozsonyi gyűlés. 1556.

Az 1555. ill. 1556-i pozsonyi országgyűlés XXVI. t. cikke újra a baptisták üldözésével foglalkozik:

„Statutum est, etiam, ut anabaptiste omnes de omnium dominorum bonis ac nobilium ceterorumque possessionaturum infra spatium quatuor hebdomadarum, sub gravissima Regie Maiestatis in dignationis pena, e Regno penitus eiiciantur.”

„*Megállapított az is, hogy a baptisták — mindnyájan az uraknak, nemeseknek s egyéb birtokosoknak összes birtokairól négy hét alatt, a királyi Fenség legsúlyosabb haragjának büntetése alatt, — az országból kihajtassanak.*”

(V. ö. Magyar orsz. gyűl. eml. III. k. 575. l.; Zsilinszky: Magyar Orsz. Gyűl. vallásügyi tárgy. II. 75.)

Amikor vallási-kérdés kerül a karok és rendek asztalára, akkor a baptisták mindig háborítást szenvednek.

80. §. Kolozsvári gyűlés. 1556.

Hogy tiszta képet nyerjünk ebből az időből, az ország vallási életéről, hitbeli türelmetlenségéről, nézzünk egy ugyancsak 1556-ik évi másik gyűlési végzést is, amelyet az ország másik részén, Kolozsváron hoztak.

„A papi javaknak világiakká tétele s az egyházi tizedekkel együtt a kincstár javára fordítása által elrendeltettek” ... Ugyanezen évben Kolozsvárott Petrovics Péter, János Zsigmond erdélyi helytartója intézkedésére nagy zsinat tartatott, mely az „úrvacsora

kenyér-borbani vételét meghatározta s intézkedett, hogy a képek nélkülözése, a barátok és apácák eltávolítása, s a drága templomi edények pénzé veretése által az új vallást állandósítsa."

Ez a kolozsvári határozat az akkor Erdélyben élő legnagyobb és leggazdagabb főúrnak a felfogását tükrözi vissza. Erdélyben ő érvényesült ekkor. Ő javasolt. Javasata határozatba is ment Erdélyben; mint Ferdinánd mellett amott Oláh Miklós érsek javaslata. Azonban ez a kolozsvári határozat nincs benne a magyar törvénykönyvben, mert ezt nem a Ferdinánd-párt, hanem az ú. n. „Zápolya-párt" határozta. Ezt pedig lázadó pártnak tekintették; így végzései törvénytelenek, de Erdély törvénygyűjteménye az utókor számára fenntartotta. (V. ö. Bocsor István: Magyarország története. III. kötet 371 lap.)

Ebből látható, hogy az ország lakói között — az ország két részén — vallási tekintetben — egymással merőben ellenkező vélemény van. Ezzel szemben állandó, pozitív a baptisták hite, amely mindenféle hangulattal, mindenféle párttal szemben, biztos alapon álló, krisztusi parancs az ő életük. Élnek, ahogy a biblia írja: „becsületbeli dolognak tartásatok, hogy csendes életet folytassatok, saját dolgaitoknak utána lássatok." (Lásd: Máté 26: 41. és Pál ap. I. Thess. 4: 11.)

81. §. Riedemann Péter halála. 1506—1556.

Ez a baptista prédikátor, prédikatori pályáján élteknek $\frac{1}{3}$ -ad részét rabságban töltötte. Úgyszólván minden harmadik napját elragadták tőle. Így a 27 esztendőjéből 9 évet kellett fogságban töltenie. És ha most megkérdezzük, hogy miért, azt kell reá felelnünk: mert szerette az Úr Jézus Krisztust, mert a Krisztus tanításától semmiben el nem tért. Ez volt a bűne. Ezért börtönözték, ezért zaklatták, úgy mint a többi baptistákat is.

Riedemann Péter (Gmundeni Péter, Nagy Péter, „Grosse Peter" genannt) 1506-ban született Hirschbergben Sziléziában. Korán, 23 éves korában kezdte baptista reformatori munkáját. Sok-sok embert mentett meg és irányított az üdvösség útja, Jézus Krisztus felé. Kiváló szellemi munkás volt. Pengette a zsoldáros Dáviddal

együtt a lélek hárfáját is. Vallásos énekeket szerkesztett, költeményeket írt.

Első fogságát alig 23 éves korában szenvedte el. Ekkor egyfolytában 3 évet és egy hónapot ült Gmundenben 1529-től. Itt töltött fogságáért másképpen Gmundeni Péternek is nevezik. Tíz év múlva újra fogságba kerül és pedig 1533-ban Nürnbergben, ahonnan 1537. júliusában szabadul ki, 4 év 2 hónap után. 1540-ben Hessenben van, ahol fellendül a gyülekezeti hitélet. Margburgban, Walkelsdorfbán ismét fogságot szenved. Ezek után Németország egyes vidékein járva, hirdeti az evangéliomot. Németországból Morvaországba kerül, ahol a testvérek nagy szeretetében részesül.

A gyülekezetek szeretete azzal tiszteli meg, hogy az összes gyülekezetek előjárójává választják. („Vors-
teer der Gantzen Gemain Gottes.”) Munkái:

1. Hitünk felelőssége. Die Rechenschanfft unserer Religion (gedrucht durch Philips Vollandt 1565. (1870).
2. A hit felelőssége és ismerete. Ein Rechenschafft und Bekendtnuss dess Glaubens. 1529. Zu Gmunden.
3. A foglyokhoz szóló levelek. Seine Epistel an die Gefangenen. Zu Hessen.
4. Énekek. Lieder.
5. Több levél a fogságban levőkhöz. Mehrere Episteln an die Gefangenen zu Falkenstein. (1539—1540.)

Meghalt 1556-ban Magyarország egyik szegletében — a morvaországi határmelletti — Brodska-ban az „igénytelen tót faluban, melynek temetőjében pihen sok fáradalmat, sok nélkülözést, sok szenvedést látott teste.”

Érdeemes és kulturális szempontból fontos leendő ennek a messze világító hívő léleknek az életével és bizonyágtevő munkájával még külön is foglalkozni; aki 3—4 ország területén élt, munkálkodott, kinek szelleme megtermékenyítette Felsőmagyarországot. Rie-

demann a krisztusi önmegtagadó, küzdelmes úton járó, megfáradott lelkekhez útitársul szegődő, terhet vállaló apostolok nélkülözéseiben osztozó próféták típusa. Poros, sáros, fakó, foszladozó gúnyájával, tépett köntösével. Rabságában az evangyéliomi lélek szabadosa; szabadságában pedig a krisztusi élet foglya. Élete a szenvedőké, halála az örvendezőké öröksége pedig: Krisztus, az élő Isten fia.

(L. Baptista Kódex XVI, XVII.)

82. §. Bakyth üldözése az irodalomban és Balassi Bálint. 1557.

Az 1557-ik évi országgyűlés az egyház jogainak fenntartását célozza anélkül, hogy más hitről megemlékeznek a *baptistákon* (anabaptisták) kívül.

(V. ö. Marcali i. m. VIII. 378.)

Tehát nincs olyan országgyűlés, mely békében hagyná a baptistákat.

Ezek a végzések arra valók, hogy egyik-másik kapzsi embernek *kiszolgáltassák őket*. 1557-ben Bakyth (Bakics) Péter zaklatja őket, Deák Péter pedig a szobottisti baptisták birtokainak nagy részét ragadja magához.

(V. ö. Békehírnök 1935. évf. 106 lap. Zoványi J. i. m. 342—345.)

A Bakyth Péter zaklatását a baptista kódexek megőrkítették. Bakyth Pétert az 1557. országgyűlés szabadította rá a baptistákra. Nem is annyira zaklatás ez, mint üldözés, amint a fentmaradt iratokból ki is tűnik. Ezt az üldözést Kramer Mihály 1562-ben megőrkítette egy hosszú, 68 versszakból álló énekben, melyek mindenike gondosan szerkesztett, költői ihletről és zenei érzékről tanuskodó. Tartalma és formája egyaránt gyönyörűséget szerez. Verse egyenként is a lélek beszédes bizonyága. Sajnos, hogy nem tudunk most vele bővebben foglalkozni, de annak is örülni kell, hogy a forrás felbukkant. A tartalom világosan feltárja, milyen borzasztó üldözésben volt része ennek a hívő, baptista csoportnak.

1. vers.

Most figyeljetelek. Énekelni akarok. Nagy szenvedésről. Fájdalomról, amely a szívet csaknem megrepszttette. Bakyth Péter földesúr alatt, nagy üldöztetésért bennünket Magyarországon. Semmi kimélet nem volt még a beteg és öreg iránt sem.

5. vers.

Az erőtlenség, a béna, a nyomorulttal szemben is erőszakot használtak. Nem volt semmi szánalom; annak dacára sem, hogy borzalmas hideg tél volt. Kénytelenek voltunk házainkat elhagyni az anyákkal és a gyermekekkel együtt. Nyomorúsággal, éhséggel. Elrabolták mindenünket. Mint az űzött vadak, az erdőbe menekültünk.

68. vers.

A legnagyobb szenvedés van rajtunk, de Isten számba veszi azt. Szavára még a csapás is áldás lehet. Maradjunk azért szilárdan mellette. Hűen, míg elhozza a szenvedés végét. A hűséges kitartás jutalma az örök élet. Amen.

A versszakok 11 sorból állnak. Az első a harmadik sorral, a második a negyedik sorral keresztřímes, az ötödik a hatodikkal párosrímű; a hetedik a tizenegyedikkel ölelkező, míg a nyolc, kilenc s tizedik sor hármassor rímű.

Ezek a verstani megfigyelések nem tartoznak szorosán tárgyunkhoz, de lehetetlen rajta észre nem venni az ihletet, a rátermettséget, mellyel a költő megénekelte az üldöztetés borzalmait.

Érdemes volna az egész éneket ismertetni, közölni, de e helyen nincsen rá módunk. Erre sem és a sok más, kötetekre menő, hasonló vonatkozású énekekre sem. De reményünk van rá, hogy a felbukkant mély forrás még felszínre hozza értékes kincseit. Eből a néhány szemelvényből azonban láthatjuk, hogy

a baptisták ellen hozott üldözőtörvényeket — kevés kivétellel — végrehajtották és életüket és hajlékaikat a keményszívű földesúr vagy a lakosság prédájává adták.

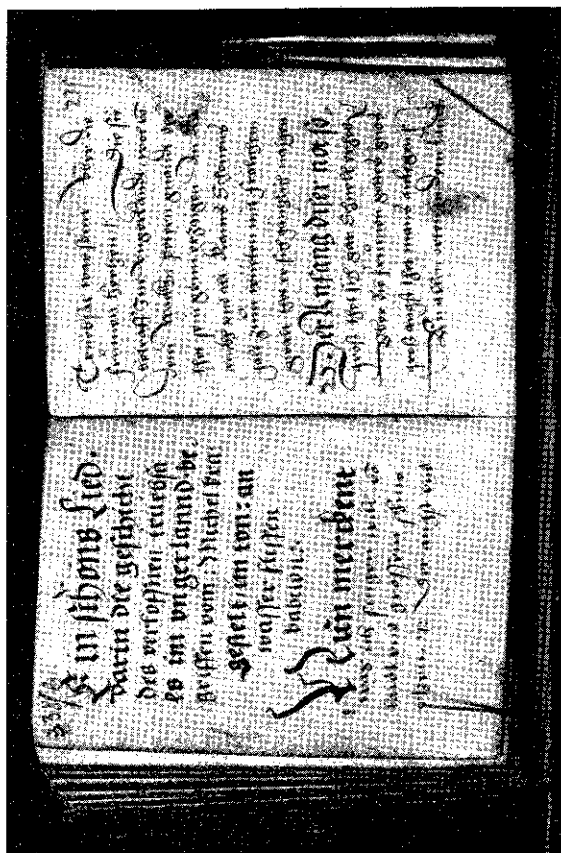
A baptista költő eme verse- és versformájánál rá gondolunk a „Balassi strófákra“ és aztán szerzőjére a legnagyobb dalköltőre, báró Balassi Bálintra. A baptista költő költeménye és Balassi költeményei között rokonságot találunk. A páros rimek, az ölelkező, a keresztrimek a Magyar-irodalomban először a Balassi Bálint költeményeiben, Istenes énekeiben, vitézi énekeiben találhatók fel. Verselés formáját Balassi előtt a magyar irodalomban nem találtuk meg. Ezt először Balassi használja, azért is nevezik Balassi strófáknak. A baptista költő megtalálásakor azonban mintha rátaláltunk volna Balassi Bálint mesterére is. Valószínű, hogy merész dolognak találják ezt a párhuzamba állítást, de ez nincs minden alap nélkül.

Tudjuk ugyanis azt, hogy Balassi Bálint, aki 1551—1594-ig élt, Sárospataknak is birtokosa volt. Mint vitélző kapitány feleségül vette Dobó Krisztinát, a duszgazdag Várday Mihály özvegyét. Ezzel a házasságával azonban csupa szenvedés lett az élete. Felesége elhidegült tőle. Vagyonából pedig a már fentebb említett Dobó Ferenc, aki — mint tudjuk — a baptisták vagyonát a főiskolához csatolta, Balassit kiforgatta. Az irodalomtörténet a kiforgató Dobó Ferencet „kapzsi rokonnak“ bélyegzi meg. (Gaál Mózes: A Magyar Irodalom Története. Budapest, 1896. 20. l.) Balassi tehát, mint pataki birtokos és nősej, sok szenvedésben részesült. „Barátai, rokonai, mérget öntöttek szívébe, de számít Isten irgalmára.“ Ilyen lelkiállapotban írja költeményeit, Istenes énekeit.

Balassi Bálint Sárospatak ura ismerte a baptistákat és járhatott náluk. Hiszen — mint látni fogjuk — a baptistákat abban az időben fejedelmi és királyi vendégek is meglátogatták. Tehát így Balassi is meglátogatta őket. Hallgatta énekeiket is. És így hallhatta a baptista költőnek itt tárgyalt énekét is. A baptisták ugyanis ezt az éneket minden gyülekezetben énekelték. Ezt tehát Balassi, aki bejárta az egész országot, más helyen is, így Patakon is hallhatta a baptistáktól. Ezt a baptista költeményt 1662-ben szerezte a baptista költő, amikor Balassi még csak 11 éves gyermek volt. Tehát a kapcsolat megtalálható. És ha nem is találunk most még a baptista ráhatásról pozitív bizonyítékokat, írásbeli dokumentumot, nem lehetetlen, hogy a baptista költő animalja báró Balassi Bálintot, a magyar irodalom egyik legnagyobb dalköltőjét.

Hogy eddig ez a kapcsolat még nem tűnt fel, annak az oka

az lehetett, hogy a baptista költők költeménye az irodalomtörténetben ismeretlen volt. Ez a néhány szerény sor szolgáljon arra, hogy az irodalomtörténet kutatói Balassi Bálinttal kapcsolatban leddig ismeretlen mezőn is kutassanak.

4. kép.

BAPTISTA KODEX II. 238-239-ik lapja, melyen a Baklyth Péter 1557-iki üldözése van megörökítve egy 68 versszakos éneken. A képen az ének címe, szerzője, dallama és az első vers teljesen s a második vers fele olvasható.

(Bpest. Kir. M. Pázmány Péter Tud. Egy. Könyvtár Kézirat. Hist. Eccl. Ab. 2.)

Az 1558-ik évi kolozsvári gyűlés végzése szerint „kinek-kinek szabadság adatik a régi vallást, vagy Luther vallását követni,” de a *baptistákét* nem. És látjuk, hogy ebben az évben az Alsó-Diósi baptistákat üzik el. (V. ö. Zsilinszky i. m. II. 116.)

83. §. Tudatlan hitszónokok analfabéta földesurak

Ennél az 1558-ik évnél tekintünk ki a vallás kereteiből

másfelé! Tanuság okaért. Egy peres ügy kerül elénk. Egy „*Magyar egységlevél 1558-ból.*” „*Szélek között való dolognak eligazítása.*” — Szele testvérek veszekedtek. Szele Jakab, Pál, János, Péterné. Szelek osztályos atyafiak voltak és „*mint igazi rokonokhoz illik, folytonos viszályban éltek egymással.*” A dolgot egy választott bíróság intézi. Elnök: Kányoföldi Kerecsenyi Miklós, tagjai: Terjék, Hasági, Therjonnó, Kecze, Todoroczhy, továbbá Batthányi, Darabos, Gosztonyi, Bebesy, Haholtthy. Az okmányon 11 gyürü pecsét van benyomva, sárga viaszba. Ebből meg lehet állapítani, hogy a földesurak közül, a bíróság tagjai közül az elnökön kívül csak 5 (öt) tud írni; 5 (öt) pedig, az 5 utolsó nem tud írni. A fele analfabéta. (V. ö. Történelmi Tár 1882. évf. 577. lap. Dr. Lipp Vilmos.)

Ezek a földes-urak ítélkeznek, ott vannak az országgyűlés tagjai között, — hozzák a törvényt, így az 1548-iki törvényt is, mely azt tartalmazza: „*akadályozzák meg a tudatlan mesteremberek hit-szónoklatait, üzzék ki a baptistákat és kálvinistákat*” — és részben analfabéták.

Az összehasonlítást abban tesszük meg, hogy az 1558-iki peres ügyben ítélkező bíróság fele írástudatlan, analfabéta; míg az, aki bibliát olvas és bibliát tanít, az írástudó és nem analfabéta. Tudatlanabb tehát az, aki nem tud írni, mint aki bibliát olvas. Tudatlanabb az írni nem tudó földesúr, mint a bibliát olvasó baptista mesterember.

84. §. Kartell a baptisták ellen, 1559.

1559. évben a felsőmagyarországi *bányavárosok* egységes eljárásban állnak a baptisták ellen.

(L. Zoványi i. m. 340.)

Ez az egységes eljárás azonban — a bányavárosok részéről a baptista ipari fölényvel szemben — kartell inkább, mint hitbéli dolog.

85. §. Nádasdy baptistái és iródeákja.

1559. évben, sőt előbb is, már Sopron és vidékén találunk baptistákat. Báró Nádasdy Tamás (1498—1562) nádor szorgalmukért, becsületességükért épp úgy kedveli őket, mint hitének cselédeit, a lutheránusokat. Baptisták vannak Kereszturon, Lékán, Sárvarott és más környékbéli birtokon. „*Kályhások, üvegesek, fazekasok, pintérek, ácsok és egyéb mesteremberek. Rendesen kalugyereknek nevezik őket.*” „*Talán görögkeleti szerzetesekre emlékeztető ruhájuk, vagy szoká-*

saik voltak. 1559. október 7-én, valami „prédikátorjuk” is jött a kalugyerek közé Sopronba, e miatt nem mentek Kereszturra dolgozni.”

(V. ö. Tört. Tár 1911. évf. 462, 466. lap. Protestáns Szemle 1914. évf. 482 lap. Payr Sándor.)

A baptistákat másfelé is nevezték: kalugyereknek, jelentése annyi mint „jó öregek.” Tehát még ebben a nevezetükben is csak elismerés és tisztelet övezi őket. És sehol nem is található megbélyegző guny-nevet a baptistákról, vagy azok vezetőiről. Századokon át sehol. Még az ellenfélnél sem. „Tudatlan mesterembereknek is” egy törvény említi őket. De azt is láttuk, hogy ez a név sem illett rájuk, mert némely földesurak, azoknál sokkal tudatlanabbak voltak. (84 §) Majd látni fogunk, olyan törvényt, amely éppen kiemeli tisztelettel veszi körül őket. Tudásukért, munkájukért.

Érdekesnek tartjuk itt megemlíteni azt, hogy Nádasdy Tamás nádornak ebben az időben iródeákja: Tinódi Lantos Sebestyén volt.

(Lásd: Gaál Mózes: A magyar Irodalom Története. Bpest. 1896. 16 lap.)

Aki kóbor életet élve bejárta az országot. Sok eseménynek volt fül és szemtanúja. Históriai énekeket írt. „Crónica” című könyvében megírta Erdély történetét. Nyilvánvaló, hogy ez a Tinódi Lantos Sebestyén találkozott a baptistákkal, ismerte őket. És Tinódi megfigyelte őket, tanulhatott tőlük. A baptisták 1524-től kezdve „Crónicát” vezetnek és históriai jellegű énekeket írnak. Mint fentebb láttuk a Kramer Mihály énekét. És a szemfüles Tinódi megfigyeli ezeket és kóborlása idején, ezek módjára versel, lantol, krónikázik. Lehet, hogy a baptista ráhatás szorosabb kapcsolatai egykor nyilvánosságra jönnek.

86. §. Református bemerítés, 1559.

Baptista szempontból nagyon érdekes egy 1559-ben megjelent irodalmi termék, melynek a szerzője:

Heltai (Helth) Gáspár, szász nemzetiségű, magyar reformátor, aki 1574-ben halt meg.

Heltai 1536-ban kezdett magyarul tanulni, 1543-ban a wittenbergi egyetemen tanult. Nevezetes arról, hogy sokféle vallású volt. Pályáját mint római katolikus plébános kezdte. Mint plébános, 1553-ban, a „szentségek ellenségei között emlegeti a *baptista* eretnekeket.“ Később azután otthagyja római katolikus hitét; és sorba veszi a többi: lutheránus, református, unitárius vallást és mint nagytekintélyű református érvesül. Saját berendezett nyomdájában látnak napvilágot könyvei.

Egyik ilyen könyvébe tekintünk bele és olvassuk belőle azokat, amelyek *baptista* szempontból figyelemre méltóak. A könyv ez: „*Caspár Heltus. Agenda azaz az Szentegyházi Chelekedetec*“... *Vyannan nyomattatott Colosvárba. 1559.*“ *Amikor Heltai kálvinista volt.*

Ebben a keresztelés módját így írja le: „*Eloeször kérdje meg a minister a komákat, miért hoztak a gyermekeket?*“... „*végül azért, hogy a gyermek, e szent-séges víz oezoennec általa elmeritesséc és fenékre vitettesséc mind az valami Adamtól oe rayta vagyó.*“

(V. ö. Dr. Raffay Sándor. *Ev. lyurgia.* 26 lap; *Prot. Szemle.* 1933 aug—szept.)

Heltai Gáspár tehát a gyermekeket *bemeríti*. A víz fenekére viszi, jelképezi, hogy ami bűn rajta van Ádamtól, az a vízbe való bemártás által elmerítették!

A bibliai görög „*baptidzein*“ szót, Heltai Gáspár, az ő magyarzó Agendájában, helyesen alkalmazza ezzel a szóval: „*elmeritessék*“ „*fenékre vitessék.*“ És ha ezt a baptistákkal szemben ma kétségbe vonják (— a reformátusok, vagy mások —), mit csinálnak a volt plébánossal, a reformátor Heltai Gáspárral“?? mert mindennek dacára helyes a „*bemerítés,*“ „*bemerített.*“

87. §. Vallásegyenlőség baptisták kihagyásával.

1559. évi és 1560-ik évi országgyűlés „az egyház

megvédését és egyházi jogok fenntartását" munkálja, ép úgy mint az 1557-iki, ezért ezt — úgy politikai, mint egyházi szempontból — „haladó mozzanatnak” nevezik. Azonban ha mindenik vallásfelekezeti ezt jónak és fejlődőnek mondja, a baptisták ebben sem érzik a vallás-egyenlőséget, mert a *baptismust* ez is kifogásolja és vele szemben *türelmetlen*.

(V. ö. Marcali i. m.)

88. §. Baptista ráhatások. 1561—1565.

1561-ben sok a feleséges pap. A nagyszombati zsinat a papoktól azt követeli, hogy: „nőtlen életet éljenek,” vagy legalább lakásukból távolítsák el „azon szemérmetlen nőket, kiket feleségnek neveznek.” Ebben az irányban intéz kérdést 1560. július 31-én Oláh Miklós esztergomi érsek a pápai nunciushoz. Alig van az országban 3 nőtlen pap.

Úgy látszik tehát, hogy mégis mély nyomot hagy az ige prédikálása. A *baptismus* a lutheránizmussal együtt, egyenlően halad. A parochiákon, plébániákon is nyoma van, nemcsak a falu és város lakósainál.

1563-ban, a velencei követ szerint, a magyar urak nagyrésze *baptista* (anabaptista) vagy lutheránus.

(Lásd Marcali H. Világtörténet. VIII. k. 376. lap.)

Az kétségtelen dolog, hogy a *baptismus* ekkor az ország területén már széles rétegben elterjedt volt.

Ez nem is lehet kétség, mert ebben az időben hogyha egy földes úr, „vagy egy pap áttért, a falu vele ment.” A falu népe azzá lett, amivé a papja.

Az ilyen „áttérések” azonban baptista felfogás szerint — mely bibliai megtérést hirdet, — nem sokat ér. Nádasdy Tamás, akit a reformáció legfőbb istápolójának tartanak, olyan papot tart, „aki nem pápista,” mindazonáltal nem szűnik meg az öröm miséért díjazni a papokat; megtartja a böjtöt és fiát *prépost* által keresztelteti és megáldatja a váradi püspök által.

(L. Marcali i. m. VIII. k. 376.)

A baptismus ilyen kétszínű vallásosságra nem sokat adott. A multban sem — a jelenben sem. Úgy látszik, hogy a baptisták még földes uraikat is kirekesztették maguk közül, hogyha az nem vette zsinórmértékül a bibliát, a Krisztust.

89. §: Baptista bizonyág (Soli Deo Gloria.) 1566—1568.

1566. március 10-én Tordán tartott országgyűlés 17. és 19. törvénycikke kimondja, hogy mind a három felekezet szabadon gyakorolja vallását.

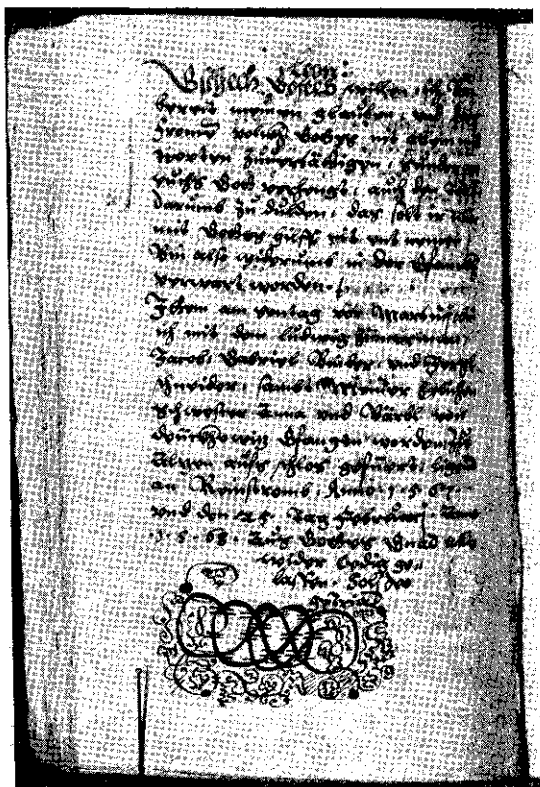
(Lásd: Zsilinszky i. m. II. 133.)

Azonban ebben *nincs benne a baptista vallás gyakorlat.*

Az országgyűlés mindig elfelejtette, hogy a baptisták is emberek és bátor bizonyágtevői a Jézus Krisztusnak. Nemcsak szóval, de halálukkal is bizonyágtevői voltak a Krisztusnak. Szenvedések elviseléséért is Istent dicsőítették. Kedves szavuk volt eme bizonyágtevő baptistáknak: „Egyedül Istené a dicsőség — „Soli Deo Gloria.” Az egyik Baptista Kodexben Daxer (Dax) Leonard bizonyágtevését, — aki fogságra vetetett 1567. febr. 25-én, Zimmerman Lajos, Jákób, Binder Gábor, Schneider Jorgl, Anna és Borbála testvérekkel és testvérnőkkel — így olvassuk: „ich bin bereit meinen glauben und ... Gottes, nit allein mit worten... auch den Todt... darum zu dulden...” „én kész vagyok hitemért... Istenemért nemcsak szóval... de a halállommal is bizonyágot tenni.” Vallomását ő is még a más felekezeteknél is általánossá vált jelmondatdal fejezi be: „Soli Deo Gloria.”

90. §. Baptista levelek.

A baptista közösség komolyságát és a testvériség szeretetét bizonyítja az a körülmény, hogy a fogságban levő baptista testvéreket, a gyülekezet prédikáto-

5. kép.

Baptista Kodex IV. 62/b. lapja, mely a lap záradékában, a baptista hitvallomást és jelmondatot („Soli Deo Gloria“) örökíti meg.

(Budapesti Kir. M. Pázmány Péter Tud. Egyetem Könyvtára, Kézirat. Hist. Eccl. Ab. 4.)

rai és tagjai vigasztaló és hiterősítő levelekkel keresik fel. Ezek a levelek sokszor theologiai értekezés

számba mienők, magába foglalván a biblia egyik-másik hitigazságát, vonatkozásba hozván a fogságban levő, vagy halálra ítélt szenvedését a Krisztus szenvedésével. Számtalan esetben a fogságban levő testvér is levelet küld. Ezeket a leveleket a vásárra és városokba, messze vidékre járó baptista iparosok és kereskedők kézbesítik. Így a levelek bejárják „Morva” — „Auszttria” — „Tyroll” — „Schweizerland” — „Wien” — „Nicolspurg” — „Triest” — „Genua” — od. auff dem „Mör;” Morvaország — Auszttria — Tirol — Svájc — Bécs — Nikolsburg — Trieszt — Genua (Olaszország) stb. helyeit. Szinte csodálatos, hogy amikor sem vonat, sem autó, sem kerékpár, sem repülőgép nincs, — tehát a „tengelyen járás” idejében, gyalog, lovon, szekéren, szinte — a föld kerekességét bejárják.

A sok levél közül megemlítünk egyet, amelyet 1535. évben Griszbacher Vilmos brünni fogságából, Donder János takácsmester által küldött.

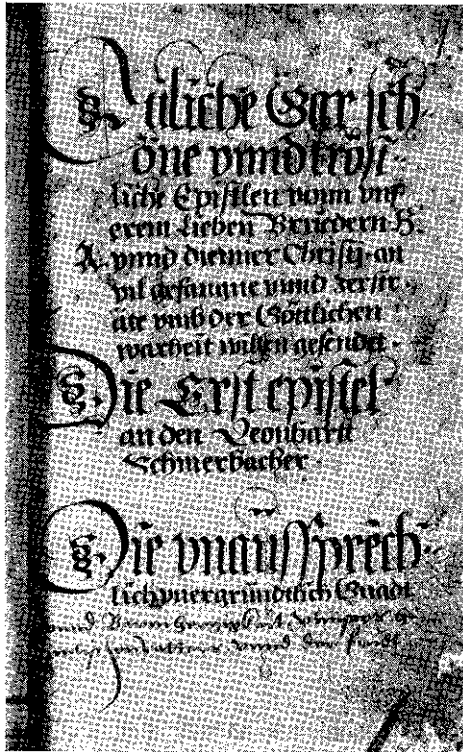
(Wilhelm Griszbacher . . . Gesandt von brünn aus der Gefenckhnus durch Hannsz Donder vonn weber. Baptista Kodex V. 262.)

E leveleket tartalmazó Kodex címe: „Néhány szép és vigasztaló levele az Űr szolgáljának. (Ámon János.) Isten igazságáért elüzött és fogságban élő testvéreihez.

(Etlliche Gar schöne und tröstliche Epistlen vonn unserem lieben Bruedern H. A. unnd dienner Christy an vil gefangne und zersträte umb der Göttlichen warheit willen gesendet.)

A címlapon még szép, rajzolt, piros írással mottóként, jellegűl van felírva: Alle Geschriift vonn Gott eingeben ist nützlich zur Leer zur straff besserung unnd züchtigung inn der Gerechtigkait. Teljes írás Istentől ihletett és hasznos a tanításra, feddésre, a megjobbításra az igazságban való nevelésre. (II. Tim. 3:16.) A könyvben vannak még prédikációk és urvacsorai alkalmi beszédek értékes, mély szöveggel, melyeket nagyrésztben Langenmantl János írt. Ez a könyv második része; míg a könyv harmadik ré-

szében két hitéért megégetett Mihály és János nevű baptista bizonyosságtétele olvasható.

6. kép.

Baptista Kodex V. címlapja, melyben 1572-ig terjedő leveleket összegyűjtötte Weinmuet Lorenz.

(Budapesti Kir. M. Pázmány Péter Tud. Egyetem Könyvtár Kézirat. Hist. Eccl. Ab. 5.)

91. §. Kétféle prédikátor típus 1573—1575.

Az 1573. kolozsvári országgyűlés az újítókra (innovatorokra) szab büntetést, ezek között Békési Gáspárnéra, az unitáriusok jó pártfogójára is. (L. Zsilinszky i. m. II. 170.) Talán ez az első törvény, amely csendesen van és nem zaklatja a *baptistákat*, mert az újító most az unitarismus, — a másik újító, a sacramentárius (kálvinismus) már védelemre talált.

Az 1575. év aug. 16—17. napján tartotta 40 baranyai lel-

kész (superintendentia) az u. n. „Herczegszőlősi ref. zsinat“-ot. Ennek végzései 1576-ban Pápán látnak napvilágot: „*Az alsó és felső Baranyában való ecclesiáknak articulusi*“ címen. Ebben az ujonnan alakult ref. egyház, 47 cikkben (articulus) ad irányítást lelkészeiknek. Ez most „*Herczegszőlősi kánonok*“ címen ismeretes-melynek több articulusa érdekes bevilágítást enged, az alig 40 éves ref. egyház és lelkészei életére nézve. Ebből való néhány articulus (fejezet) a következő.

11. „Minden praedicator az ő tisztében híven eljárjon.“

12. „Minden praedicator csak annyi terhet vegyen föl, az mennyit látja, hogy elviselhet; az okáért, ha őket egy város, avagy falu eltarthatja, többhöz magokat ne kötelezzék, nagyobb jutalomnak okáért.“

13. „Senki nagyobb jövedelemnek okáért helyét meg ne változtassa, ha szintén hívattnak is és inkább igyekezzék az Isten házának építésére, hogynem mint a nagyobb jövedelemre.“

17. „egymás ellen való sugurlásokat semmiben el nem tűrjük.“

18. „Az tunya és hivalkodó praedicator, az ki csak vasárnapon veszen könyvet kezébe és a többi napon penig vagy *részegkedik, vagy széllyel kuruttyol* — ha egyszer-kétszer megintetvén jobbra nem lépzen, tisztitül megfosztjuk.“ (V. ö. Zoványi J. Theol. Ism. Tár. II. 91. és Mokos Gyula: A hercegyszőlősi kánonok, Budapest 1901. 103—105. l.)

Ha tehát most összehasonlítjuk ezeknek a papoknak életét egy korabeli baptista prédikátor, a már említett Riedemann Péter életével, aki életének harmadrészét fogságban töltötte el a biblia, a „könyv“ szeretetéért, láthatjuk, hogy más a baptista élete és más a hercegyszőlősi kánon papjainak élete. Ez utóbbiak ugyanis nem szerették a „könyvet,“ *részegeskedők és széllyelkuruttyolók.*“ Jellemző azért, hogy a baptista prédikátorok vannak zaklatás alatt.

92. §. Bornemissza püspök „v i z i m o s á s a.“ 1577.

1577-ben nem volt fejlocsolással való „keresztelés.“ A baptismus hatása feltétlenül érezhető. Ezen évben a főnemesi családból származó **Bornemissza** Abstemius Péter (1535—1585.) ref. püspök egy könyvet ír a: „Keresztyén hitnek tudományáról.“ Ebben a könyvben, vagy ahogyan Bornemissza nevezi: „**Négy könyvetskéi**“-nek „**Ez Harmadik Könyveczké**“-je a „keresztelést“ így írja le:

hogy „*tetétül fogva talpig vízzel mossa meg a gyermeket*“ külső „*vizi mosással.*“

(Lásd. Dr. Raffay Sándor. Ev. Lyurgia 38. lap. Prot. Szemle 1933, aug—szept.)

Érdekes tehát, hogy Bornemissza református püspök (mint fentebb Heltai) a baptisálás, „bemerítés“ formát használja es nem fél attól, hogy az így megmossott, vagy „alámerített,“ „víz fenékre vitetett“ egyén megbetegszik. *Határozottan baptista hatás* nyomát mutatja Bornemissza ref. püspök „könyvecskéje.“

93. §. **Dávid Ferenc: gyermekkereszttség megszüntetése. 1578.**

Baptista hitelvi felfogás szempontjából érdekes eseménye van az 1578-ik esztendőnek. Egy volt református püspök „*megszünteti a gyermekkeresztséget.*“

Ez a püspök (1510—1579) a Kolozsváron született „*Dávid Ferenc, az megfeszült Jézus Christusnac szolgálja.*“ Nagykészsütségű férfiú, aki a wittenbergi protestáns és páduai katolikus egyetemen tanult. 1551-ben péterfalvi róm. kath. plébános; 1556.-ban lutheránus püspök; 1564-ben református püspök; 1568-ban unitárius püspök volt.

Nyomatásban 26 munkája jelent meg. Legérdekesebbek egyike: „*Könyvecske az igazi keresztény keresztiségről. Kolozsvár. 1570.*“, melyben kifejti, hogy a gyermekkeresztiséget a bibliából nem lehet igazolni.

Annyi bizonyos, hogy Erdélyben a baptismusnak a XVI-ik században követői vannak. Wilini Sándor varsói orvos német nyelvű „könyvecské“-je már ott volt Erdélyben. A könyv pedig baptista irányú. Beszélgettek róla. Dávid Ferenc is olvasgatta. A bibliával összehasonlította és így jött reá: a gyermekkeresztiség megszüntetésére. Egyébként ez a lépése Dávidnak fokozatos lelki fejlődését mutatja. Az ő fentjelzett könyvecskéje is, a Wilini Sándor könyve nyomán látott napvilágot.

Mindenesetre Dávid Ferenc lelki bátorságára vall

az, hogy ő nyíltan állást foglalt a baptiszmusnak eme bibliai igazsága mellett.

Figyelemreméltó azonban az a 8 esztendő, amely könyvének nyomtatásban való megjelenésétől fogva eltelik, míg bátran ki meri nyilatkoztatni felfogását Krisztus Lelkével társalogva, imádkozva.

94. §. Húsz év. 1578—1598.

Az 1578-iki országgyűlés a baptistákat és zsidókat kétszeres adófizetésre kötelezte.

1581. évben Nyári István földesúr a Szobotistben élő baptisták közül többet elfogatott és Berencsvárába záratta, mert ezek a végzett munka árát kérni merészelték. Hosszas utánjárásra, több magyar főúr közbenjárására bocsájtotta őket szabadon 5 hónap mulva.

(V. ö. Kirner i. m.)

1588-ban Nagy-Lévárd községben akadunk baptista testvérekre, hol az ottani földbirtokos, lembachi Bernát János pártfogolja őket. Itt szép virágzó hitélet indul. Szorgalmas munka — takarékos élet, hitbeli elmélyedés sok örömet szerez a gyülekezetnek, amelyben két prédikátor szolgálja az evangéliomot.

1597-ben azonban a gyülekezet egyik prédikátort hivatalától megfosztotta, mivel méltatlannak találta a tisztség betöltésére. A prédikátor, névszerint Zuckenhammer János azonban ellenszegült a határozatnak, miért újra zártórára vitték és engedetlenség miatt kizárták a gyülekezetből. Zuckenhammer első felindulásában ott hagyta a baptistákat, de később visszatért hozzájuk. A következő évben, 1598-ban Broczkában meghalt.

Ez a nagy-levárdi eset élesen bizonyítja a gyülekezetek éles autonómiáját és fenyítékét, tiszta bibliai életét. Int, dorgál, fenyít, büntet, megbocsájt személyválogatás nélkül. Éli az evangéliomot.

95. §. Baptista fazekas. 1598.

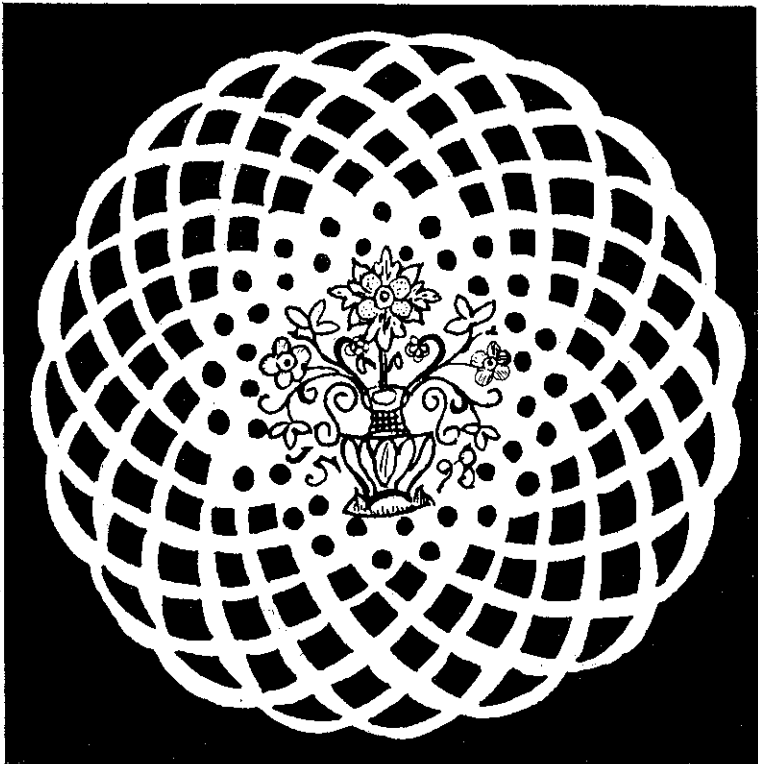
A baptistákat eddig nagyobbreszt üldözésben láttuk, alig vettünk tudomást csendes munkájukról. Sokféle mesterséget űztek s mindenikben tökéletes munkára törekedtek. Ezekre még később visszatérünk. Most egy munkát mutatunk be, amely *baptista fazekasok* munkája s épen Szobotist és Nagy-Lévárd tájékáról való, ahol a baptistákat népiesen *habánok*-nak is nevezték. Így munkájukat habán munkának, a fazekasok munkáját: habán keramika, habán maiolica, habán faïenc-nek ismerik. Arról, hogy az iparművészeti muzeum rengeteg ilyen munkát őriz, később emlékezünk meg, most egy 1598-ban készült habán majolikának (baptista fazekas munkának) a hasonmását mutatjuk be, mely a türini múzeumban van s amelyet egy olasz folyóirat közöl.

(Gaetano Ballardini: Opere Di Maestri Compendiari Faentini Al Museo Di Torino E Loro Rapporti Con Le Ceramiche „Habane“ — Dalla Rivista Mensile Municipale „Torino“ Aprile 1932. X. Stabilimento Tipografico Lorenzo Rattero—Turino.)

Ballardini Gaetano: a Faentin mesterek összefoglalt művei és a „*Habán*“ keramikával való összefüggéseik a turini muzeumban. A „Turino“ havi folyóiratból 1932. október. Rattero Lorenzo Torino, nyomdai műintézete.

Itt megjegyezzük, hogy a baptista munkákat a baptista iparosok és kereskedők maguk vitték — mint fentebb láttuk — városról-városra, országról-országra. Így nem is csodálkozunk rajta, ha a különböző muzeumokban egyik másik darab megőrzés és tanulmány céljából elhelyezést nyert. Sokszor egy-egy műgyűjtő nagy összeget ad egy ilyen műdarab megvásárlásáért. A nyáron egy budapesti régiség kereskedésben egy ilyen keletkezésű fél literes nagyságú habán korsónak az ára 800 pengő volt.

Ez a kosárka egy műremek. Melyben az ember úgy elgyönyörködik, hogy azt sem tudja, minek örvendezzen jobban, a vonalvezetésnek, a virágfüzerek bájos voltának, a virágváza kecsességének, vagy az év-

77. kép.

„Castello di maiolica habana 1598.”

„Collezione Lobkowitz, Gastello, di Roudnice,“

Habán majolika kosárka 1598-ból.

Roudnice-i kastély Lobkowitz-féle gyűjteményéből.

szám felbiggyesztésének. Szinte csodálkoznunk kell azon, hogy ezek az üzött, hajszólt baptisták, ilyen munkára képesek voltak. Hangsúlyoznunk kell, hogy ezek magyarországi baptista munkák; innen kerültek szerte

széjjel, a világ minden részén levő műgyűjtőköz, múzeumokhoz. A „maioica habana“ magyar baptista munka, mert sehol a világon nem nevezték a baptistákat „habán“-oknak, csak Magyarország északi részében.

(V. ö. Kirner A. Bertalan. „A habán.“ Baptista naptár 1936.)

96. §. Inséges évek. 1598—1600.

1598-ban marhavész dühöngött, amely nagymértékben sújtja a baptistákat is. Több községnek valamennyi marhája odaveszett.

Feljegyzéseik tájékozódást mutatnak a gazdasági élet felől. Ekkor fonttal-itcével mérnek; garassal-tallérral fizetnek. Feljegyzéseik szerint egy font (fél kgr.) marhahús ára 2 garas; egy itce ($\frac{3}{4}$ liter) zsír ára 8—10 garas. Egy mázsa sajt ára 4—5 tallér. Egy tallér = két forint. Egy 4 lovas, festett jó ladás kocsi 5 forint. Kocsisnak való, térden felül érő tehénbőrből készült csizma ára egy forint. Föembernek való szürke süveg (kalap) két forint. Egy társzekérbe való, tizenkét küllőjü kerék ára ötvenöt pénz (fél frt.). Ökörszarvából csinált parasztkés ára huszonöt pénz. Adójuk személyenként kettő tallér. Ezekből az árakból ma mindenki tájékozódást nyerhet baptista őseink életére és a mi életünkre vonatkozólag.

Az élelmezés drága volt. Igaz, hogy az 1598-ik év inséges esztendő volt. Mégis egy félmázsa sajt ára volt a baptista állami adója; sőt a bognárnak is majdnem egy új kocsi árának felét kellett adóra adni és csaknem két új kocsiért tudott venni pl. 1598-ban egy mázsa sajtot élelemül.

A „Baptista Kódexek több helyen megörökítik a termény árakat és az időnkénti drágaságot, esetleges emberre, vagy állatra vonatkozó betegségeket is. A baptista feljegyzések kulturtörténeti jelentőséggel bírnak, melyet sok tekintetben figyelemre méltathat a

tosulást követnek, mely az anyagi megélhetést biztosítja. Ez fedezi a baptisták mindenféle szükségletét. Maguk ezt a csoportosulást „Notduri,” „Nottdurff” néven nevezik. Ez a baptisták anyagi szükségleteit fedezi a lelki szükségletek mellett, melyet a gyülekezetben („Gemain Gottes”) elégítenek ki. Az anyagi ügyek vezetőjét: „Diener der Notdurfft,” főgazdának (kurátor féle); míg a gyülekezet — a lelki szükséglet — vezetőjét: „Diener des worts” az ige szolgájának; Diener Christy, Krisztus szolgája; Hirt, pásztor; Bischoff, püspöknek nevezik. Az utóbbiak segítségével megválasztják az evangélistát (Diener des Euangelioms).

(V. ö. Baptista Codex XVII. 251. l.)

Ilyen egymásra utaltságban élnek aztán, akár ipari, akár földművelési, akár üzleti — kereskedelmi, — vagy (mert orvosuk, tanítójuk, papjuk van,) szellemi foglalkozást üzenek is.

Természetesen a csoportosuláshoz az engedelmesség, a szolgálatkészség, a megbizhatóság feltétlenül szükséges volt. Kinek-kinek el kellett végeznie azt a munkát, amely a saját magáé volt. Valószínű, hogy a munkában való megbizhatatlanság is fenyítés alá került, mert mit értek volna el egy csavargó béressel, avagy elkártyázó mesterlegénnyel; vagy a részeges pappal, aki nem adta volna magát alá a közösség fenyítékének, a gyülekezeti — hitbéli — felfogásnak. Magától értetődő tehát ezek után, hogy miért nevezték őket „zárkózott életűeknek.” A kártyázó segéd nem tudott volna indulásra készen állni, a részeges pap nem szolgált volna tiszta evangéliommal.

98. §. Baptista szeretet. 1600.

Az 1600-ik esztendő ismét szűk, inséges-nyomorúsággal teljes év volt. Rossz termés — dögvész — pusztított.

A lakosság sokat szenvedett mindenfelé. A falusi nép éhezett; a jobbágy koplalt; a zsellér gyötrődött.

A baptisták azonban ekkor nem szenvedtek nél-

külözést. A bibliából tanultak, Józseftől. Takarékoskodtak az előző esztendőről. Mértékletes étellel elraktározták felesleges ételmeiket. Telt kamra — magtár volt birtokukban az 1600-ik szükesztendőben.

És érdekes dolog történt. A „zárkózott életű” „szektákat,” baptistákat, eretnekeket felkeresték a nem zárkózott életű nem-szekták, nem eretnekek és segítséget kértek.

A „zárkózott életű baptisták” imádkoztak, zárt órát tartottak és aztán megnyitották füleiket, szíveiket, ajtóikat, magtáraikat. Nem nézték megkeményedett szívvel az éhezõ-síró-ínséges gyerekeket, anyákat, öregeket, hanem „támogatták őket.”

A baptisták segítették a falusi lakosokat; a háborgatókat, a csúfolódókat. Segítették élelemmel.

Az van feljegyezve róluk (a baptistákról), hogy **„előljáróik idejében gondoskodtak, elannyira, hogy a többi lakosokat is gyámolíthatták.”**

Tehát lehetett volna másoknak is — Józsefként — takarékoskodniok. Nem volt szükséges mindent elpusztítani. A falu-község előljárói nem gondoskodtak. A lakosság nem takarékoskodott akkor, mikor azt már megtanulhatták volna a baptistáktól. A baptisták a méhek életét élték. Szorgalmatoskodtak. És szorgalmuk gyümölcsét mindig megosztották mással. Egyszer kirabolták őket; máskor maguk odaadták az inségben élőknek. Mert akkor is mértékletesek voltak, mint ma. Nem tobzódtak, nem kártyáztak, nem részegeskedtek, nem dohányoztak, nem mulattak, nem táncoltak, nem tékoztak.

Hogyne tették volna; hiszen csak egy volt a mesterük: a Krisztus és ők testvérek voltak. (Máté 23:8.) Élték az evangéliomot és hittek a Krisztus Jézusban. A falusiak pedig, a gyerekek, az asszonyok, az öregek, az inségesek, az éhezõk megérezték, hogy a „vi-

lágtól elzárt" szívekben bent él a szeretet; bent lakik a Krisztus.

Az éhezők asztalára az 1600-ik inséges esztendőben, a baptisták helyezték a tápláló kenyeret. Ezt az egykorú feljegyzés így örökíti meg: „Ven uns yetzt die Brueder nit geholffen es meussten vil verhungern; *Ha rajtunk most a testvérek nem segítenek, sokunknak éhen kell meghalnunk.*”

1600-ban „es meussten vil verhungern,” soknak éhségállal kellett volna elpusztulniok; ha a baptisták nem segítették volna őket.

(V. ö. Bech. i. m. 331. lap.)

99. §. Hadak pusztítása.

1603 szeptemberében Déván tartott (Básta-féle) országgyűlés kimondja: „hogy a római katolikus valláson kívül semmiféle” más vallás gyakorlata nem engedtetik meg.

(V. ö. Zsilinszky i. m. II. 236.)

Ez a gyűlési határozat aztán arra volt jó, hogy a baptistákat mindenki zaklassa. Még a „többi” „eretnekek” is.

Az első baptista-zaklató a század elején természetesen a garázda Básta volt. Ő „hivatalból” cselekedhette ezt, mint Rudolf fővezére. Rengeteg kárt okozott — a rekvirálások, a hadsereg kényszerített ellátása által — a baptistáknak, akik azt is feljegyezték róla, hogy az asszonyokkal és leányokkal szégyenletes, bűnös dolgokat cselekedett. (auch schändlich Sodomisch mit Frauen und Jungfrauen Gehandelt.)

(Bech i. m. 338, Baptista Kodex XV.—210.)

Midőn aztán *Básta* menekült Bocskay elől, akkor a felszabadító hadak élelmeztették magukat a baptisták magtáraiból. Azonban a Bocskay támogatására siető török seregek sem kerülték el a baptista birtokokat, sőt a szintén Bocskay segítségére felvidékre jött tatár hadak is jogot formáltak ahhoz, hogy a baptisták

—már elszenvedett — kárait fokozzák. Ez a négy rendbeli sereg egymást felváltva s egymást tullicitálva versengett azon, hogy melyik tudja alaposabban megsarcolni a baptistákat.

100. §. Öldöklés. 1605.

1605-ben Szobotist, Nagy-Levárd, Broczko, Szent-György több más községgel együtt elfoglaltatott. Ekkor már a menekülő baptisták közül „többet” levágtak, megöltek, sőt Broczko községben a hátrahagyott baptista örözőket is megölik, így aztán szabadon rabolhatták azok műhelyeit, magtárait, birtokait.

101. §. Hajdúk rablásai.

Bocskay hajdúi már nem elégedtek meg a rablással, vagy mert már azt keveselték, miért is 1605. május 4-én, a nagy-lévárdi baptisták közül 40 személyt foglyul ejtettek és maguk előtt hajtották.

Egy baptista orvos, Zwickelberger János, kinek egyik testvérnő adta tudtul a rabságot, sürgette egyik páciensét, Ráday Ferencet, aki aztán közbevetette magát és kiszabadította a hajdúk által kinzott „baptista rabokat,” kik újra megint lélekben megviselve és testben megrokkanva mentek vissza kirabolt, elpusztított hajlékaikba.

102. §. Baptisták és a bécsi béke. 1606.

A baptisták — amint senki nem is tagadhatja — nagy áldozatot hoztak az 1606-iki bécsi béke érdekében. Hiszen a „felszabadítást” kivívó, magyar-török-tatár-hajdú hadak sok *baptista kenyeret* fogyasztottak. Nem kevés áldozat volt az, amit a baptistáktól követeltek. Ha az inséges évek idején, amint fentebb, 1600-ban láttuk, egy-egy baptista gyülekezet takarékos, okos, bibliás életével, az éhen maradt falut tudta teljes éven át gyámolítani s az *éhenhalástól megmenteni*, mert más nem gondoskodott a falu népéről; ha négyöt féle hadsereg folyton megszállja őket és élelmezteti

ember és állatállományát általuk; akkor tudni kell azt, ezekről a baptistákról, hogy a vallásszabadságot kivívó bécsi béke érdekében *a hadseregek táplálása által hihetetlen nagy áldozatot hoztak*. Tudjuk a háborúból, hogy csak egy seregnak — és nem 4–5 fajta seregnak — az átvonulása is, hogy tönkre teszi a lakosság vagyonát; kipusztítja élelmi szerét! Nagy áldozattal járultak ezek a baptisták a bécsi béke kivívásához.

És mi volt a jutalmuk? Az, hogy a „vallásszabadság” biztosítását munkáló bécsi béke, 1606. augusztus 6-án s éppen úgy az ezt követő 1608-iki pozsonyi béke, nekik „**vallásszabadságot**” **nem adott**. A felszabadító hadsereg megette kenyereüket; fel etette takarmányukat; elhajtotta állataikat; elragadta iparcikkeiket; felégették házaikat; „hajdúk rabjai” lettek és a békében róluk nem emlékeztek meg. A „protestánsok” nem a vallásszabadságra, hanem az „önmaguk” szabadságára gondoltak. Pedig tudniok kell, hogy a bécsi béke dacára is „eretnekek” és „átkozott secták” maradtak úgy a luteránusok, mint a kálvinisták, akik több gyűlés végzése szerint „eretnek kollegái” voltak a náluknál idősebb baptistáknak.

Mátyás főherceg ugyanis ezen időtájt, a protestáns vallásszabadságot biztosító 1606-iki bécsi békét illetőleg, kikérte a német katolikus theologusok véleményét. És ezek odanyilatkoztak, hogy a „világ legnagyobb bajának tartják a protestáns vallásszabadságot.”

A lutheránus, kálvinista eretnekség a német katolikus theologusok szerint, „ezerszer rosszabb, mint a török rabszolgaság.” Ebből ki lehet szabadulni, de amabból nem. „Azért a fejedelmeknek jól kell vigyázniook, hogy a katolikus vallástól eltérő átkozott sectákat meg ne tűrjék.” Követendő példakul hozzák fel: Nagy Károlyt, Szent Istvánt, Lajost és Mátyást, kik az

eretnekeket üldözték. „Így kellene eljárnia Mátyás főhercegnek is a magyar protestánsok iránt.“

(Lásd: Zsilinszky M. Magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai. 1881. II. kötet 306, 307. lap.)

A bécsi békének a baptista krónikák során való megemlítését azért tartjuk szükségesnek, hogy a „*protestánsok*“ *vallásszabadság* iránti lelkületét meglássuk a „*mások és a baptisták*“ *vallásszabadságával szemben.*

103. §. Jezsuita secták. 1607.

1607. június 10-én Kolozsvárott tartott országgyűlés határozata — melyen a protestánsok vannak túlsúlyban — többek között így szól: „2. Legelőször... a religio (a vallás) dolgáról így deliberáltunk (határoztunk) ... Hanem az **jezsuita sectákról**, ... akit ennek előtte Medgyesen... az országból kiűzöttünk volt, mostan is nagyságod (Erdély) birodalmából kimenjenek ... soha ez a *szertet* többé az országban bé ne vétessék.“

Ezen határozat ellen az országgyűlésen jelen volt római katolikus kisebbség tiltakozott; de a többség, mely protestáns volt, a tiltakozást figyelmen kívül hagyta. Ekkor már nem volt fontos a „vallásszabadság.“

(V. ö. Zsilinszky i. m.)

104. §. Independens baptista? 1608.

1608-ban egy érdekes esemény tűnik fel Nagyváradon.

Az odavaló ref. lelkész és esperes névszerint Szilvásújfalvi Anderkó Imre, állást foglal a gyülekezet, illetve egyházak összesege feletti püspöki igazgatás ellen.

Szilvásújfalvi ugyanis azt az elvet vallotta, hogy akármilyen kicsiny gyülekezet is, egyházi ügyekben teljesen független bárminő egyházi vagy világi tekintélytől. Valamennyi gyülekezet csupán Krisztusnak van alávetve. Ez természetesen nem kálvinista irányú felfogás. Independens eszme ez; amit azonban, a református püspök Hodászi Pap Lukács elleni gyűlölködésnek magyarázták. Hodászi Pap Lukács (1555—1613) püspöki hivatalát, a református lelkészi állások érdekeinek megóvásában és biztosításában látta, ami azonban Szilvásújfalvi felfogásával ellenkezett. A nagyváradi zsinat 1610 nov. 7. ülésében, püspök elleni gyűlölködés címen lelkészi ál-

lásától megfosztotta, majd börtönre adta, száműzte. Bujdosásában pusztult el „1614-ben.” (L. Zoványi Theol. Ism. Tár. II.-IV. k. 291.)

A gyülekezeti viszonylat értelmezésében Szilvásújfalvi Anderkó Imre baptista felfogást árul el. Lehetséges, hogy ezt ő már Sárospatakon, — hol 1576 alatt tanult, — vagy külföldi tanulmány útjában sajátította el, azonban a lelkész társai s püspöke előtt nem volt kedves. Ennek a felfogásnak még napfényre kell jönnie. Lehet, hogy valahol rejtőzködik még ez az okmány, mely teljes igazságot vet erre a *baptista szempontból figyelemre méltó*, de a Szilvásújfalvi szenvedő élete szempontjából, szomorú — jellegzetes — *eseményre*. Minden esetre ez is egy nyitott kérdés lehet baptista szempontból.

105. §. Baptista szerződés. 1613.

A hadjáratok alatt ért súlyos veszteségek miatt Szobotistról elköltözni készültek a baptisták. A környékbeli földesurak azonban ezt veszteségnek gondolják, miért is részükre pártfogást ajánlanak föl, ott marasztalják őket és szerződést kötnek velük. A szerződést Szentgyörgyi János, Hédervári István, Nyári Lajos, Nyári Sára, Majtényi György, Amade István, Nagymihályi Ferenc földesurak írják alá egyfelől; míg a baptisták részéről: Dietrich Sebestyén, Hauser József és Hellriegel Dániel írták alá 1613-ban.

Ez a szerződés sok kedvezményt nyújt a szobottisti baptistáknak. Teljesen visszakapták az 1605. előtti birtokaikat, házaikat, földeiket, malom $\frac{1}{3}$ -ad részét, a serfözést és kovácműhelyt. A robot alól 3 évre felmentettek, amiért azonban 70 forintot fizetnek a földesuraságnak. Az erdőkben szabad faizási jogot élveznek. Szabad kereskedést űzhetnek. Szabad *vallásgyakorlatuk* van, szabad költözködési joggal. Törvény előtt az uraság képviseli őket.

Kötelességeik között áll, hogy az uraság részére 1 pár férfi csizmát 1 forintért; női csizmát 16 magyar garasért; egy pár cipőt 31 magyar garasért tartoznak készíteni.

„Az uraságtól egy új patkóért 5, régi patkóért

2 magyar garas jár. Azonban az uraság 25 forinton felüli ingyenes munkát nem végeztethet."

Ebből a szerződésbeli utolsó pontból az tűnik ki különösen, hogy a baptisták szolgálatkészségét nagyon kihasználhatták, ha már még az is kikötöttet, hogy mily összegben (25 frt.) felül ne végeztessen az uraság ingyen munkát.

(V. ö. Kírner.: A szobotisti baptisták.)

A nagy-lévárd-i baptisták időközben (1609) újra felépítették leégetett hajlékaikat, hogy ismét folytassák szorgalmas munkáikat.

106. §. Keresztleetlen gyermekek. 1614.

Baptista szempontból figyelemreméltó az 1614. jan. 22-én, Thurzó Károly elnöklété alatt tartott szepesváraljai zsinat. Ezen a zsinaton a Szepes és Sáros-megyei lutheránus lelkészek, esperesek és Kassa város küldöttei vettek részt. Ezekben a vármegyékben a baptisták ígéahirdetése, mint láttuk, nagy lendületet vett. Tudjuk azt is, hogy királyi parancs, katonai zaklatás háborítja őket. Ezzel kapcsolatban a szepesváraljai zsinat végzése figyelemreméltó; ugyanis a zsinati végzés egyike, a XIII. kánon, eltörli többek között: „A keresztleetlen gyermek templomból való kitiltását.”

(V. ö. Dr. Raffay S.: Ev. Lyurgia 26. l. Prot. Szemle 1933.)

Hogy kiknek a gyermekei ezek? Elűzött vagy halálra adott baptistáké, azt most nem vitatjuk, csak azt szegezzük le, hogy a baptista ígéahirdetés és a szepesváraljai zsinat kánonjai között összefüggés van.

Ennél az 1614. szepesváraljai zsinat végzésénél és az 1578-i, Dávid Ferenc püspök, gyermekkeresztiséget megszüntető bizonyágtevésénél álljunk meg, közben gondoljunk az 1577. évnél említett Bornemissza püspök „*tetőtől-talpig való vizimosására*” és az 1559-ben tárgyalt Cáspar Heltus Agendája szerinti: „*alámerítés, viz özönbe való fenékre vitetésre,*” akkor mindjárt meg látjuk, hogy ezek egymással mind szoros összefüggés-

ben vannak. A gyermekkereszttség gyakorlata kétségessé válik, míg a bemerítés szokása általánosabbá válik. Ezekre vonatkozólag nagyon érdekes elolvasni egy katolikus theologusnak a megjegyzéseit.

„Lojálisan elismerjük, hogy az ősegyház rendes keresztelési formája, a vízben való *alámerítés* volt... S hogy az első tizenhárom századon keresztül az egyházban (r. k.) ez volt az előírás. Igenis, csak a XIII. században jött szokásba az alámerítés helyett a vízzel való meghintés vagy leöntés. S a XVI-ik században még mindig vannak vidékek, ahol alámerítéssel keresztelnek. Milanóban pedig még napjainkban is.”

(Lásd: Dr. Nyisztor Zoltán: *Baptisták és Adventisták*. Szent István Társulat. Budapest 1925. 56 oldal.)

107. §. Bemerítés folyóvízben.

Nincs szükség tehát vitalkozásra a bemerítés gyakorlatánál, mert az eddigi adatokból is nyilvánvaló, hogy a krisztusi példa szerinti baptilálás, gyakorlatban volt. Szembeötlő az, hogy az ország északi részén: Szepesváralján és az ország déli részében Kolozsváron egyaránt erről tárgyalnak. Érezzük, hogy ennél az esztendőnél hosszasan időztünk, de a gondolat és az igazság csoportosítása miatt, megengedhető volt.

Ennél a témánál még foglalkozunk a 120—140 évből származó, Philotheus Bryennios nikodémiai metropolita által 1875-ben felfedezett (Didakhe tón Apostolón) „*Apostolok tanítása*”-val. Ez a történeti okmány 7 pontjában így rendelkezik: „kereszteljetek az előirt tan szerint Atyának, Fiúnak és Szent Léleknek nevében *folyóvízben*. Ha nincs folyóvíz, önts a fejére háromszor vizet. A megkeresztelendőnek mindenestre meg kell parancsolnod, hogy egy-vagy két napig böjtöljön. — Megkérdeztetnek, hogy akarnak-e megkereszteltetni.”

(V. ö. Mitrovics Gyula: *A kereszttség szertartásának történeti fejlődése*. Sárospataki Lapok. 1888. évf. 796. lap. Somogyi Emericus): *Az újjászületés szimbóluma*. Béke hírnök, 1922.)

Ez az okmány bizonyítja : 1. hogy folyóvízbe merítene; 2. nem gyermeket merítene, mert annak bőjtölést nem rendelnének el; 3. felnőt a bemerítendő, mert csak felnőtthöz lehet kérdést intézni.

108. §. Broczkói baptisták. 1616—1619.

1616-ban Broczkóra mennek vissza a baptisták, hol felégetett házaikat felépítik és Czobor Mihály földesúrral szerződésre lépnek. Három év múlva azonban magyar hadak pusztítják őket.

109. §. Puskás apostolok.

1618-ban a szenvedő baptistákkal szemben az erdélyi református egyház 62 eklézsiával szaporodott. A szaporodás érdekesen történt. Az 1610. évben állásától megfosztott Szilvásújfalvi Anderkó Imre utódja Keserüi Dayka János lett Nagyváradon. Innen 1613-ban Gyulafehérvárra megy Bethlen udvari papjául s 1618-ban erdélyi püspök lett. Ezen minőségében : „tanúsított kiváló buzgalmat a ref. egyház megszilárdításában.”

(V. ö. Zoványi i. m.)

Keserüi Dayka János, az 1618-i szombatos üldözö zsinaton *300 puskás apostol* kíséretében járja be a székely földet, hirdetvén mindenütt az „*Úr igéjét*”. 62 eklézsia lön gyümölcse a kegyes expedíciónak. Ezen istenes úton, az eklézsiák igen megszorodának.” Dayka püspök tehát 300 puskás apostollal indul térítő útra s ezek erejével szaporítja az eklézsiákat.

(Lásd. Kanyaró Ferenc: Unitáriusok Magyarországon. Kolozsvár 1891. 219. lap.)

Ebből az egy esetből látható, hogy miért maradtak háttérbe a baptista gyülekezetek, a „szaporodó eklézsiák” mögött. Ha most összehasonlítást teszünk a krasznahorkai mártír (1540) baptista ígéhirdető Fischer András térítése és a most tárgyalt Keserüi Dayka János püspök „300 puskás apostolával való térítése” között, azt látjuk, hogy a baptista prédikátor munkálkodása mégis krisztusiabb, bibliásabb volt. Dayka János

puskái azóta megrozsdásodtak; Fischer által használt evangéliom pedig fényeskedik.

A Nagy-lévárd-i baptistákat 1619-ben II. Ferdinánd (1619—1637) császár hadseregének parancsnoka: *Dampierre*; míg 1620-ban, a lengyel és magyar hadsereg pusztítja, rabolja. Ebben az időben Csejt és Vitencz községekben találunk baptistákat.

110. §. Bethlen Gábor és a baptisták. 1620.

Bethlen Gábort, aki a pozsonyi vár és a magyar korona elfoglalása után 1620. jan. 20. a „Magyarország Fejedelme“ címet vette fel — 1620. aug. 25-én Besztercebányán magyar királlyá választották. Felesége Károlyi Zsuzsánna, aki mint Zsuzsánna királynő (Susanna Regina) férje távollétében, mint ennek helytartója — jöllehet az ő megbízásából — nagyfontosságú országos ügyekben is intézkedett.

(V. ö. Szilágyi S.: Századok. 1876. 171. l.)

Bethlen hadjárataiban megismerte a baptistákat. Rágondolt arra, hogy felfrissíti velük Erdélyt. Azért 1620. szept. 20-án Péchy Simont, kancellárját Erdélyből Morvaországba küldi, hogy közülök tapasztalt kézműveseket telepítsen át Erdélybe. Péchy kancellár azonban eredmény nélkül tért vissza Neumühléből.

(V. ö. Tóth Mike: Anabaptisták. Kath. Szeml. 1892. 764—796.)

Érdekes dolog az, hogy Bethlen Morvaországból akart Erdélybe baptistákat vinni. Miért? Vihetett volna Nyitra-Pozsony-Szepes stb. megyékből is! De!

Bethlen ugyanis az „ország javát,“ „országja jólétét“ kívánta a baptistákkal fokozni és azért gondolkozott úgy, hogy akik már az országban vannak, azok nyereségei a hazának ott, ahol vannak. Bethlen új erőt, új frissítést akart, új nyereséget kívánt szerezni az országnak, egy új csoport baptistával, mert arról volt meggyőződve, hogy ezek a baptisták, még az erdélyi százokat is felülmulták.

Bethlennek ezt a szándékát világosan látja min-

denki. Sőt ezt a felfogást igazolja, kiemeli Marc António Padovin, a velencei követ 1622 október 6-iki jelentésében. [Per rendezla: Transylvania, popula d'industriosi artisti come Sono questi." Hogy Erdélyt népszerűvé tegye a szorgalmas iparosok előtt, mint minők a baptisták.]

(Lásd: Óváry. Okmt. B. G. Diplom. öe. köteteseihez. 274. l.)

Bethlen szándéka tehát tiszta, világos dolog. Az ország javát szolgálta.

Bethlenről tudjuk, hogy széles látókörű férfiú volt. Világ látott. Felfedezte az emberekben a különbséget és a használhatóságot. Nem törődött volna ő ezekkel a „zárkózott életű” baptistákkal, hogyha nem látott volna náluk még jobbat, még szebbet, még hasznosabbat, mint ami akkor ott, ő nála Erdélyben volt.

Nem csekély dolog volt az, hogy az erdélyi fejedelem, a választott „magyar király” kancellárját küldi el más országba — Morvaországba — hogy onnan baptistákat telepítsen országába, hogy általuk használjon a hazájának.

Bethlen országa kulturáját akarta emelni és ezért volt szüksége a baptistákra. Hiszen nála mint nagy összeköttetésű államférfiúnál, neves diplomatánál, a külföldi államok vezető jelesei fordultak meg és ezért tudta is, mi jó, mi hasznos és mi szükséges és nem is akart azok előtt szégyent vallani. Ami hiányt látott otthon Erdélyben, azt a baptisták betelepítésével kívánta pótolni.

Emiatt menesztette hát kancellárját 1620. szeptember 20-án a baptisták után és miután ezek az első hívására nem voltak hajlandók elmenni, azért ismételte azt meg másodszer a következő, 1621-ik esztendőben.

Bethlen Gábor ugyan református volt keresztlevel szerint, de vallásos élete bizonyossága szerint több volt annál. És nem lehet tagadni azt — bár eddig nem

is vetették fel — hogy a baptisták élete befolyással volt reá.

(Sárospataki theologus diák koromban megállottam olykor-olykor Bethlennek a pataki főiskola könyvtárában levő egykori bibliájánál és el-eltűnődtem, hogy tényleg olyan sokszor olvasta-e azt Bethlen; most azonban, mint baptista, megértem, mert Bethlen látott maga körül olyan embereket — a baptistákban — akik a bibliából lelkileg naponként legalább kétszer, komolyan táplálkoztak.)

Nagyon közelről figyelte ezeket Bethlen Gábor és úgy látta, hogy érdemes hozzájuk ragaszkodni. Ha a fentebb említett Lajos király, 1525-ben ilyen közelről nézte volna a baptistákat és annyit elsajátított volna tőlük mint Bethlen, másként végződött volna a mohácsi vész.

Bethlen Gáboron, baptista bibliás behatás az, hogy türelmes. A történelem igazolja, tanítja ezt. Bethlen Gábor türelmének legfényesebb bizonyossága az, hogy a jezsuita Káldy Györgyöt (1572—1634) a hatholikus biblia fordításában nyomda állítására pénzzel segíté.

Bethlen Gábornak van egy saját szerzeményű éneke: „*Gyakorta való buzgó könyörgést kíván az Isten*“ című. Ez az egy ének baptista vonatkozást fejez ki. A gyakorta való buzgóságos könyörgés baptista vonás.

A harminc éves vallásháború (1618—1648) első korszaka Cseh-Morvaországban játszódik le. Ennek utóhatása megrázza Morvaországot. Ezért 1620. végén, illetőleg 1621. év elején a baptisták egyrésze, Magyarországon élő testvéreikhez költözködik. Elhelyezkedve találjuk őket Szobotist, Vagyocz, Tura, Kosztolány, Csejthe községekben.

Mikor ennek az újabb baptista településnek híret veszi Bethlen Gábor, Nagyszombatban (Tirnav) „királyi rendeletet“ ad ki a baptisták védelmére. Ezzel a

királyi paranccsal leküldi egyik kapitányát, Bélydy Kelemen, hogy azokat a baptistákat, akik most telepedtek le az említett helyeken, mindenestől fogva Erdélybe vigye. Mennyivel bölcsebb rendelkezés és megszabottabb látó intézkedés ez, mint amit a Csele patakba fült Lajos király adott ki kb. 100 évvel előbb Sáros-megyében.

Alig érkezik meg az első üzenet, már nyomában van a másik. És 1621 április elsején, száz lovas, egy kapitánnyal az élén szervezi a menetet. Április 2-án, már újból 3 kapitány érkezett ismét egy, a „baptisták szabadságát biztosító” királyi rendelettel.

Úgy látszik tehát, hogy Bethlen Gábor a múlt évben nem sikerült szándékát — a baptisták tömegének Erdélybe való betelepítését — meg akarja valószínűsíteni. Ez könnyebb is volt neki, mivel a baptisták helyzete másképpen alakult.

Most vessünk egy rövid tekintetet ezekre a baptistákra. Kik ezek, hogy Bethlen, ez a nagy fejedelem újra unszolja őket Erdélybe? Hiszen Bethlennél van magyar-hajdú, székely, szász, oláh, cigány, lengyel, török-tatár, katolikus, lutheránus, kálvinista, unitárius, zsidó, örmény, görög, orosz és más. Nem elég mindez Bethlen Gábor fejedelemnek?

Éppen a baptisták hiányoznak? Ezek? Hiszen ezek még csak nem is kéredzkednek Erdélybe Bethlenhez. Pedig hányan csapódtak oda a fejedelem védelmében? Hányféle „náció” — egyéni értelemben véve is — sütkérezett Erdély árnyékában? Mennyien mentek olyanok, akiket nem hívott. És milyen sokan szerették volna, ha hívta volna őket. A sokféle népség között éppen a baptistákra lett szüksége Bethlennek.

Erdély tömegében a kovász szerepe várt a baptistákra! Erre a maroknyi, parányi csoportra. Egy csoport, amely a szentírás szerint él, a biblia mértékének aláveti magát, szükséges volt Erdély tarka-zavaros ára-

datában. Nem azért, mintha amazokat nem tudta volna megfélemezni Bethlen Gábor, hanem azért, hogy élő példának állítsa őket az élet megjobbításában.

Jól számított Bethlen, mert a baptisták élete, munkája nyomán, magasra fejlődött Erdély hitélete, ipara, kereskedése, kulturája. Tanultak ezektől Erdély minden foglalkozású lakói.

Ezek a baptisták munkájuk, — technikájuk, — művészetük, berendezkedésükben utolérhetetlenek voltak a maguk korában.

Elvük, életük két határ között, két tiszta egyenes vonal között mozgott: így „imádkozatok és munkálkodjatok.“

111. §. Indulás Alvinczra. 1621.

1621. április 2-án indul az első baptista csapat Bethlen Gábor szabadságot biztosító királyi levelével Erdély-országba. 18 szekérre száll fel 85 személy, akik Csejth és Vagyocz baptista gyülekezetéből válnak ki, ahol kevéssel előbb elhelyezkedtek. Velük megy két prédikátor, Walter Ferencz, a legöregebb és Hiertzl Konrád, az ifjabb. Egy öreg és egy ifjú vezető. Egyiké a tapasztalat, a bölcsesség, a tanács; a másiké az engedelmesség, a fáradhatatlanság, a cselekedet. Védelmükre szolgál a kísérő csapat: 70 lovas és gyalogos katona.

A második csapat összeállítása 8 napot késett. Szobotist, Tura, Kosztolány gyülekezeteiből. Ellehet gondolni, hogy milyen nehéz, mennyi szívfájdalommal és imádsággal mehetett ez az el-kiválasztás. Messzire volt Erdély Felsőmagyarországtól. Gyalog épp úgy, mint szekéren. Ügyes elhelyezkedés és elrendezkedés kellett ilyen hosszú útra. Aztán ki menjen? Ki maradjon? Ki bírja el? Ki pusztul bele? Menjen a fiú, a leány? Elváljunk a szülőtől? A betegünket itt hagyjuk? A leány, ha menyasszony, menjen, vagy hogy legyen?

Érthető is volt azért, hogy ez a csapat 1621. április 10-én indulhatott útnak.

100 személy volt a csapatban Högler János Jakab vezetésével.

Az út célja egyelőre Tövis (Dornburg) volt.

Gyorsan nem mehettek. Szekereik nagyon megterheltek voltak. Élelmiszereket, butoraikat, ingóságokat kellett vinniök. Azonfelül szerszámaikat, ipari anyagaikat. Mennyi szerszáma van egy kovács- bogár,- timár,- takács,- szijgyártó,- késes,- fazekas,- kalapos,- lakatosnak és a többinek. Mennyi minden lehetett a gazdasági szerszámuk, hiszen ezek erre külön voltak berendezkedve. Ha nem lett volna most megtagarított élelmük, hogyan élelmezték volna magukat? Ők nem raboltak, ők nem nyultak a máséhoz. Egy-egy ilyen tiszta, korrekt csapat, ő előttük alig-alig mérte végig Felsőmagyarország útjait Erdély bércéig.

40, illetőleg 50 nap múlva állottak meg (1621 május 22-én) Tövis határában.

Itt azonban valami meglepetés érte őket. A három kísérő kapitány útközben felfedezhette a baptista értékeket és maguk között akarván megosztani őket, mindenik a saját maga birtokára szánt egy-egy csapatot. 49 testvért Péchy Simon a maga radnóti birtokára; a másik csapatot, 88 testvért Gyulafehérvárra, míg a harmadik csoportot, 49 testvért, Bélydy Kelemen bodolini birtokára kívánta volna telepíteni. A legöregebb prédikátor testvér: Walter Ferenc azonban könnyekre fakadván a szétválasztás felett s a többiekkel együtt Bethlen — szabadságot biztosító — levelére hivatkozva, kérte, hogy egyetlen csoportban hagyják mindannyiójukat.

Igy aztán új irányt vett a csapat tovább, Erdély hegyes-völgyes útain.

Ez a tovább-vándorlás is sok próbára tette őket. Napokon, heteken, hónapokon át úton lenni. Menni,

nyomorogni, fáradni, milyen kísértő türelmi próba lehetett. Elképzelhetni, milyen szenvedése, kényelmetlensége volt annak a nagyon öreg prédikátornak, „Walter bácsinak,” aki nem akart elmaradni szeretteitől. Mindég székéren; ágyban ritkán aludni; asztal mellé nem ülni; pihenésképpen gyalogolni; vagy újra székére ülni. El sem tudjuk gondolni, hogyan sütötték ezek a kenyereket. 186 ember naponkénti ellátása, gondot, tudást igényelt. Tányérból ettek, vagy „száraz” koszon tengődtek. Most azt sem tudni, hogy a fejedelem vendégei voltak, vagy maguk látták el övéiket? Hát az igavonó állataik milyenek lehettek? Birták az utat? Volt velök sok baj? Egyik-másik kidőlt a teher alatt? Szekereik összetörtek? Vihar érte őket? Az aggodás, a sóhaj hányszor vette körül a hívő csapatot?

112. §. **Megérkezés Alvinczra.**

Mégis 1621 augusztus 21-én, „mindnyájan Allwintzen” voltak. Ugy jegyzik fel maguknak: „darfür wir Gott herzlich Lob und Danckh sagten,” „ezért mi szívből mondtunk az Istennek dicséretet és hálát.”

Alvincz: nagyközség Alsófehér-megyében a Maros folyó balpartján. Ha most oda elmennénk, megtalálnánk a baptista nyomokat. A mai földrajzi leírás hozzátartozónak mondja Borberek, Merítő, Sibisan, Vashegy és Újvincz telepeket is. Érdekesen az is fel van jegyezve, hogy „magyar és morva baptista telepekkel.”

(Lásd: Révai: Nagy Lexikon I. k. 514. lap.)

Hogy a feljegyzés melyiket érti magyarnak, azt most függőben hagyjuk. A „Merítő” elnevezés azonban, már határozottan ezektől a baptistáktól származott. Mind-mind kedves, drága dolgok, kérdések ezek, melyekre majd később ad feleletet, vagy e sorok írója; vagy majd a sorok elolvasója.

Minket most legközelebről ezek a fáradt baptista utasok érdekelnek! Csomagolnak, szedelőzködnek. Méregetnek, hogy legalább ideiglenesen elhelyezked-

jenek. Hiszen ebben az egész esztendőben csak vándorolnak, csak utaznak ezek. A szeptember hónap van arra, hogy 180 ember számára hajlékot készítsenek. Vagy ha ezt kaptak, műhelyeiket felszereljék. Eddig mindig csak a kész élelmet fogyasztották.

Lehet, hogy egész hónapon át nem pihenték ki magukat. Össze lehettek törve nagyon. Beteg lett az öreg Walter bácsi is, a vezető legöregebb prédikátor.

113. §. Királyi vendég a baptistáknál.

Bethlen Gábor meleg figyelmét az bizonyítja legjobban, hogy megérkezés után, ezt a szegény, aránylag csekély számú vándor, szerény csapatot, a felesége, Zsuzsánna királynő mindjárt meglátogatta. Pedig Zsuzsánna, mint fentebb láttuk, nemcsak felesége volt Bethlennek, hanem teljhatalmú megbízottja, aki országos dolgokat intézhetett és intézett Bethlen Gábor választott magyar király mellett.

Királyi, legfőbb látogatás volt ez a baptisták számára, attól, aki a világok uralkodói között is számottevő egyéniség volt.

Ha bármely intézmény, vagy felekezet büszkén, örömmel említi meg magas helyről — egy minisztertől — jövő kitüntetését, legyünk igazságosak és ne hallgassuk el, hogy ez a fáradt baptista csoport a maga 180 személyével fejedelmi, királyi látogatásban részesült 1621. év október hó első napján.

Zsuzsánna királynő ekkor egy alkalmas helyet is kijelölt számukra, amely mindnyájukat — lakóhelyeikkel együtt — befogadhatta. Ugyanekkor utasítást adott a vele levő udvarbírónak (Fodor György) és vásárbírónak (Szakáts Mihály), hogy a helyet elplanírozva, építkezésre alkalmassá tegyék.

És most lássuk meg azt, hogy ez a nagy fejedelem Bethlen Gábor az által még nagyobb lett, hogy ezeket a kicsiket is számba vette, figyelemmel ki-

sérte és megadta nekik azt a becsülést, elismerést, ami életük és munkájuk révén, mindenkor és mindenütt — másokkal legalább is egyenlően — ki jár nekik. Azért volt nagy Bethlen Gábor, mert ilyen volt; azért lett általa nagy Erdélyország, mert így cselekedett. — Minden idők minden pozícióban levő embere, minisztere, uralkodója, vezetője, tanulhat tőle.

114. §. Temetés Alvinczen.

1621 október 6. gyásznapja a baptista csoportnak. Letették a munka-eszközeiket. Zajtalanokká lettek műhelyeik. Hallgatott a pörölyütés, megcsendesedett a lármás kalapács.

Ásót, kapát vettek a kezeikbe, hogy megnyissák a földet valahol a Maros balpartján. Árnyas, csendesombok alatt.

Pihenő helyet kerestek. Melyen a szellő is tovaszáll. Ahová a madár énekelni jár. Hol a virág illatját hinti szét.

Bágyadt, fehér napsütés szomorú fényénél, halódó őszi lombhullásban sirt ásnak a szótlanná vált alvinczi baptisták.

A kemény rögöt könnyeikkel lágyítják meg; a mind mélyebbre ásott sírfenékről bánatos sóhajaik szállnak ki.

Meghalt Walter Ferenc, a legöregebb prédikátor, aki hosszú éveken keresztül mindig első volt közöttük. Most új helyeiken is első volt, akinek fáradt teste betért az anyaföldbe, ahonnan vétezt; lelke pedig elszállt az örökkévalóságba, hogy megjelentse a mennyei Atyánál: „elvégezte utolsó tisztét is,” elvezette új helyeikre az „alvinczi” baptistákat. Feljegyzéseik így említik meg: „aus diesem Jammerthal zue seiner hailligen Rue;” a nyomorúság eme völgyéből a boldog nyugalomba ment.

115. §. Üzenet Alvinczről vissza.

Az Alvinczre való megérkezés és a Walter Fe-

rencz prédikátor halála hírét, Frey János és Werner Jakob iskolamester vitte meg a testvéreknek, fel Morvaországba. A hirdás mellett óhaj is volt. Szerettek volna visszamenni. „De az ottani gyülekezet szeretett atyái és kedves vénei amellet döntöttek, hogy új evangéliom hirdetőt és segítőköt küld hozzájuk. Az üzenetet tudomásul vették és dolgoztak tovább.

(V. ö. Tóth i. m.)

116. §. Szaporodás Alvinczen. 1622.

Az alvinczi baptistákra nézve az 1622. év nagyon eseménydús.

1622. év január 27. Bolsterl Albrecht orvos jött közénk, a „Nicolspurg-ból“ való feleségével. Ez az orvos egy ideig Kassán a királynénál is szolgált. Ugy lehet, hogy ennek, személyileg is ismeretsége volt a Bethlen-házzal, ha már azok orvosi szolgálatát igénybe vették.

1622 március 6-án érkezik meg az elköltözött Walter Ferencz utóda: *Seill Albrecht* igehirdető, gyülekezeti vén. 86 testvér jött vele, ifjak és vének vegyesen. Elképzelhető, milyen boldog izgalom lehetett ez a megérkezés és azután milyen nagy harsogással ment a munka, a szorgalmas kezek nyomán.

1622 március 12-én, *Seill Albrecht* a gyülekezet vezére átveszi a királynő által kijelölt telep helyét.

1622. április 25-én — hozzáfognak a nagyméretű építkezéshez; amelynek be kell fogadnia az ezután érkezendőket is és — elhelyezik az alapkövet („den ersten Stain glegt hat.“)

117. §. A baptisták törvénye. 1622: XXIII.

Az 1622. évi május 1—22-ikére összehívott kolozsvári országgyűlés már foglalkozik az alvinczi baptistákkal. Érdekes és értékes fényt vet Bethlen Gábor országlására, hogy ime 180 ember ügyét, — akik közben 86 személlyel megszaporodtak, — alkotmányosan, a törvény kereteibe kívánta behelyezni.

A törvény, a baptistákat itten újkeresztyéneknek nevezi.

1622-iki május 1—22-iki kolozsvári országgyűlés

Articulus XXIII.

„Az új keresztyének is, kik most itt benn vadnak és ezután is bejönek őfelsége engedelméből, az minémű helyet és szabadságot Ő felsége adott nekik, az statúok is annak consentialnak és confirmálják articulusokban.“

„Az mely új keresztyének, kegyelmes urunk, Felséged jó akarattyaából az országba bejöttek és immár ugyan meg is telepedtenek, Felséged kegyelmes parancsolatja szerint azoknak állapotjokról országúl így végeztünk, hogy azoknak az új keresztyéneknek és az kiket magok mellé ezután behozhatnának is ez országban, minden névvel nevezendő mesterségek szerint való munkájukat szabadon exercealhassák. Az melyet pedig tudniüllik Alvinczet Felséged nekik rendelt, abban az helyben religiójokat is az ő szokások szerint szabadon exercealhassák és senki őket abba meg ne háborítsa, az ország közé (sic) semminemű adózással ne tartozzanak, valakik az Felségedtől rendeltetett helyen, tudniüllik Alvinczen fagnak lakni, hanem az mint Felséged nekik adott privilegiumokban declarált hozzájuk való kegyelmességet mi is országul consentialtunk és abban megtartjuk.“

Megerősítve Bethlentől május 23-án.

(Lásd Szilágyi Sándor: Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Budapest 1882. VIII. kötet 102—103 lap.)

Íme, ez az első törvény, mely a baptistákkal foglalkozik. Ez már fundamentoma a szabadvallásgyakorlatnak és a nyugodt foglalkozásnak. Ősjog ez, melynek érvényét — amennyiben Bethlen Gábor sok intézkedését, felekezeteit, iskoláit, alapítványokat, nemesítések és egyebekre vonatkozólag ma is jogosnak vallanak — nem lehet elvitatni.

118. §. Gyarapodás Alvinczen. 1622.

1622. október 22-én *Schmidt Dániellel* 26 testvér érkezik Alvinczra.

1622. december 23-án *Blied Felix* 85 testvérral érkezik meg, akihez útjában *Kocher Mihály* csatlakozott 22 személlyel, Groszwarttheinről. Hogy ez a Groszwartthein Nagyvárad felé irányítja kutató figyelmünket, az csak örömet szerez nekünk.

1622 december 27-én *B. Grob Albrecht* prédikátor (Diener des Worts von Masrowitz) érkezik Alvinczra 109 személlyel és ugyancsak december 27-én érkezett meg *Preginzer Vilmos Tamás* és *Riesch Jäckl* (von Olrekwitz) 248 személlyel.

119. §. Növekedés — Halál. 1623.

1623 jan. 3. érkezik *Müllhäiszer János* 147 személlyel.

1623. jan. 4. érkezik *Sima Loránt kereskedő* 151 személlyel.

Ezen érkezések közben újra gyászuk van az alvinczi baptistáknak. *Elköltözik* ismét a legöregebb prédikátor: *Seil Albrecht*, aki az előző évben érkezett (Walter Ferencz helyére). Az öreg hűséges szolga nemcsak Alvinczra jött utána elődjének; hanem a nyugalomba is nemsokára mellé kívánczolt. Áldott legyen emlékük; édes nyugalomuk; örömteli jutalmuk az Úrnál.

120. §. Új prédikátorok Alvinczen. 1623.

Új ígéhírdetőül *Seille Albrecht* után *Nägels József* lett kiküldve (von Nemschitz.)

1623 július 29-én állandó ígéhírdetőül lett kiküldve *Grob Albrecht*, aki ide 11 testvérral érkezett. Ez a *Grob* előbb „Alsómagyarország” egy más községébe küldetett ígéhírdetőül és így onnan érkezett állandó szolgálatra az alvinczi baptistákhoz.

Tehát volt „Alsómagyarországon” még olyan baptista gyülekezet, amely egy felkészült prédikátort igényelt. Látható ezekből a sok felölről összegyűjtött és

mégis hiányosnak mutatkozó adatokból, hogy „Alsó-magyarországon“ Erdélyben baptisták előbb is voltak.

121. §. Nyugalom Alvinczen. 1623.

1621-ik esztendő augusztus hó 21-ik napján érkezett az első baptista csapat és 1623 július hó 29-ikén érkezett az ez idő szerinti utolsó baptista csapat Alvinczre. Az Alvinczre költözött baptista testvérek száma 1087. Köztük mint láttuk, van prédikátor, tanító, orvos, kereskedő, iparos és gazdasági munkás. Hatalmas szervezet ez. Egy teljes ipari hadsereg.

Az 1623-iki esztendőben az alvinci baptisták már aránylag nyugodt helyen voltak. Erdély csendes volt a háboruszkodás színhelyétől.

122. §. Zaklatások, gyilkolások Északon. 1623.

Felső-Magyarország azonban szenvedett. Az ot-tani baptista testvérek szinte állandóan ostrom, háboruszkodás alatt éltek.

A hadbavonuló csapatok Farkashida, Császkócz, Nagy-Lévárd, Szobotist és Szent János községekben lakó baptistákat háborítják; ezek között különösen Szent János szenvedett, ahol Czobor János a földesur huszárai és cselédei körülbelül 38 baptista testvért legyilkoltak, ugyancsak Szent-Jánosból a török-tatár seregek 29 baptistát vittek magukkal foglyul, kik közül csak ketten menekültek meg! (Itt zárjelben arra gondolhatunk, hogy az így foglyul ejtett baptisták amerre csak a rablóseregek magukkal vitték őket, a baptista ígéhirdetés magját mindenütt elhintették.)

Ezekkel a Czobor-féle kegyetlenségekkel kapcsolatban érdekes tudnunk azt, hogy ez a Czobor-féle uradalom az, amelyet később mint a híres holicsi porcellángyár fekvő helyét megvásárolta az osztrák császári ház részére I. Lothringen Ferencz, a Czobor család utolsó sarjától. (Die *Holicser Fabrik*, Komitat Nyitra in Nord-westungarn, wurde 1743 errichtet, und war Eigenthum des Kaisers Franz I. von Lothringen, der 1736 die Domäne Holics vom Grafen Josef Czobor — dem letzten Sprossen dieses Geschlechts —

käuflich erwarb.“) (Lásd: Csányi Károly: Das Ungarische Kunstgewerbemuseum. Budapest 1925. 11. oldal. II. hasáb.)

123. §. Habán-Horn Holics.

Érdekes tudni ezzel a gyárral kapcsolatban azt, hogy van olyan irányú felfogás is, amely ezt a gyárat baptista habán palántának nevezi, melynek alapítója, vezetője egy Horn nevű baptista család volt. Ez a felfogás, a régi holicsi edényeken található signálást, jelzést, a „H“ betűt nem holicsinak magyarázza, hanem Horn vagy Habán névnek. Ugyanis a Horn család leszármazottainak birtokában vannak ilyen „H“ jelzésű edények, melyek azonban a XVI. századból származnak, amikor a „Holicsi gyár“ — mint ilyen — még nem létezett. Ezekben az edényeken levő „H“ betű tehát nem jelenthet Holicsot, hanem inkább Horn vagy Habán nevet.

(V. ö. Művészi ipar. Budapest. 1889. 110. l. Spitzer Mór.)

124. §. Illésházy baptistái Dubniczon. 1623.

Tudva van, hogy ugyanezen esztendőben (1623) az ily viszonyok között menekülő baptistákat Illésházy Gáspár Trencsén és Liptómegeye főispánja birtokain megpihentette. Hogy milyen indulatból tette, azt nem tudni, de ő ekkortájtban (1610—1626) hű embere volt Bethlen Gábornak. Később azt tudjuk róla, hogy átpártolt a Bethlen oldaláról és kálvinistából katolikussá lett. Ami azonban most itt minket érdekel, az, hogy Dubnicza nevű Nyitra-megyei birtokán, a mostani Bajmóczytölgyesen a privígyei járásban a baptistákat befogadta, sőt Bethlen Gáborként telket adott nekik. Dubricza ebben az időben mozgalmas hely volt. Papok, barátok lakóhelye. Itt írták a barátok a híres „Dubniczai Krónikát“ Nagy Lajosról 1345—55 és Mátyásról 1474—1479, mely a Magyar Nemzeti Múzeumban őriztetik. Lelki bizonyoságtévés volt Bethlen Gábor mellett az Illésházy cselekedete, aki betelepíteni bátorkodott ezeket a menekülő baptistákat és tekintélyével védelmezte őket.

Sőt felmentették a lutheránus papnak fizetendő adó alól is.

(Bech i. m. 438. Révai: Nagy Lexikon. Illésházy G.)

125. §. Zsidó telepesek. 1623.

1623. június 18-án, Bethlen Gábor egy újabb privilégiális levélben a zsidóknak adott — Erdély területén — telepedési engedélyt. „Hogy országát népesebbé erősebbé tegye, megengedte a zsidóknak a kerített helyeken való lakást, a szabad kereskedést és a szabad vallásgyakorlatot a *baptistákhoz* hasonló kiváltságokkal” — „ac paribus cum Anabaptistis immunitatibus gaudebunt.” — Nagyon érdekes a megindokolás itt is: „az ország népesebbé, erősebbé tételéért” újból „szabadvallásgyakorlat és szabadkereskedés.”

Itt most történeti tényként megállapíthatjuk, hogy **a baptisták úgy a kálvinistáknál, mint a zsidóknál előbb voltak Magyarországon.** Régiek a baptisták az országban. Egyébként miért kellett volna kiadni ezt a zsidóknak szóló „kiváltságlevelet”? Azért, mert nem volt eddig! Azért adott ki p. u. Bethlen Gábor a református papok számára is nemesítő levelet, mert addig nem voltak nemesek. Bethlen tehát az emberekkel jót cselekedett, mert szolgálni kívánta vele hazáját. Így telepedhettek be a zsidók is oda, a kereskedés felvirágoztatására. Az ország érdeke azt kívánta, hogy a baptisták és zsidók Erdély lakószáma legyenek és ez által felvirágozott Erdély.

(V. ö. Szilágyi Sándor: Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Budapest. 1882. VIII. k. 174. lap. Zsilinszky Mihály: Magyar Országgyűlés Vallásügyi Tárgyalásai. Bpest. II. k. 296.)

Nagyon érdekes volna valahol rátalálni arra, hogy a zsidók milyen messze szállíthatták a baptista ipari remekeket, mert ma a világ nevezetesebb múzeumaiban feltalálhatni ezeket. (95. §. 7-ik képe.)

126. §. Védelem az irigyek ellen. 1625.

Az erdélyi szász lutheránusok nem nézték jó

szemmel a Bethlen által betelepített baptistákat. Így ezek támadásaitól és zaklatásaitól megvédendő, 1625 augusztus 25-én, Gyulafehérváron kelt újabb oklevélben ismét oltalmába és pártfogásába veszi a baptistákat és mindenféle meneteleikben szabad utat biztosít számukra. (liberam ubique et semper eundo et redeundi Facultatem). Ezt az újabb biztosító levelet a szász iparosok még inkább a maguk szégyenének tekintették, (den armen Sachssichen Handwerckleuten zu grossen Schanden.) (V. ö. Krauss L. Fontes rerum Austriacarum I. Abth. III. Bd. 72.)

Holott nyilvánvaló lett, hogy a baptisták az erdélyi szászokat is felülmúlták munka tekintetében, amint azt már maga az 1627 okt. 24-iki fehérvári országgyűlés meg is örökíti.

A katolikusok sem nézték jó szemmel a baptistákat, mert iparuk felülmulta jóval az ország többi lakóseit s így a konkurenciától félték. Ezeknek a baptistáknak tehát az volt a bűnük, hogy ők maguk különbek voltak és jobb munkát adtak másoknál!

(V. ö. Dr. Áldássy Antal, Kath. Szemle. 1893—807 lap)

127. §. Újabb zaklatás, gyilkolás.

Az 1626 évi április 25-iki dessauai győzelme után Felsőmagyarországon átvonuló Bethlen seregei elől Pozsonyba vonuló császárhű Wallenstein Albrecht hadvezér seregei feldúlták, kirabolták a Csejte,- Dejte,- Broczkó,- Nagy-Lévárd- és Szent-Jánosban lakó baptistákat. Sőt a Dejtén lakók a gyilkolások elől kénytelenek voltak Jókő-varába menekülni.

(V. ö. Bech i. m. 428—439.)

Ezek a baptisták tehát az izgalomtól — a szenvedéstől meg nem menekülnek.

128. §. Baptista behatás Erdélyre.

Mint látjuk, Bethlen Gábor csaknem állandóan fegyverben állt, s néki nagy megnyugvására szolgált az Erdélyben letelepedett baptisták szorgalmas munkálko-

dása. A baptista behatás érezhetővé válik alig néhány év múlva az egész erdélyi élet lüktető vérkeringésében. A baptista élet és munka jó ösvényt taposott; nemcsak akkor adott határozott irányt a haladásra; de még évszázadok múltán is mutatja a boldog fejlődésnek azt a szilárd fundamentumát, amelyen nagy lett „Erdélyország,” Bethlen Gábor büszke alkotása.

129. §. A baptisták II. törvénye. 1627. XL.

Bethlen minden alattomos és nyílt támadással szemben pártfogásába vette a baptistákat. Munkájuk iránt elismeréssel volt és törvényben védelembe is vette azokat. Ennek érdekes bizonyosága a gyulafehérvári országgyűlés végzése. (1627:XL. tc.) Melyet érdekes voltánál fogva leközlünk:

AZ 1627. OCT. 24-IKI FEHÉRVÁRI ORSZÁGGY:

XL. Articulus.

Az új keresztyének műveinek limitációja.

A.) Az új keresztyén posztócsinálókrol.

1. Az legjóvának singit adják egy forinton, ki-
nek szélessége másfél sing, veresnek, kéknek, zöldnek.
2. Annál alábbvalót szürkének singit nyolcvan
pénzen.
3. Egy jó öreg süveget duplát ötven pénzen.
4. Közsüveget harminchárom pénzen.
5. Alábbvalót húsz pénzen.
6. Az ki szegédve jobbat akar annál is csinál-
tatni, alkudjék a mesterrel.
7. Egy kalapos fekete közsüveget egy forinton
harminckét pénzen.
8. Annál szebbet, szürkét, főembernek valót, két
forinton.
9. Annál is aki szebbet akar csináltatni, alkud-
jék a mesterrel.
10. Az új keresztyének az öreg férfi sarunak ja-
vát, hosszát, halásznak valót, tehénbőrből csináltat, ad-
ják egy forinton 35 pénzen.

11. Kocsisnak valót, térden felül érőt, egy forinton.

12. Térdig érőt hetvenöt pénzen.

13. Ezenkívül mindennemű vargamivet az ő szokások szerint való készítéssel adják miveket tiz-tiz pénz z e l f e l j e b b, akár férfinak s akár asszonyállatnak valókat, a z t ö b b o r s z á g i v a r g á k m ű v é n é l, az mint az előtt limitáltak volt.

14. Egy hat ló után való kocsit festve, jót, ládástól hat forinton.

15. Négy ló és három ló után való kocsit hasonlóképpen készítettet adjanak öt forinton.

16. Egyhintőba való kereket adjanak hatvan pénzen.

17. Egy kocsiba való kereket ötven pénzen.

18. Egy társzekerbe valót tizenkét küllőjüt ötvenöt pénzen.

19. Az apró mivekből tartsák az limitációhoz magokat.

B) Az újkeresztyén késcsinálókról.

1. Elefántcsontból és gyöngyházból csinált leg szebb és öreg kést, hármast, bötüst, adjanak férfinak valót három forinton.

2. Kettőst ugyanolyant, két forinton, ötven pénzen.

3. Annál valamivel kisebbet, kettőst, asszonyembernek valót, két forinton harmincöt pénzen.

4. Ha, ki ezenkívül valami igen szép cifra mivet akar vellek készítettetni alkudják az mesterrel.

5. Táblás avagy lapos gyöngyház nyelvű kettős kést, férfinak valót, öreget, szépet, egy forinton ötven pénzen.

6. Hasonlót valamennyivel kisebbet egy forinton harminc pénzen.

7. Hasonlót, asszonyembernek valót, aprót egy forinton tiz pénzen.

8. Fekete csontból, völgyes, tekervényes nyelvű kést, kinek az teteje elefántcsont, öreget, kettőst egy forinton harminckét pénzen

9. Hasonlót, közészerűt, egy forinton huszpenzen.
 10. Annál apróbbat, asszony-embernek valót egy forinton.

11. Hasonló forma, de félig tekervényes nyelvű kést, öreget, kettőst egy forinton tizenöt pénzen.

12. Annál valamennyivel kisebbet, kettőst egy forinton.

13. Annál is apróbbat, asszony-embernek valót, kettőst nyolcvan pénzen.

14. Szaruból csinált, kinek az alja festett és megbőtűzött kettős öreg kést, öreget, egy forinton tíz pénzen.

15. Annál valamennyivel kisebbet egy forinton.

16. Annál is apróbbat, asszony-embernek valót, kilencven pénzen.

17. Czipros-fából csinált, völgyes nyelvű és elefántcsonttetejű kettős öreg kést egy forinton tizenöt pénzen.

18. Annál valamennyivel kisebbet, kettőst kilencven pénzen.

19. Annál is apróbbat, asszony-embernek valót nyolcvan pénzen.

20. Fekete szaru öreg kést, hármast, egy forinton s húsz pénzen.

21. Annál valamennyivel kisebbet egy forinton.

22. Annál apróbbat, hármast asszony-embernek valót kilencven pénzen,

23. Kettős késeket pedig, az hármásokhoz hasonlót mindenik félnek bokrát hivelyestől tíz-tíz pénzzel alább adják.

24. Ökör szarvából csinált nyelvű paraszt öreg egyes kést huszonöt pénzen.

25. Annál valamennyivel kisebbet, azonfélét húsz pénzen.

26. Annál is kisebbet, azonfélét, tizenennyolc pénzen.

C) Az új keresztyén szijgyártókról.

1. Az szijgyártók az ő művek eladásában tartásák az limitációhoz magukat.

D) Az új keresztyén kovácsokról.

1) Az kovácsok eligazítván az mások dolgát az vas felől tartsák mindenekben az limitációhoz magokat.

2) Excepto hoc: hogy a *sarlójakat, mivel jobban szokták csinálni*, százát adhassák kilenc forinton.

E) Az új keresztyén lakatosokról.

1) Egy hintó szekérhez czífrás lakatos kovácsi minden vasmívétől harmincöt forinton, az mi szíjgyártó mű lészen rajta, attól tíz forintot, bőrt adván hozzá a csináltató.

2) Nyeregglyártónak egy hintónak kívül belől való megburításáért és mindenféle hozzávaló mivejért, munkájáért, szegéjért, karikájáért, csattjaért, cérnáért, kik vagy ónos vagy zománczosok legyenek harminckét forintot, ha pengig afféle szerszámot nem ad hozzá, az mívétől húsz forintot. Az keresnek mindennemű famívétül, az mi az hintóhoz kívántatik tizenhat forintot, ehez pengig kívántatik hét ökörbőr és 7 tehénbőr. Az nyeregglyártók az hintóhoz tartozó míven kívül tartsák az limitációhoz magokat.

F) Az timárokról.

1) Mivelhogy az *bőrt jobban készítik az országi timároknál* minden forintra *tíz pénzzel többet vegyennek* ötven pénzre öt pénzt és így alább-alább.

2) Az kötelesek tartsák a limitációhoz magokat.

G) Az új keresztyén takácsokról.

1) Az takácsok is tartsák a limitációhoz magokat. Az ki pengig vagy szélesb mívet, vagy vékonybat, cziff-rábbakat akar szóttetni, az mivel szélesebb, annyival singire többet fizessen, az szélét az hosszához tudván.

2. Az szöcsök is tartsák a limitációhoz magokat.

H) Az új keresztyén zemes csinálókról és kádárokról.

1. Tartsák az limitációhoz magokaat.

I) Fazokasokról.

1. Az új keresztyén fazokasok ebből is tartsák magokat az több fazokasokhoz.

2. Ha kik cziffra művet akarnak csináltatni, alkodjanak a mesterrel.

Conclusio.

Nos igitur ea omnia suprascripta per fidelis nostros confirmavimus Datum in civitate nostra Alba Julia, die vigesima quarta Mensis Octobris. Anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo septimo. (Mi tehát az itten irottakat hitelesítjük, megerősítjük. Gyulafehérvár, 1627. október hó 24-én.)

(V. ö. Szilágyi E. O. E. Budapest. 1882. évf. VIII. k, 475—478. lap.)

130. §. A baptista iparosok jobban dolgoznak.

Az itt közölt baptista készítményekre és azok áraira vonatkozó országgyűlési végzést, csoportokként, betűvel; és darabokat jelölő számokkal láttuk el, hogy a vissza-visszatérő tárgyalásnál jól tájékozódhassunk. A B. csoportban csupán késes van, de láthatjuk miszerint iparukban tökéletességre vitték; hiszen 26 fajta kést készít a baptista késes, ahány fajtát ma sem találunk egy budapesti — a kimondott — szaküzletben sem. És figyeljük meg, hogy finom női kést készítenek. Gyöngyház és elefántcsont díszítéssel Alvinczen. Faluban . . . ! Vonat, posta, teheráruforgalom ideje előtt századokkal. Miket gyártanak ezek az alvinczi baptisták ma, hova fejlesztik a magyar technikát, ipart 1935-ben, hogyha úgy hagyták volna őket békében dolgozni, mint a *lutheránus* szászokat, vagy e római *katholikus székelyeket*, vagy a *kálvinista* hajdúkat ?? Legalább is Hollandia, vagy Sweiz jöhetne a nyomunkban!

Tehát kb. 16 iparág termékét említi meg a Gyulafehérvári országgyűlés. Figyelemre méltó azonban az, hogy az országbeli minden iparosnál, a baptista iparosok jobban dolgoznak. És ezért meg is engedi nekik hogy 10 százalékkal árújokat drágábban adják. Különösen kiemeli a *varga* műveket, a *kovács* műveket és a *timár* műveket.

(Lásd az A. 13; D. 2; és F. jelzéseket.)

131. §. Bethlen Gábor halála. 1629.

Baptista vonatkozásban, az 1629 év november 15-e gyásznap. Ezen a napon húnyt el Gyulafehérváron Bethlen Gábor, nagy Erdélyország fejedelme... Ekkor tiszta imádság szállott fel a baptista imaházakban, a nagy fejedelem emléke iránt, az örök jóságú mennyei Atyához. Nemcsak Alvinczen, nemcsak Magyarországon, de más országbeli baptisták ajkáról is, — mert ezek messze-messze megismerték és *tisztelték* a nagy Bethlen Gábort.

1630. nov. 26-án I. Rákóczy György lett az erdélyi fejedelem, aki a baptisták — Bethlen Gábor által adott — kiváltságait, megerősítette.

132. §. A baptisták III-ik törvénye. 1631:XXIX.

„1631. június 5—jul. 1. Fehérvári országgyűlésen
Articulus XXIX.

az új keresztyének privilégiuma újabban erősítettik.”

— 1631:XXIX. t. c. —

„Kegyelmes Urunk, noha az új keresztyének is immár alkalmasént gyarapodtanak Vinczen, az ő lakóhelyekben, mindazáltal, mivel az megholt kegyelmes urunktól is privilegiumok vagyon, s Nagyságod is, azt, mint értjük confirmalta; ezért végeztük egész országúl három nemzetül, hogy ő felőlük az Nagyságod kegyelmes dispositiója légyen. De mivel ekkedig a szász városok sokadalmiban árújokkal nem szabad volt menniük, ezután se menjenek.”

(V. ö. Szilágyi i. m. IX. 271. lap,

Ez az országgyűlési határozat a baptisták „lakóhely”-ről beszél. Amelyen „immár gyarapodtanak.” És ebben a lakóhelyben és gyarapodásban az országgyűlés törvényhozása (1631:XXIX. t. c.) confirmálja, megerősíti őket. Tehát törvényes állampolgárok. Nagyon sok magyar nemest tudnók itten felsorakoztatni, akik ilyen fejedelmi — gyűlési confirmálás — folyamán kapták — azóta is „érvényben” lévő — nemes-

ségüket. Pedig talán azóta sem voltak hasznára az „egész országnak.”

Ebben az országgyűlési határozatban érdekes az a megállapítás, hogy a szász városokba árújokkal ne menjenek. A szász iparcikk tehát védelmet kapott a baptisták iparcikkei mellett, melyek jobbak voltak a szászokénál.

(L. 1627:XL. t. c.)

133. §. Erdély nyeresége a baptista ipar.

Bebizonyosodott dolog Bethlen Gábor jószándéka. Az ország hasznára, javára, fejlődésére telepítette be a baptistákat, akik felülálltak Erdély másfajta lakósain. Ezekre vonatkozólag azt írja egy történétíró: „Bethlen Gábor uralkodása idejében nagyot haladt a kereskedés és kézműipar Erdélyben. Új lendületet adott az iparnak a baptisták betelepítése Alvinczre, **akik fejlettebb iparcikkeik által és versenyre keltő hatásukkal tökéletesbítették a honi ipart.**”

(V. ö. dr. Szádeczky Lajos: Iparfejlődés. Budapest. 1913. 77. lap.)

Sokat tanultak az erdélyiek Bethlen Gábor baptistáitól.

Éppen e sorok írása közben olvassuk egy ifjú erdélyi írónak (Tamási Áronnak): „Szűzmáriás Királyfi” című regénybírálata. Szomorúan olvasom belőle a „körmönfont,” „furfangos,” „agyafurt,” „különös emberfaj”-nak a „szerencsétlen nép”-nek a fajtája romlásán síró székelynek 1935-ben tett önvallomását, amely vád is egyben: „senki sem tanít münköt.”

És tényleg, amit tud is ez a „furfangos,” „agyafurt,” „szerencsétlen” székel, arra még Bethlen Gábor baptistái tanították ezelőtt több mint 300 évvel és szép tőlük, hogy eddig tudtak élni belőle. Hiszen a sokféle ipar mellett, még asszonyaik az alakos (élőfántos) kézimunkát is a baptistáktól tanulták el.

(V. ö. Magyarország 1935. május 30. 13. lap. III-IV. ha-

sáb; Művészi ipar. Budapest. 1890. 169—174. lap. Dr. Szendrői János: Anabaptista eredetű régi alakos hímzések.)

134. §. Földesúrperce és adóssága a baptistákkal szemben. 1632.

1632. december 18-án, Nagymihályi Ferencz földes uraság, a szobotisti baptisták csoportjától 6 darab lovat követelt. Ezt a követelést azonban, szerződésükben biztosított joguk alapján, visszautasították. A „visszautasítás” miatt az uraság szövetkezvén egy másik birtokossal, a Tardy-családdal, pert kezdett a baptisták ellen. A perben a baptistákat — szintén szerződés szerint — a Nyári-család képviselte.

A per folyamán a baptisták, Hartmann Henrik püspökük által felajánlottak Nagymihályinak 40 bírodalmi tallért. Kárpótlásul. De eredménytelenül.

A baptisták „vétkesnek” mondtak ki. *Halálra ítélték őket.*

Majd kegyelmet nyertek. Enyhítés folytán úgy módosult az ítélet, hogy minden 12 éven felüli baptista személy után fizessenek 40 forintot. (Ez kb. 8 darab kocsinak az ára.) Ezen „kegyelem” folytán enyhített ítélet szerint, még joga is volt Nagymihályi Ferenc uraságnak Hartmann Henriket és még más 4 baptista előljárót bebörtönöztetni. A „jogát” természetesen Nagymihályi gyakorolta is. A kötelezettséget azonban: nem. Mert *Nagymihályi* a baptista iparosoknak *tetes munkabérrel tartozott.*

A baptisták pártfogói: Nyári Ferenczék mindent megmozdítottak védenecik érdekében. De Nagymihályi kérlelhetetlen maradt.

A foglyokat továbbra is börtönben sanyargatta; „a király sem parancsol ilyen dologban, még kevésbé a nádor” — jelentette ki. És a foglyok Visztuk és Vöröskő várában szenvedtek.

Végre egy gyülekezeti előljáró, Lörcher Simon (Keseldorf) földesuránál, Pálffy János és nejénél kérészt segítését. Pálffyk valamilyen oknál fogva, engedé-

kenységre bírták a „keménynyakú“ földesurat, Nagymihályi Ferencet. A csaknem egy esztendeig folyó per véget ért: Egyezség jött létre. A földesúr és a baptisták között. 1633 október havában. A foglyok a börtönből kiszabadultak. A baptisták még fizettek is. Néhány tallért. A földesúrnak. Kárpótlásul.

Az új szerződésből azonban, egy „nagyon fontos“ és érdekes pont nem maradhatott ki, az nevezetesen, hogy a baptistáknak el kellett engedniök a „keménynyakú Nagymihályi Ferenc földesúrnak régi időtől fogva való tartozásait. Lehet, hogyha a baptisták mindjárt elengedték volna a földesúr tartozását, nem is lett volna ilyen nagy per. Mert ezek a földesurak a fizetéstől félték nagyon.

135. §. Baptista műveltség, baptista iparágak 1633.

A baptista művelődés ipari fejlettség magas fokát bizonyítja egy 1633. aug. 16-i feljegyzésük, mely szerint ekkor a borbélymesterek, a sebészek „borbélycéhről“ adnak ki szabályzatot, mely egy régebbi szabályzatnak a felújítása.

Ezzel kapcsolatban megemlítjük azt, miszerint a baptista borbélyok orvosok is voltak. Ez a baptista ipari és kulturális fejlődés, még művelődés történelmi tekintetben is külön említést érdemel. Feltétlenül fejlesztette a „honi ipart.“

(V. ö. dr. Szádeczky Lajos: Iparfejlődés és a céhek története. 1913. II. k. 77.)

A baptisták ugyanis mindennemű iparágat űztek. Előbb láttuk, hogy van közöttük posztócsináló, kalapos, varga, kocsigyártó, késes, szíjgyártó, kovács, lakatos, nyereggyártó, kerekes, tímár, kötélverő, takács-szűcs, kádár, fazekas és zemes készítő iparos, aki a szarvas és az őzbőr kikészítésével foglalkozott, esetleg keztyűt készített. Így ez a tímár iparágak, egy magasabb, fejlettebb osztálya volt. Azonkívül tudjuk, hogy voltak nagyszámban szabók, suszterek, könyvkötők, kertészek,

molnárok, serfözők. Sütőipart nem igen folytattak, a kenyérsütést mint később 1657. esztendőben látni fogjuk, asszony dolga volt. Följegyezve asszonyember

9. kép.

Baptista Kódex XIV. Ez a kép Lukács evangélioma teljes magyarázatának címképe, 1638-ból. A címlap alján levő H H M betűkben feltűnő a hurkolt H betű, mely jellegzetes baptista — habán vonás. Ezt látjuk könyvkötők, fazekasok és más mesterek pl. kések munkáján is. — A Budapesti Kir. M. Pázmány Péter Tud. Egyetem Könyvtára. Kézirat. Hist. Eccl. Ab. 14.

van. Egyéb foglalkozásaikkal még később találkozni fogunk.

Szellemi munkás közöttük: gyógyszerész, orvos, tanító, tanár, lelkesz.

136 §. Baptista írásmagyarázat.

Irodalmi termékeik, bibliai vonatkozásuak, theologiai irányúak. Sok szentírás-magyarázat maradt nyomukban, amelyek a sákramentumokkal mélyen foglalkoznak. Úgyes vitairataik erős felkészültségről tesznek bizonyosságot. Több olyan írásmagyarázattal találkozunk, amelyek egy teljes bibliarészt végigmagyaráznak. Így Ésaiás prófétát magyarázzák végig szóról-szóra, de épen így az újszövetségi részeket is.

137. §. Baptista énekeskönyv.

Most, amidőn a baptisták irodalmi termékeiről emlékezünk meg, nem felejtkezünk el arról, hogy ezek nagyon szerettek énekelni. Énekeik tárgyát az ó-szövetség és az újszövetség törvényei, eseményei képezték; azonkívül szenvedéseiket és vértanuik életét is megénekelték. Egyik Baptista Kodex nagyrészből énekeket tartalmaz. Sok énekszerzőik közül megemlítjük a következőket: *Saitler* Farkas; *Wardeiner* Wastel; (ennél a névnél ne kerülje el figyelmünket az, hogy ez az énekszerző Nagyváradról származik, Biharmegyéből, amely megyében Ozorai Imre, mint fentebb láttuk, már 1523-ban hirdette az evangéliomot) *Schmidt* Kristóf; *Zsuzsánna* (Susanna); *B. S.*; *Petz* János; *Belschen* Zsigmond; *M. S.*; *Schmidt* János; *Ádám* Henrik; *Pirchner* János (H. P.); *Riedmann* (Riedemann) Péter. Ennek 21 énekét ismerjük. *Maller* Márton; *Schneider* Bernát; *Erdforder* Antal; *Felbinger* Clausz; *Wagner* György (akit 1527-ben égettek meg); *Eckher* Péter; *Scheffmann* Kristóf; *Pürchner* András; *Binder* Farkas; *Pruckhmayr* György; *Fischer* Mihály; *Arbailter* János; *Schuester* Henrik; *Kräll* (Kral) János; *Sumer* Henrik; *Mändl* Jákób; *Zuckherhamer* János; *Schneider* Farkas; *Blietl* (Blüetl) János. Énekeik hosszabbak és rövidebbek. Leghosszabb éneket írt *Riedemann* Péter, kinek egyik éneke: *Elpusztult Jeruzsálem*, „Zerstörung Jerusalem“ című, mely 65 és *Schmied* Kristóf, akinek „Is-

Isten ígését hirdették." (Gedenchend an euere Vorigenger, euch ds Wort Gottes gesagt habend.) Az énekgyűjtést eme Kodex szerint 1643-ban fejezték be.

138. §. Prédikátor kizárás. 1630.

Az alvinczi baptista gyülekezet kebeléből 1630-ban kizárták: Bauman Izsák prédikátor testvért. Előbb megfoszlották hivatalától, aztán kizárták. Egy év múlva vették vissza újra a gyülekezet kebelébe. A kizárásnak érdekes háttere van.

Bethlen halála, 1629. után, (Brandenburgi Katalin 1530. nyomán) I. Rákóczy György 1630—1648. lett Erdély fejedelme, aki elfogult, egyoldalú, türelmellen férfiú volt. Alattvalói sok lelki szenvedésben részesültek. Gátat vetett az independens mozgalmak szabad irányának; rendkívül sokat ártott az unitáriusoknak és a szobatosok ellen, *kegyetlen szigorral járt el.*

(V. ö. Zoványi i. m. III: 124. l. 25—30 sor.)

Feltűnő volt tehát Bethlen türelmével szemben Rákóczy türelmetlensége. Az alvinczi baptista prédikátor e két fejedelem közötti különbséget Rákóczy György hátrányára állapította meg és ezt privát levélben megírta egyik ismerősének. A levelet a prédikátor egy szomszéd falubeli bíróra bízta, aki azonban a levelet nem továbbította. A levél valahogyan a fejedelem egyik szolgáján („hoff diener“) át, a fejedelem kezébe került. A fejedelem a levélben írott bírálat miatt haragra lobbant és ezért az alvinczi baptistákat halálra ítélte. Hosszú-hosszú szenvedés, zaklatás eltűrése után sikerült a halált, pénzbüntetésre átváltani, Láthatjuk, milyen hamar halálra ítélték a baptistákat. Most az alvinczieket s amint az előbb láttuk, a szobotisti baptistákat. Ezeknek ártott a: fejedelem, a földesúr, a falu, a hajdú, a huszár, török, tatár, lengyel, német, horvát, minden nátió; és nem találtunk Bethlen. Gáboron kívül mást, aki békében hagyta volna őket.

139 §. Szobotisti baptisták új szerződése. 1636.

1636-ban a szobotisti baptistákat teljesen tönkretette a tűz és az emiatti elkeseredésükben Szobotistról eltávozni készülő baptistákat földesuruk kérése bírja maradásra, kivel is újabb szerződést kötnek. Ezen szerződés némi kedvezményt nyújt részükre, melyek egyike az, hogy két évre minden adó alól felmentettek.

140. §. Baptista konferencia. 1639—1641.

1639. nov. 2-án Szobotiston szövetségi konferenciát, baptista zsinatot tartottak. Ezen megjelentek a konferencia alkotó tagjai: 1. püspök, gyülekezeti elől-

járó; 2. prédikátorok, az íge szólói; 3. a gyülekezet vénei, presbiterek, diakónusok. A konferencia tárgya volt a szabályzatok megalkotása, átalakítása, mely egyfelől a lelki életre vonatkozott; másfelől pedig az adminisztrációt és missziói szükségleteket ölelte föl. Ezen a konferencián foglalta el *Hartman* Henrik püspök helyét *Ehrenpreis* András. (1639—1950) Egykorú feljegyzés így szól: „sich umb einem anderen treuen hirte und Bischoft über sein gemain beraten.“

(V. ö. *Bech* i. m. 460 l.)

1641. márc. 20-án hirdetik ki és foganatosítják a szobotisti konferencia intézkedéseit. 1642-ben a császári hadak — *Torstenson* — sarcolják újra a felsőmagyarországi baptistákat.

141. §. Baptista feljegyzések és a pataki hauszháben. 1645.

Az 1645. esztendő nagyon emlékezetes maradt a baptistákra nézve; miként azt feljegyzéseik igazolják, 1645. júli. 2. és 3-án a szobotisti baptistákat az összegyűlt parasztok kirabolták. Ruháikat is úgy elszedték, hogy a testvérek egy része mezitelen maradt. „(Ein fass wein welches man erst gebraucht in dem rauben und Plündern auszesoffen).“ Egy megkezdett hordóból a bort a fosztogatás ideje alatt teljesen kiszopták, a sütőházból mindent elvittek („alles wegt genomen.“) 1645. július 23-án *Rákóczy* György fejedelem felvidéki hadjárata alkalmával a hegyen átkelve, *Korlát* község mellett a réten táborozott a katonáival. Ez a körülmény nagy félelemben tartotta szobotisti házunkat, amely mindenfelől háborús néppel volt körülvéve s ez mindenütt át akart mászni felépített kőfalainkon. Isten megoltalmazott bennünket. A védelem azonban sok kenyérbe, borba és sörbe került. (Nun war es durch göttliche bewahrung gnädiglich verhüetet, doch kostet es vil Brot Wein und Bier.) (B. K. XVII. 234. l.) Augusztus 14-én *Rákóczy* seregével (mit sein völkern zu *Senitz*) *Szenicén*; *Bakos* Gábor, erdélyi generálisa Szobotist mellett a réten éjszakázott („auff den wisen üb. Nacht verbliben.“) Mi mind a kettőjüket sátoraikban, miként régebben is, gyakran étellel és itallal keresztkük meg. („Wir haben beide mit Speisz und trank in seinen Zelten besucht, wie zuvor offtmall gesche.“) Augusztus 24-én vonultak a hegyeken keresztül haza, *Sárospatakra*, (zu *Bodtak*), ahova a fejedelem baptistákat kívánt telepíteni. („Fürst *Rakotzy* . . . begert hat zu *Bodtak* auff seiner Herrschafft, ein Bruederhaus an zu richten.“) Az öregebbek azonban arra törekedtek, hogy eme

szándékától a fejedelmet elhajlitsák. Ez azonban hiábavaló volt, a fejedelem őket jóakaratóról nyugtatta meg s nekik azonnal indulniok kellett.

(„Die Eltesten Br. aber mit allem fleisz, und auff, alle weg, solches ab zu bit und ab zu laimen, sich seer bemüeheten so mueszt es doch jetzt zu diser Zeit sein. Dan der fürst Inen für geschlag wöllen sie es mit guetem willen thuen, wol und guet.“) . . . („Damit aber nit die ganze gmain in unglück käme, und zerstrayet wurde, ist das gantze Tschäszkowitzter volck gehn Bodtak zu ziehen erkent worden und kamen des Fürsten Diener mit genuegsamen furren und gelaít Also laíd man auff und zohen den 25. august in Gottes namen mit kummer laídt und vilen auszugosten trähnen fort der allmächtig Gott wölle ir treuer Helffer und beysteh sein das man ein **guetes hauszhaben** und wonung alda anrichte.“) (L. Baptista Kodex XVII. 234—235. 1.)

Hogy a csejti gyülekezet a szétszakadás folytán el ne pusztuljon, úgy határoztak, hogy az egész gyülekezet Sárospatakra megy. Midőn megérkeztek a fejedelem szolgálai elégséges szekerekkel és kísérekkel, felpakoltak és aug. 25-én útnak indultak, Isten nevében. (Liszebuecher Jákób prédikátor vezetésével.) Sok aggodással és ömlő könnyeikkel mentek tova. A mindenható Isten segítette őket hűséggel és Ő állott mellettük, hogy egy jó „**haushabenre**“ **habán udvarra, munkatelepre és megfelelő lakásokra tegyenek szert.** S amint látjuk, a baptisták Patakon is baptista udvart, habán udvart létesítenek.

(V. ö. Baptista Kodex XVII. 234—235. lap. Kirner A. Bertalan: A habán.)

142. §. Kálvinista pénzbeli intézkedés a baptista tanok ellen.

1646-ban a kálvinisták zsinati cikke (XIX.) olyan intézkedést léptet életbe, miszerint a külföldi diákok — a pénzsegély ellenében kötelesek úgy nyilatkozni, hogy baptista tanokat nem fogadnak el. (V. ö. Lampe Frigyes A., Historia ecclesiae ref. in Hungaria et Transylvania 1728. I. 415.)

Ez a kálvinista intézkedés nyilván azért lett szükséges, mert a külföldről hazatérő diákok baptista igazságokkal térhettek vissza. Így tehát pénzzel álltak útjába annak, hogy a tanulni vágyó diák a baptista igazságokat megismerje

143. §. Adomány levél a pataki baptisták részére. 1647.

I. Rákóczy György és Lórántffy Zsuzsanna egyik adománylevelében (donatió), melyet 1646. aug. 19-én Munkács várában adott ki, azt is olvashatjuk: „Sáros-pataki várunk Hosdatyában Hejczze nevű uczában conferáltuk az Uy Keresztények lakó helyét, „melyben már benn is laknak.” (M. Kir. Orsz. Levéltár N. R. A. Fasc. 1773. No 15.) Ez és az ez után következő donatiós levél igazolja azt, hogy a baptista krónikák feljegyzései (Lásd 141 §-t) történehetiek és a legmesszebbmenőleg hitelt érdemlők.

A Sárospatakon letelepült baptisták adománylevelét Rákóczy György 1647. dec. 17-én adta ki függő pecséttel ellátva a sárospataki várban. Az adománylevelét érdekes voltánál fogva kivonatosan közöljük.

„Nos Georgius Rákóczy Dei Gratia Princeps Transilvaniae, partium Regni Hungariae Dominus, et Siculorum Comes Memoriae commendamus tenore praesentium Significantes quibus expedit universis; Certos Fratres Moravicos Artium Maniarum, Sedibus Suis expulsos, et passim in Hungaria dispersos conquiri, et una cum Familiis in Dilionem nostram partium Regni Hungar. Superior introduci, inque Territorium Civitatis Nostrae Sáros-Patakien. Vulgo Hejczze vocatum collocari et, resideri curavimus. Qui ut artes quaslibet consvetas ibidem quoque cum nostro successorum que Nostrorum, ac Dominorum Regnicolarum comodo facilius et Foelicius exercere valeant, Eisdem Fratribus Moravicis eorumque Haeridibus, et Posteritatibus universis Ex Principali benignitate nostra, auctoritate que Juris Patronatus Totales, et integras quatour Domos, et sessiones in sub urbio prae allegatae Civitatis Nostrae Sáros-Patakin, vulgo Hejczze dicto prima quidem Petri Parlagi altera Egregii Joannis Fekete Castellani primar ejusdem Civitates Nostrae, Tertiam vero Michaelis Vámos, et Relictae quandam Francisci Sypos Quartam Thomae, et Andr. Farkas omnes contigua acinitate junctas cum hortis Sibi adjacentibus ad Flumen Bodrok tendens Territorium item quoddam pro Vineis et aliis Haereditatibus destinatum incipiendo a parta Possessionis Hotyka ab oriente in Territorio Patakien, Pratum quoddam Foenile Vajdak-réti nominatum una Nux illinc descenden Pomus mitis Arbores; fluvies quaedam rivali ex monte Regeczien decurren Sub Promantor Pogány-

kutt Indeporro meridiem versus transit in fine vinea Joann Szabo, alias Czákányos in Promonthoris Pogánykutt vocato existen ad fossam profundam eluvii Terras item *Arrabiles* in inferiori Campi pascuo Silvam item Czonkas dictam cum adjacent pratis foenibus prout cursus fluvii Bodrogh dividit e terra nascentium proventu Simul etiam ex Vina e Vincis eorum provenien decimam Solum et non aliud nobis, et Successoribus Nostris quotannis dare, et pendere ut priores praenomina- tar domorum Sessionum, Hortorum ac aliarum quarumvis Haereditatum Possessoric pretium earum ab eisdem eorum que Haeredibus, et Posteritatibus univer exigere, et extorquere vel easdem ratione earund e intra vel extra Judicium infestar turbar, et molestiar seu quovis modo demnificar minime praesumant, et attentent, mandamus firmiter, quatenus vas quoque praescriptas domos, et Sessiones terrasque *Arabiles* agricolation *prata foenilia, Sylvas, et Vineas* modo praemisso exemptas, Supportatas, et libertatz habere debeatis et teneamini In cuius rei memoriam firmitatemque Perpetuam Praesentes Literas Nostras pendentis et Authentici Sigilli Nostri munimine roboratas memoratis Fratribus. Moravicis eorumque Haeredibus, et Posteritatibus univer elementer dandas duximus et concedend. Datum in civitate nostra Sárospatakien, die Decima Septima Mentis Decembris Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quadragesimo Septimo."

„*Mi Rákóczy György Isten hegyelméből Erdélynek fejedelme Magyarország részeinek és a székelyeknek ispánja adjuk mindenkinek emlékeztetére, akiket illet, hogy bizonyos kézmives testvéreket, — akik üldöztetésben élnek, — hozzátartozóikkal együtt, magyarországi birtoklásunk alatti Sárospatak város, Hejczre nevű városrészen letelepítjük. Országunk lakóainak hasznára valón a k, hogyha itten is érvényesíthetik ügyességüket. Éppen azért az ő, örököseik és utódaik részére, fejedelmi kegyességünk és jóindulatunknál fogva, Sárospatak városunk külsőségein Hejczén négy egész telkes (sessio) házat adományozunk. Ezek a házak azok, melyek egyikében Parlagi Péter; másikában hűséges várnagyunk Fekete János; harmadikában Vámos Mihály, Sipos Ferenc utóda; negyedikében Farkas András és Tamás lakozának. Mindenik egymás szomszédságában levő ház kertje a Bodrog felé terjed Hasonlóképen bizonyos darab terület jut birtokukba szőlőskerttül nekik és utódaiknak a hotykai birtokrészről, melyet a pataki területi haszáló, majd a vajdák rétje; a Regeczi hegyről lefutó Hogyka felé vezető patak mente a diófaig, délfele Szabó, Czákányos János a pogánykuti hegyfokban levő szőlője határol Hasonlóképen szántó földet adományozott a legelőrétek alján Iván Balázs*

szántóföldje, a Szelesczerre, Pogánykút foka, Hosszúhegy foka, Klobuczouski András szántója. Hosszú bokrok között — hol az út a hokykai birtokok felé vezet, hasonlóképen a Csonkás nevű erdő a hozzátartozó szénásréttel, kaszálóval úgy, amint a Bodrog kétfelé osztja. Határa az Agócs birtok vagy Kopaszlő; Vajda birtok, Szárazér, Katonákrtéje s a mellette levő régi út a Bodrog folyóig. Ezeket bármilyen néven nevezendő haszonnal, jövedelemmel, gyümölcs-csel nekik adományozzuk. Ezzel szemben nekünk és utódainknak a föld és szőlőskert terméséből tizedet adnak. A mesterségben való bármely munkát ők és utódaik, féláron kötelesek végezni nekünk és leszármazottainknak Fentebb említett házukban, területjeikben, birtokaikban őket vagy utódaikat senki zavarni ne merészelje. Őket s valamint birtokaikat, minden rendes vagy rendkívüli adó alól, minden taxa, hadiadó, kamara haszna vagy polgári terhek fizetése alól felmentjük, kivéve az előbb említett tizedet Erősen megparancsoljuk, hogy a fent írott házakat, telkeket, szántóföldeket, kaszálót, erdőt, szőlőt szabadon használhassák és ezek birtoklásában ne háboríttassanak

Ezen dolgok megerősítésére, örök emlékezetére, hitelesítésére kiadjuk részükre és utódaik számára ezen függő pecséttel ellátott zárt levelünket. Kelt Sárospatak városunkban 1647 dec. 17-én.

(M. Kir. Országos Levéltár N. R. A. Fasc. 1773. No. 15.)

Ezzel a donációs levéllel a mult kemény cselekedeteit enyhítette I. Rákóczy György. A 17 évvel előbbi cselekedetét (lásd a 138 §-t) ezzel hozta helyre. Mindenesetre a fejedelem megváltoztatta véleményét a baptistákkal szemben — akiket 1630-ban még nem ismert. Hiszen mint láttuk, 1645. július 23-ikán, a **fejedelem** az erdélyi generálisával együtt, a „**baptisták kosztján**“ volt. (l. 141 §-t). Alkalma volt őket megismerni és ez az alkalom eredményezte az előbbi véleményének a megváltoztatását és Sárospatakra való ismételt letelepítését.

És tényleg úgy volt bárki ezekkel a baptistákkal, hogy — ha igazságos lelkű volt és megismerte — feltétlenül megszerette őket és elismerésül, segítségül volt irántuk. Így volt velük I. Rákóczy György is, aki — az itt ismertetett adományozó levéllel, sok kedvezményel, — Sárospatakra telepítette őket. Ezzel a csele-

kedetével a lelkét nyugtatta meg a fejedelem, „hattyu dala,” végső intézkedése volt ez annak, aki egy éven belül, 1648. okt. 11-én elhunyt. Fejedelmi székét itt hagyja utódának, II. Rákóczy Györgynek. (1648—1660.)

144. §. A sárospataki prédikátor halála 1647-ben.

1647-ben a pataki baptisták örömét szomorúság követte. Meghalt szeptember 10-én a prédikátoruk, Liszebuecher Jákob. Egykorú följegyzéseikben így olvassuk: „In diesem 647. Jar, den 10 September, ist der br. Jacob Liszebuecher ein alter Diener des Worts Zu Badtak im Herren entschlaffen.“ (Lásd: Bpesti K. M. P. Tud. Egyetem Könyvtára Hist. Eccl. Ab. 17.) Ennek a Liszebuechernak a neve előfordul egy ó-szövetségi baptista írásmagyarázat (Móz. I.—II. k.) címlapján, így feltételezhető, hogy a pataki prédikátor irodalmilag is munkálkodott. (Lásd: Baptista Kodex XVIII.) Kétségtelen tehát, hogy a sárospataki határ valamelyik régi temetőjében baptista prédikátor csontjai porlanak. A sirja felett állottak meg a szomorúszívű baptisták ama lombhullató őszi napsugárban, ottan hangzott az evangéliom vigasztaló szava és onnan hallott messze a bizonyágtévő ének hangja. Hol vannak a sirások, a sirató testvérek, azt nem tudjuk már, de a szellő elhalkul ott, ahol a por összeölelkezik az anyafölddel, a madár énekbe kezd, a virág pedig szerle hinti illatát. Minden baptista imádsága az ország bármely helyéről odatalál, arra a helyre, ahol a sárospataki temetőben pihenésre tért a pataki prédikátor, Liszebuecher Jákob fáradt teste.

145. §. Fejérvári országgyűlés. 1653.

1653. január 15-től márc. 15-ig tartott fejérvári országgyűlés I. rész 2. Articulusa így szól: „A négy recepta Regiliók u. m. Evangelica Reformata (vulgo: Calviniana); Lutherana sive Augustana; Romana Catholica, Unitaria vel Antitrinitára Religiók szabados exercitiumok . . . , ezután is megengedtessenek.“ (V. ö. Szilágyi O. Eml. III. k. 77.) Ez az országgyűlés tehát négy vallást engedélyezett. A négy között az ötödik is elférhetett volna és el is fért volna, ha a vallásfelekezetek a bibliai igazságokhoz mérték volna magukat. Érdekes egy történetirónak idevágó megállapítása: „Erdélyben a fejedelem áttérése folytán a reformáció közjogi elismerést nyert, de amint a fejedelem 4-szer változtatta hitelveit, a négy vallás: — katolikus, kálvinista, lutheránus és unitárius — békében élhettek egymás mellett.“ (Lásd. Eckhart Ferenc: Magyarország Története. Budapest, 1933. 167. l.) Ez a történetírói megjegyzés azt mutatja, hogy a vallás szabadgyakorlatának nem az evangéliomi igazság gyakorlása volt az irányadó, hanem a sze-

mélyes érdek. Ha tehát a fejedelem a baptista vallást is fölvetve volna, úgy az országgyűlés ennek a szabadgyakorlatát is engedélyezte volna. Az *érdek* tehát, a szabad vallásgyakorlat engedélyezésénél, *közrejátszott*.

146. §. Baptista virilisek. 1657.

Ha az egyik, vagy a másik baptista csoport — gyülekezet — valamelyik földesúrnál kedvezményben adóelengedésben részesült is, csupán azért, mert a kívánt munkát féláron végezték, s nagyalánosságban az ország legnagyobb adófizetői voltak. Erre vonatkozólag közöljük az 1657-i szept. 2—8-i szamosújvári országgyűlés végzését, melyből meglátható lesz, hogy az ország adófizetői között hol foglalnak helyet a sokféleképen kifogásolt baptisták.

(Lásd: 143. §. és Kirner A. B. Szobotisti baptisták. 13. l.)

Az 1657. szeptember 2—8. szamosújvári országgyűlés törvénye és irományai.

A szamosújvári partialis gyűlés végzése.

Mi három nemzetből álló nemes Erdélyország és Magyarországnak hozzátartozó részei, midőn az mi kegyelmes Urunk, fejedelmünk az méltóságos Rákóczy György urunk kegyelmes parancsolatjából gyülekeztünk volna Szamos-Ujvárhoz partialis gyűlésbe, ez mostani szomorú állapotoknak megorvoslására és a lengyelországi keserves rabságba esett atyánk fiainak kiszabadításoknak, az szegény rab atyánkfiainak váltságokra újabb contributiót rendeljük

. . . . Mely limitationk rendi következik ez képpen ;

1. *Egy-egy kapuról husz-husz forintot rendeltünk*
2. *Az szász uraink és atyánkfiai is hasonló terek viselésére ígérík magokat.*
3. *Az püspökök istenhez való indulatjokból contribúliának a magok becsülete szerint.*
4. *A catholica religion való vicarius mind maga személyében contribualjon*
5. *Az szász papok és püspökök kiki értéke szerint Istenhez való indulatból viseltetvén contribualjanak*
6. *Az oláh papoknak értékese adjon két-két tallért, alább való helyen lakó egy-egy tallért Az püspökök és esperesjök adjon három tallért*
7. *Kolozsvár tizennégy száz forintot tallérul.*

8. Bánfi-Hunyad adjon hatvan tallért . . .
 9. Kis-marjaiak capitatim adjanak egy-egy tallért.
 10. A váradi céhek . . . capitatim adjanak egy-egy tallért.
 11. Kamara ispánok tizenöt-tizenöt tallért, a sofalvin kívül az
ki is adjon ötöt. Máglások öt-öt tallért. (Egy tallér — két forint. Szerző.)
 12. Az új keresztyének kétezer tallért.
 13. Az váradi görögök ezer tallért.
 14. Az erdélyi görögök kétezer tallért.
 15. Az zsidók száz tallért.
 16. Zetalaki és két oláfalvi privilegiatusok capitatim egy-egy
tallért.
 17. Az derékvizeken úgy mint Maroson, — Szamoson, — Olton.
 18. Küküllön és ezekhez hasonlókon való molnárok két-két tallért.
 19. Jövedelmellenebb malmokban lakó molnárok egy-egy tallért.
 20. Az hajduság arra igéri magát . . . mint egy házi nemes
ember, scilicet flo, 2.
 21. Az hódoltsági nemesember egy-egy tallért.
 22. Az Fogarasföldi szabadosok capitatim egy-egy tallért.
 23. Az váradi sessionatus nemesség . . . capitatim egy-egy tallért.
 24. Az váradi hajduság az jenei szigetbeliekkel együtt egy
forintot capitatim.
 25. Székelységen az kinek tiz ház jobbágya vagyon há-
rom-három tallért . . .
 26. Lófejek és darabontok, solymárok az kinek (egy) ekéje
egy tallért.
 27. Az kinek vonómarhája nincsen, négy adjon egy tallért . . .
de, ha ugyan igen szegény, istenesen megvigyázzván az tiszték, ha-
tan két forintot vagy egy tallért.
 28. Minden házas cigány egy-egy forintot . . .
- Anno 1657. die 22. octobris in generali congregatione Ud-
varhelyini.

(Lásd: Szilágyi Sándor: Erd. Országül. Emlékei XIII. kötet
525—528. lap.)

Ennek az országgyűlésnek azért közöltük (meg-
számozottan) a baptistákon (új keresztyéneken) kívüli
adófizetőit, hogy így mindnyájunk által mérlegelést
eszközölhessünk.

Látjuk, hogy a baptisták nagy adófizetők. Mások
nem fizetnek ilyen magas adót, kivéve az erdélyi gö-
rögöket. (14) Az oláh papoknak is az értékesebbje (6)
adott 2—2 tallért és a vagyonosabb molnárok (18). A

hajdú, a nemes, a szabados, az egy ekével rendelkező lófej székel csak egy tallért fizetett, (lásd a 20, 21, 22, 26 sz. alatt), sőt a váradi hajdúság (24) csak egy fél tallért fizetett.

A zsidók is csak 100 tallért fizettek s láthatjuk, hogy az egész „adófizető listán” senki sem fizet többet a baptistáknál. Ezek a mai közigazgatási élet szemzőgéből nézve „*virilisek*” s mint ilyenek alkotó tagjai a közigazgatási és vármegyei gyűléseknek s a főszolgabíróval és a főispánnal egy asztalnál ülnek a megyegyűlés törvényhozásaiban. Ha így párhuzamot vonunk a múlt s a jelen között és a multat beleillesztjük a jelenbe, akkor láthatjuk meg, hogy ezekkel a baptistákkal szemben milyen igazságtalan és méltánytalan volt mindenki. A történelem mérlegén, a baptisták részére billen az igazság; a szégyen pedig a túlsó táborra száll.

147. §. Sárospataki baptisták 1657.

A M. Kir. Országos Levéltárban nagyon érdekes és értékes iratot sikerült felfedeznünk 1657 évből a baptista gyülekezeti élet berendezkedésére vonatkozólag. Ez az irat is eddig sehol meg nem jelent, most lát először napvilágot. A „bécsi udvar”-ból került az Országos Levéltárba, mikor a trianoni béke után Ausztria elvált Magyarországtól. Így a Magyarországot érdeklő okmányok, a magyarországi levéltárba kerültek. Ez az irat egy vaskos könyvben van. Ez a könyv a sárospataki vár, illetőleg a Rákóczy birtok tulajdona volt s akkor került Bécsbe — nagy valószínűség szerint — mikor a Rákóczy szabadságharc után, a Rákóczy birtokot konfiskálták, elkobozták. A könyv pedig „*Urbarium.*” U: ex C. Fasc. 41. No 3. jelzés alatt van elhelyezve a levéltárban. A 43. oldalon éppen a sárospataki baptistákról szól. Érdekességénél fogva hozzuk a teljes szöveget eredeti írásmóddal:

„*Sárospatak, vaár és szárazhid 1657.*

Az Pataki Felső hostaton Hejczén leveő Uy

Keresztienik száma és szolgálattik rendi. Az melly Uy Keresztineket Idvezült Kegyelmes Urunk onnan fellül hozatot volt ide alá, it Patakon az Felső hostakba Hejczén telepítvén meg őket: mostani connumeratiokor sequenti modo találtuk.

„Főgazda Stilmár György No. 1. — Kulcsár No. 1. Pap No. 2 — Kapus No. 1. — Czirkáló No. 1. — Szecskametelő No. 1. — Kocsis No. 1. — Béres No. 2. — Kertész No. 1. Sörfőző No. 1. — Sütő No. 3. Mindenik Asszony ember az kik kenyért sütnek. Ezek derekasan az főgazdától dependeálván tőle is értnek, paranczolattiahoz accomodálliak magokat.

Ugyan közöttök vagyon egy Schola mester is, ki az apró férfi és leány gyermekzkéket tanítja.

Item ezen Úy Keresztyének között vadnak mester emberek sequenti modo

Varga mester No 1 — leginnye No 3.

Timár mester No. 1.

Posztócsináló No. 1. leginnye No. 2. (nincs most)

Kovács mester No. 1. leginnye No. 3.

Kerékgyártó No. 1.

Bodnärmester No. 1.

Késcsináló No. 1. leginnye: No. 6. (nincsen most.)

Molnár mester No. 2.

Szabó No. 1.

Fazekasmester No. 1. leginnye No. 4.

Takác No. 2.

Borbély No. 1. leginnye No. 2.

Suma facit person No. 50.

Ezen prenuminált Úy keresztyének házok éppen eöt parasztfunduson vagyon. Ezen kívül is kegyelmes asszonyunk engedelmeből is Kis-patakon bizonyos helyben vagyon majorjok és kertjük.

Ezen Úy keresztyéneknek mesterségük szerint való szolgálattik ha mikor kívántatik az Várhoz minden-

nemű mivet és munkát féláron tartoznak prestálni az mint másoknak cseleküdnék.

Őszi és tavaszi vetésekből tizedet adnak az várhoz hasonlóképpen, az mely darab szálló hegyeczkét kezdettek építtetni és nekik becsültek terminusa eltelvén abból is Tizedet tartoznak adni az Várhoz.

Egyébb Úsussok és Ritusok alapottia az nekik conferált darab földnek, Réteknék és Erdőknek határa az nekik adot Donationális levélből nyilván constál. Az 1650. esztendőbeli Urbáriumban is bévagyon irva s nincsen is difformitás bennök."

Igy szól az 1657-iki sárospataki baptista gyülekezet összeírása.

Mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy ez, világi összeírás. Számbavette őket a fejedelem udvarmestere, azért, hogy az „úrdolgát" velük is elvégeztethesse. A várhoz való szolgálat minden polgárnak kötelessége volt. Ez alól a baptisták sem lehettek, s nem voltak kivételek. Ők azonfelül a „védetségért" fél áron tartoztak adni minden munkát, amit a várúr igényelt, szükségelt tőlük.

Az összeírás alapján az 1657-iki sárospataki gyülekezet kb. 200 lelket számolhatott. Ha a feleséget s gyermeket besorozzuk az 50 „person," „személy" közé. A gyermekeket persze, az összeírás azért nem vette nyilvántartásba, mert neki csak a „munkaerő" szükséges. Így tudja, hogy mikor mennyi a munkás, amire számíthat. Különösen fontos lehetett a mester-emberek minémisége és mennyisége. A „legények" már fontosabbak voltak a feleségnél s a gyereknél, mert azok úrdolgára mehettek. Hogy csak a férfiak kellettek az összeírásnak, mindenek mellett, az is igazolja, hogy a „sütő"-knél hangsúlyozzák, hogy azok nem férfiak. A sütő mindenik — „asszonyember."

Az „emberi" szolgálaton felül tizedet fizettek a várhoz. Ez az összeírás megemlíti, hogy volt: házuk; „fundus"-ok; telkük, szőlő hegyecskéjük; földjük, réjük és erdőjük. Ez az összeírás igazolja a 143. § alatt tárgyalt adománylevelet és a baptista feljegyzések hitelességét (141. §). A sárospataki baptisták állapotját imé 3 különböző helyről való okmányból tudjuk meg és egymást úgy igazolják, hogy egynek is a hitelességéhez semmi kétség nem fér. Ezen iratok alapján, de kivált a most tárgyalás alatt levő okmány alapján nézzünk szét a sárospataki baptisták között.

Úgy látjuk, hogy ezek a baptisták a sárospataki főiskola

mellett jártak el, hogyha a várba, a gazdaságba vagy a szőlőhegyre mentek. Hejczéről, az udvarukról az út mindig a főiskola mellett vitt el a vár felé. Sokszor megnézhetette őket hajlékaikban a főiskola híres tanára, a cseh-morva testvér: Comenius (Komensky) Ámos János „professzor,” (1650—1654) akit I. Rákóczy György felesége, Lorántffy Zsuzsanna fejedelemasszony vitt Sárospatakra az iskola felvirágoztatására. Meg-megpihenhetett ez a Comenius a „testvérek”-nél s megízlelte a „baptisták” által telepített szőlőt, a sütő asszony-emberek által készített, lágy kenyérrel és sokszor összeborult imádságra a testvérekkel, mikor azok estende, megfáradva letették szerszámaikat és Istentiszteletre gyülekeztek, szerény imahajlékaikban.

Ha már így bementünk Comenius Ámos Jánossal a lakóhelyükre, nézzünk ott körül.

Azt látjuk, hogy zárttelepen laknak. Gondosan körül „garádolt,” kerített területen. Egy főkapun járnak be, melyet „kapus” nyit fel. Szükséges volt ez, mert sokféle mesterséget üzván, részint zavartalanabban dolgozhattak, részint értékes tárgyaikat műhelyeikben, vagy azonkívül munkaközben nem rejthették el. Az értékes állatbőrök, a száradó posztószövetek, a készülő szekérrészek, beillesztett hordódongák, nyelezés alatt álló kések, szablyák, formából kijött szikkadó agyagedények, a fehérités alatt levő végvásznak, az őrlésre várakozó gabonamennyiségek és a sok fel sem említhető értékek szükségelték még akkor is a kerített helyet, hogyha azokat a „kulcsár” elzárta, vagy a „czirkáló” szemmel tartotta. Olyan a baptisták lakóhelye, mint a méhkaptár. Mindenkinek, mindenben meg van a maga munkája.

Figyelemre méltó körülmény az, hogy egy kocsisuk és két béresük van. A kocsis, az anyagot fuvarozta, a béres a gazdaságot szolgálta, a szecskametéző az állatokat látta el. Nem a varga legény „pucolta” és nem a fazekas legény hajlotta a lovat, hanem a kocsis, a béres. Mindenik ott állott, ahol fontosabb volt a szolgálata. Ezek a „baptisták nem értenek „mindenhez,” de amihez értettek, „abban tökéletesek,” művészek voltak. Comenius Ámos János sem fát ültetett, hanem tanította a pedagógiát. Ez által naggyá tette az iskolát. A sárospataki baptistáknál nem a „szabó” ment a fát nyesegetni, kapálni, hanem a „kertész,” s vitte magával a szecskametézőt, a béresek egyikét, vagy a másikat. És nem mindenik tanácsolt, hanem csak egy, a „főgazda” intézkedett s a többiek pedig engedelmeskedtek. És ez volt náluk a testi és lelki fejlődés titka.

Ha már a gazdaságban vagyunk, álljunk meg egy katlán (főzőüst) előtt. Ott pácolja, erjeszti a komlót a

„sörfőző.“ Több adatunk van rá, hogy a baptisták (bizonyára nem mulatozási célból) a sört megitták. Erős munkateljesítményűek voltak, sok zaklatást szenvedtek, sok üldöztetést szenvedtek, tehát a testi szükségletet, tápláló értékkel elégítették meg. Így erjesztették, főzték a sört a maguk és mások szükségletére. Többször láttuk, hogy mások is ettek asztaluknál, sőt maga I. Rákóczy György fejedelem és generálisa „használták“ ételeiket és italaikat. (I. 141. §) Berendezkedésük, konyhakészleteik csinosak és izlésesek voltak. A muzeumokban talált tányérok, tálak, korsók, kések, kanalak, — melyekhez még visszatérünk — ezt igazolják. Tehát még a fejedelmi vendégek is jó étvágygyal fogyaszthatták el ételeiket és italaikat a maguk által készített csinos, művészi evőeszközökkel. Így a sörfőzésnél sem fogunk megbotránkozni. Nem volt ebben sem megbotránkozás, sem megbotránkoztatás, mert abban a formában és mennyiségben, ahogyan minden az asztalukra került, az életszükségletet és az egészséget szolgálta a legtökéletesebb mértékben. És úgyis adták tovább, hogy abban a megbotránkoztatásnak és a megbotránkozásnak még a gondolata sem kelhetett életre. Sok mindenre rájöttünk a sárospataki baptistáknál, de amire most kell felfigyelnünk, mutatja az ő tudásukat, intelligenciájukat. Ezeknek a baptistáknak 1657-ben „Schola mesterük,“ tanítójuk van, „aki az apró férfi és leánygyermekéket tanította.“ **A baptisták tehát ezelőtt 300 esztendővel iskoláztatják, tanítják a leánykákat is.** Ezáltal ezek a szerény, mélyhitű baptisták a „modern kulturát, modern pedagógiát“ évszázadokkal előbb megelőzték. **Van tehát nekik iskolájuk, tantermük is.** Ezt az iskolát azonban nem az „állam építtette“ és tanítói nem „államsegélyesek.“ **Úgy az iskola, mint a tanító a baptisták gondja.** Nem volt terhükre sem az iskola, sem a tanító. Itt még azt is figyelembe kell venni, hogy folyton üldözték őket

nyoktól tanulták el. A baptisták tehát nagy gondot fordítottak a maguk és gyermekeik művelődésére.

A lelki élet és hitbeli ismeret fokát mutatja az a körülmény, hogy a **sárospataki baptistáknál** az 50 dolgozó személynél vagy 50 családnál — amely kb. 200 lelket számolhat — **két prédikátor szolgál.** Ezek valószínűleg felváltva szolgálnak az Isten igéjével. Külön az istentiszteleten s külön a biblia s imaórákon. Nem fáradtan, a munkából kidőlve állanak az igemagyarázáshoz a testvérek egyike vagy másika, hanem a testi fáradtság után mindnyájan lelki frissülést, szellemi táplálékot várnak és nyernek az egyik, vagy másik prédikátortól. Különb a baptista theologiai irodalom — mint a fent megmaradt, megtalált baptista kodexek igazolják — komoly bibliai tárgyú és mélyhitű. Mint láttuk fentebb (144. §.) a Sárospatakon elhunyt prédikátor, Liszebuecker Jákób is komoly biblia-magyarázatot hagyott maga után.

Szükségesnek tartjuk megemlíteni azt, hogy Patakon nem ezek az (Stilmar György féle csoport) első baptisták. Voltak előbb is. A 63. §.-ban láttunk okmányt, amely szerint Dobó Ferenc birtokos 1576-ban a baptista fazekas sort a főiskolához csatolta; a 61. §.-ban pedig láttuk, hogy Eszteri György 1535-ben Sárospatakról elűzött baptistákról ír. Tehát ezek az okmányok azt igazolják, hogy Patakon régóta — már a kálvinismus előtt — voltak baptisták. Csak elűzték őket. Elüldözésük alkalmával mindannyiszor kárt szenvedtek s ott hagyták vagyonukat. A baptista feljegyzésekből tudjuk, hogy néha harmadszor is megvették azt, ami kétszer az övéké volt.

(V. ö. Budapest, Kir. M. Pázmány Péter Tud. Egyetem Könyvtára. Hist. Eccl. Ab 17. — 110. 1.)

Sárospatakon II. Rákóczy György felesége, Báthory Zsófia fejedelemasszony elhagyta a kálvinista vallást és katolikussá lett. Mint ilyen türelmetlenné vált s elvette a ref. templomot a főiskola vagyonát és elűzte magát a főiskolát is, amely 1714-ig gyakran

vándorolni volt kénytelen, mert a jezsuiták még vándorlásukban is nyomában voltak és üldözték őket. Nyilvánvaló tehát, hogy Báthori Zsófia jezsuitái a baptistákat sem hagyták békében. Sok üldözés, hányattatás után a sárospataki iskola 1714. aug. 1-én nyugalmi pontra ért, amidőn III. Károly megtiltotta a sárospataki főiskola üldözését. A baptistákra nézve azonban III. Károly nem intézkedett. A baptista feljegyzések azonban odamutatnak, hogy Rákóczy Ferencz idejéig baptisták vannak Sárospatakon és elég kellemes gyarapodásnak örvendhetnek és csak a Rákóczy Ferencz idejétől kezdve nem hallhatni a pataki baptistákról. („erfreute sich auch die Potoker Brüdergemeinde eines ziemlichen Gedeihens... dieses hörte auf als Franz Rákóczy katholisch wurde die Potoker Kirche den P. P. Jesuiten übergab, die kalvinische Schule verbrannte und die Bibel seines Grossvaters an einem Spiess im Feuer schmoren liesz. Denn seit dieser Zeit hört man von der Colonie der Brüder nichts mehr, während sich Alvincz noch lange behauptete.“ Eme följegyzés szerint még a XVIII. század elején is baptistákra lehet találni Patakon. (V. ö. Zoványi i. m. III. k. 176; és Beck i. m. 473)

12. kép.

A sárospataki baptista fazekasok által készített cserépedények, a budapesti Üllői-úti Iparművészeti Múzeumban, 69. szekrényben. A képen jobb és balról lévő fehérmázas, füles korsócskák ecet (Essig) és olaj (Oel) számára, melyeket az étkezéseknél az asztalra készítettek jel. A korsókra fel van írva, amire használni kell.

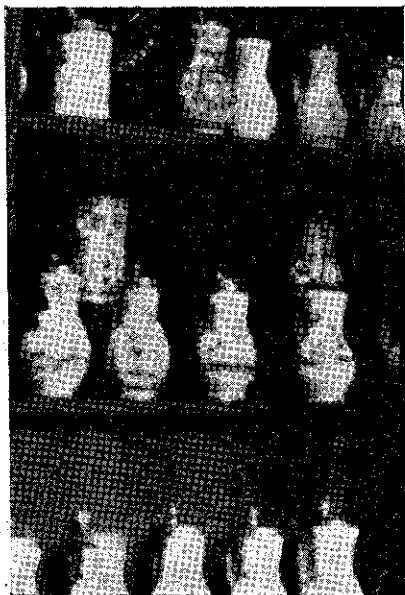
148. §. Az alvinczi baptisták és feljegyzéseik. 1658—1660.

II. Rákóczy György, — midőn lengyelországi hadjárata mind több kudarcot vallott, — a török szultán barátságát is elvesztette. Rákóczy egész serege, Kemény János fővezérrel együtt fogságba esett. Maga Rákóczy György is nehezen menekült meg, akit a török szultán nem tűrt a fejedelmi széken. Helyébe Rhédei Ferencet nevezte ki és Erdélyre török-tatár sereget zúdított.

Ebben a török hadjáratban (1658—1660) az alvinczi baptis-

ták szenvedték az első kellemetlen zaklatást. Az Erdélybe betört török elpusztítja Alvincz községet és a *baptistákat* olyan nagy hadsárcsal nyomorítja meg, melyet azok csak nagynehezen tudnak összeszedni.

A töröknek ezt az Erdély ellen való felvonulását a baptista feljegyzések is megőrkítik, úgy, hogy „Rákóczy halála után a török ötvenezer főnyi hadsereggel vonul Nagyvárad irányába s 1660 aug. 20-án Debrecenig megy. Ekkor a nagyváradi erősség is a tö-

13. kép.

Az alvinczi baptista fazekasok által készített ónmázás cserépedények. Kancsók a budapesti Üllői-úti Iparművészeti Múzeumban. 85. sz. szekrény.

rök kezében marad.“ („Bald nach des Ragoczy Todt zog die Tirken mit einer grosse macht bei 50.000 man für grosz wardein“ mit 300 beldnen wagen den 1660. 27. augusty bis auf Deberitz. Also kam die Vastung groszwerdein In des Turchen handt.“) (V. ö. Andor i. m. 123. Baptista Kodex XVII. 246. lap.

Érdekes az, hogy a baptisták följegyzéseiben Debrecen (Deberitz) is szerepel. Ismerték Debrecent, jártak is benne. S nem is lehet elképzelni, hogy ezek a baptisták, akik országokat összejár-

tak, mint a 90. §. alatt láttuk is, éppen Debrecen városát elkerülték volna. Valószínű, hogy Debrecen város vagy Hajdú vármegye levéltárában ezekre vonatkozó adatok még napvilágra kerülnek.

Az alvinczi baptisták is a felsőmagyarországi baptistákhoz hasonlóan készítették munkáikat magyaros ornamentikával, nem egyszer magyar címerrel.

(V: ö. Csányi Károly: Az Országos Magy. Iparm. Muzeum Gyűjteményei. A magyar agyagipar 80—86. szekrény. Budapest 1926; Szendrey János: A Habánok Története Magyarországon és a Habán Majolika. Művészi Ipar 1889; Spitzer Mór: Néhány adat Felsőmagyarország Agyagiparának Történetéhez. 1889; Kirner A. Bertalan: „A Habán.” Budapest. Baptista Naptár.)

149. §. A baptistákkal foglalkozó (IV) törvény 1660: XIII.

1660 július 5-iki segesvári országgyűlés (1660: XIII.)

Articulus 13.

Az újkeresztyéneknek exigáljanak két ezer tallért azon vármegyének tiszti, sub poene toties dicta, melyet ha különben meg nem adnának, az gazdagjokban köttessen meg az tiszt egynéhányat — s tartassa fogva mindaddig, valamíg megadják.

(Lásd: Szilágyi S. Erd. Orsz. gyűl. Eml. XII. k. 446.)

Az adó azonban nagyon sürgös lehetett, mert már novemberben újból megemlíti az országgyűlés.

150. §. A baptistákkal foglalkozó V. törvény. 1660: X.

1660. november 6-iki segesvári országgyűlés (1660: X. t. c.)

Articulus decimus.

Az elmúlt segesvári gyűlésben az vinczi új keresztényekre vetettek volt kétezer tallért, melyet mind eddig is nem adminisztráltak, mely summát az Nagyságod praefectusa mindgyarást, minden kedvezet nélkül exigálja rajtok és adminisztrálja ezen preceptorok atyánkfiai kezekhez, melyet ha még is contumácia ducti, nem akarnának beadni cum dupló exigálja rajtok.

(L. i. m. 459.)

Ez a két törvény az előbbiekkal együtt világosan igazolja, miszerint ezek a baptisták nagy adófi-

zetők voltak. Irgalmatlanul behajtják rajtok a terhet. Sőt a kétszeresét vetik rájuk, a mulasztásért, a késlekedésért.

Ekkor már Barcsai Ákos; Kemény János; I. Apafy Mihály váltogatták egymást a fejedelmi székben. Úgy, mint a poharat váltogatja, ürítgeti a borszerető ember. Merthogy a bor, ebben az időben nagy és ártalmas szerepet játszott a fejedelmi udvarokban is.

(L. Hoseás 4:11.)

Amint láttuk, 1660-ban, — Nagyvárad bukásakor — urrá lett a török. A főurak és az erdélyi fejedelmek már a református egyházaknak sem voltak hatalmas pártfogói, ezek nagyrésze — odahagyván a kálvinista egyházat — katolikussá lett. Maga a sárospataki főiskola pártfogója, II. Rákóczy György fejedelm felesége is. A kálvinista egyházakban a nagyok helyett **csizmás, szűrös, bocskoros kisemberek** lettek a támogatók. Nem csoda tehát, hogyha a baptistákat is megkötoztetéssel, lezárással, sőt kétszeres adómegfizetéssel terhelik.

(V. ö. Medgyesi Pál—Dr. Incze Gábor: „Rövid Tanítás a Presbitériumról.” Budapest. 1934.)

151. §. A szobotisti baptistákat hadseregek zsarolják. 1661.

1661-ben a szobotisti baptistákon kezdik meg a zsarolást a hadseregek. Élelmeztetést igényelnek embereiknek; takarmányt állatjaiknak; sőt pénzt (salvagardiát) azért, mert nem gyilkolják őket.

(L. Bech i. m. 499.)

152. §. A baptistákkal foglalkozó (VI) törvény. 1662. XIX. t. c.

1662-ben október-november hónapban tartott szászmedgyesi országgyűlés XIX-ik articulusa (1662:XIX.) újra megadóztatja a baptistákat:

„Az új keresztyének *capitatim* adjanak két-két tallért.”

Az országgyűlés most már nem a baptista közösséget veszi adó alá, hanem a baptista személyeket.

153 §. Ehrenpreis András. 1589—1662.

A börtönben sinylődő Hartmann Henrik utóda, Ehrenpreis András, 1662. aug. 1-én negyed 10 órakor békességes szívvel az Úrban elszenderült, mint az evangyéliomnak jámbor és buzgó szolgálja, aki 41 éven át szolgálta az evangyéliomot. Az Úr gyülekezeteit mint hűség, jámbor vezető és püspök, 23 éven át kormányozta. 73 évet élt. Betegségében meglátogatták az ige szolgálói és a vének, akiknek a hű szolgálatot kötötte lelkükre.

[In diesem 1662 den 1. Augusti morgens einvirtel nach 9 Uhr Ist der liebe und getreuen Brueder Andreas Eerpreis ein fromer Eiffriger diener des Evangeliens und vorsteher der Gmain Gottes mit fridlichem herze Im Herren entschlaffen der Gmain hat er im Wort Gottes redlich gedient 41 Jar. Die Gmäin des Herren hat er als ein rechter fromer treuer fürnt nnd Bischoff.)

Nagyszabású irodalmi tevékenységet fejtett ki. a) Elkészítette a *gyülekezet szabályzatát* 1640-ben. (Auszug etlicher der gemein Ordnungen.) b) *Az igazi Krisztuskeresztségről* (Vom waren Christlichen Tauff). c) *Vita-irat a gyülekezet védelmében* a mennonitákkal, a svájci és lengyel testvérekkel szemben. (Wider die Mennonisten, Schweizer und polnischen Brüder zum Schutze der Gemeinschaft). d) *Küzdelem a világgal*. Kereszt-ség, urvacSORa, gyülekezeti közösség, felsőbbség s a házassági elválás. (Die 5 Articl des grossen Streits zwischen uns und der Welt: nämlich von der Tauff Abendmahl, Gemeinschaft, Obrigkeit, und der Ehescheidung). e) *Schmidt János württembergi fogságának* elszenvédéséről szóló bizonyoságtétel. (Ein kurtze Relation vom unserem lieben Br. Hans Schmidt über sein Gefenknus, so er im Würtemberger Landt erdultet.) f) *Danzigi Zwickaui Dániel*. (An Daniel Zwicker zu Dantzick).

Az itt említetteken kívül még több munkája nyomát is találjuk, sőt nyomtatásban is jelent meg munkája, azonban hogy ezek hol lappanganak, ezidőszerint

nem találtunk rá. Ehrenpreis munkáiból és a kódexek feljegyzéseikből azt látjuk, hogy minden szélsőséges iránytól védelmezte a baptista gyülekezetek tagjait. Ehrenpreis András olyan egyénisége a magyarországi baptis musnak, hogy vele és műveivel bárkinek is foglalkozni nemcsak érdemes, de szükséges is.

(V. ö. Bech I. m; Baptista kodex XVII.)

154. §. Rieger János püspök. 1662.

Ehrenpreis halála után aug. 8-án Sobotiston öszszegyültek az iges zolgái és a noddurfft gazdáí, a megbízott testvérek. A mindenható Istenhez imádkoztak, hogy ő ismét egy hűséges pásztort mutasson. Az öszszegyült testvérek aug. 8-án *Rieger Jánost* hívták meg arra, hogy ő a gyülekezeteknek hűséges pásztora és püspöke legyen.

(„Vil vertraute Brüder Sabatisch in forcten Gottes versamlet und Gott den Allmachtigen gebeeten das er uns wieder ein frommen getrauen hürten zaigen und geben... versammelten Brueder, den 8. augusti solcher dienst, dem Brueder Johannes Rieger benoth und auff geladen worden, dass er der Gemain, als ein *treuer hirt und Bischoff vorstehen und dienem sol.*“ (V. ö. Baptista Kodex. XVII. 251. I.)

155. §. Hadak harca. 1663.

Az 1663. esztendőben a török Szobotistot először kirabolta, azután felgyujtotta. Ép így a Broczkoi-testvéreket is. Nagy-Lévárdról és Sassinból elmenekültek Detrekő és Berencs várába, ahol egy kevés ideig biztonságban éltek.

A török had elvonulása után jöttek a felmentő császári hadak. Ezek már nem üldözték őket; fel sem gyujtották a házaikat. Ezek barátságot mutatva, tartatták magukat. Egész kompániákat kellett tartaniok.

1663. december havában a nagy-lévárdi baptista gyülekezet, egy teljes ezredet volt kénytelen befogadni.

156 §. Szemle a baptisták felett. 1663.

A baptisták, — akár ellenség, akár barát érkezett, — mindig szenvedtek. Amit az egyik meghagyott, azt a másik elkérte tőlük. Ezek a csapások ugyancsak megpróbálták a hitüket.

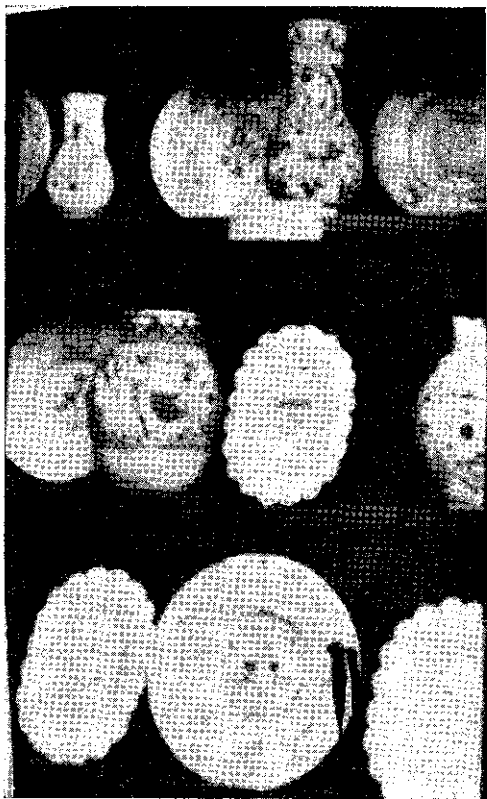

14. kép.

Felsőmagyarországi fazekasmesterek által készített onmázás cserépedények csoportja (Habán). A Budapest-i Üllői-úti Iparművészeti Múzeumban 83. sz. szekrény. Ezek nagyrészen céhbeli kancsók, melyekre rá van „díszítve“ a „céh“ foglalkozása is.

És miért volt mégis nekik mindenük? Mert szorgalmasak, szerények voltak. Nem igényeskedtek és nem munkátlankodtak. Tanulni szeretők és engedelmeskedők voltak. Nem csupán testi, hanem lelki életet is éltek. Bibliáztak, imádkoztak, énekeltek és

bátor bizonyágtevők voltak a Jézus Krisztus mellett, akit mindenben követni, életük legfőbb tartalma volt.

15. kép.

Felsőmagyarországi fazekasmesterek által készített cserépedények csoportja (Habán). Tányérok, tálak, vázák. A Budapesti Iparművészeti Múzeumban. 81. sz. szekrény.

Megfigyelésük alapján való feljegyzéseik, kulturtörténeti vonatkozásúak. Így 1663-ban a baptista följegyzések szerint a „törököket árulók vezették az erdőbe elbujt lakosság nyomára, akiket kardéltre, vagy fogságra hánytak. A törökök ellenállásra nem találtak „noha nem kellett volna nagy bátorság, mert nagyon hiányosan voltak felfegyverkezve.“ (Bech i. m. 514.—515.)

Hogy kik voltak ezek az árulók, azt a baptista feljegyzés nem örökíti meg. De még *erre is nyilvánosság* jöhet.

Sajnos a magyarok közül sokan tartottak fenn áruló szellemű barátságot a törökökkel, köztük protestánsok is. „Sok reformáció bajnoknak lelkében nagyobb volt a papi birtokra való áhítozás, mint az evangéliomtól való felbuzdulás.” (V. ö. Marcali VII:193. 1.)

A protestánsok nagy része is azért üldözte a baptistákat, mert valamilyen érdek jobban hevítette szíveiket, mint Krisztus parancsolata, A baptisták pedig Krisztus parancsain lazítani nem akartak. (V. ö. Dr. Nyisztor Zoltán: Baptisták és adventisták. Budapest, 1925. 127. lap.) A baptisták éltek az evangéliomot. „Hitük, vallásuk miatt, gyermekük, feleségeik, ők maguk is erdei vadként folyton üldözöttek voltak.” (V. ö. Dr. Szendrei János. A Habánok története Magyarországon és a Habán Majolika. Művészi Ipar. 1889. év. 161—176 lap.) Nyilvánvaló tehát, hogy olyanok lehettek és voltak az árulók, akiknek nem kellett menekülniök.

Nem tartozik szorosan a tárgyunkhoz, de azon az alapon, hogy az országgyűlések végzéseiben a baptisták elég gyakran benne vannak, nézzük meg az országgyűlések alkotó tagjait.

157. §. Országgyűlés alkotó tagjai 1664-ben.

1664. márc. áprilisa összegyülemő nemes ország státusainak rendes lajstroma. Praesidens uram: Pátki István.

Tanács urak: 9 fiai: 13; Regalisták: 11; Udvariak: Főkinstartó. Főborkóstoló. Főjágermester. Főlovázmester. Főhopmester. Udvari pap. (Bojtos József) Főpohárnok. Főszállásosztó. Postamester. (V. ö. Szilágyi S. Erd. Országgyűl. Eml. XIII. 316 l.) Az elnökön kezdve a számolást, úgy találjuk, hogy 47 személyből áll az 1664 évi áprilisi országgyűlés. Érdekes, hogy sorrendben az udvari pap a 40-ik. A *borkóstoló* a jáger és lovázmester a *pap előtt* van. Abból a sorrendi elhelyezkedésből, hogy az evangéliom szolgálja előtt van a kinstartó, a borkóstoló, a jáger, a lovász-, a hopmester; a történelemirő fentebbi megállapítását látjuk igazoltnak, hogy a kincstre, birtokra való áhítozás nagyobb volt, mint az evangéliomtól való felbuzdulás. (L. Marcali VII:193.)

158. §. Baptista segély a magyar iparnak. 1665.

Az 1665-ben elkövetkezett nagy drágaság, sok zaklatás és háborítás után kimerülve, áprilisban tanácskozásra gyűlenek össze a baptisták. Segély és tá-

mogatás után néznek. Elküldik Baumhäuer Keresztély és Poby Benjámint testvéreket Német-alföldre, ahonnan hittestvéri segílyt kérnek és kapnak.

Ebből a hittestvéri segílyből aztán újra invesztálják magukat. Felépítik házaikat. Berendezik müheleyeket, gazdaságaikat.

Gondoljuk el, mit jelent az 1665-ben, hogy egy szorgalmas, kiváló iparos csoport, külföldi tőkét tud szerezni és azt itten, Magyarországon beruházza? Akkor, amikor inség van. Mikor a lakosság kimerült. Mikor hajlék sincs. Mikor a háborúskodás mindent letartolt. Ekkor van egy csoport ember Magyarországon, amely „két embert“ útnak indít külföldre, minden diplomáciai felkészültség, politikai udvarlások, állami költségek nélkül és külföldi pénzt, segílyt hoz. Ezek a baptisták.

Micsoda újságcikkezés, bankett, különvonat, diplomáciai fogadások, tárgyalások, micsoda kiadások keltenének ehhez ma!

Ezek a baptisták elhozták bibliájuk lapjai között a segílyt. A „külföldi kölcsönt.“ Amellyel nagyban elindíhatták a töröktől gyötört magyar életet; a háborúskodástól tönkretett ipari mühelyt és az inség által lefékezett gazdasági szerszámokat.

Vajjon kiket lehetett volna abban az időben ilyen nemes célra felhasználni, hogy az ország szármalmas, siralmas helyzetén javítsanak? A baptistákon kívül senkit. Amint láttuk fentebb (39. §) Burgio Antal pápai követ megállapításánál, hogy 1526-ban az ország mentésére nem akadt 3 ember, 3 forint, úgy nem akadt hazamentésre most 1665-ben, a török pusztítása után sem más, mint ezek a baptisták.

Örültek azért ezek a hívő baptisták, mikor a külföldi segílyvel segílhettek a maguk munkája által a „magyar haza iparán.“

Nyugodtan szállott hát ajkaikról az imádság, az

ige. Boldogan emelkedtek a kalapácsok. Gyorsan perdült az orsó. Forgott a korong. Sittyogott a tű. Csendült a pöröly. Irányt szabtak a munkára és szorgalmas vetélkedésre sarkalták az elalélt töprengőket és ezek a baptisták bekapcsolták a termelő életet a török pusztítás által megtépázott magyar életbe. Melynek áldott nyomai húzódnak végig a magyar fejlődésben, a magyar emberi életben.

(V. ö. Dr. Szadeczky i. m.)

159. §. Baptisták Magyarországon kívül. 1653—1689.

Ebben az időtájban ismét nézzünk ki a nagy világba. Mi van arrafelé. Azt láthatjuk, hogy éppen Angolországban az emberek bibliáznak. Cromwell Olivér, a mindenható államférfiú naponként összeül a biblia körül. Az evangéliomi hit szabadságáért annyira lelkesedett, hogy „szabaddá tett Anglia földjén minden vallásfelekezetet” . . . mely a biblia alapján áll és egyedül Krisztusban keresi üdvét. A baptisták Cromwel protektorsága alatt teljes szabadságot élveznek. 1689-ben 100 baptista gyülekezet Londonban kongresszusra jön össze, hol egy új kimerítő hitvallomást szövegeznek meg. (V. ö. Dr. Nyisztor Zoltán. Baptisták és adventisták. Budapest 1925. Révész Imre A keresztyénség története — Debrecen III. kiadás 134 lap.)

160. §. Vértörvényszék — Zaklatás — Pusztítás. 1674.

1674-ben Szelepcsényi György primás, protestáns lelkészekkel együtt — néhány baptista lelkészt is, a pozsonyi vértörvényszék („delegatum iudicium”) elé idéz. Ezeket azonban Kollonics bíboros kimentti — nyilván azért, amint később látni fogjuk — hogy nagyobb csapást mérjen rájuk.

1678-ban a Thököly Imre seregei okoznak a Nagy-Lévárd-i baptistáknak többezer forintnyi kárt. 1679-ben a hadak nyomán ottmaradt betegség (pestis) nyomorítja őket. 1685-ben a pusztító nyomor miatt több helyen a vagyonszűkösséget megszüntetik, aminek következtében iparosaik külön, saját műhelyükben dolgoznak.

1687-től kezdve mindennap más-más hadsereg szállta meg házaikat. Föl van jegyezve, hogy a Nagy-Lévárd-i baptisták egyizben „négy kompánia lovast,

máskor pedig egy ezredet voltak kénytelenek befogadni." A lévárdiaknak az okt.—nov.—december havi elszállásolás 300 forintba került, nem számítva azokat az árúciókakat, amiket ingyen kényszerültek adni.

Ennek az összegnek akkor tudjuk meg az értékét, ha figyelembe vesszük azt, hogy egy négy lóra való, ladás, festett kocsinak 5 forint volt az értéke. (129 §) Tehát a Nagy-Lévárd-i baptistáknak a hadseregnek 3 havi ellátása 60 drb teljesen készen levő, festett, ladás kocsí értékébe került. Ha ehhez hozzászámítjuk azt, hogy legalább minden katona vagy egy pár csizmát, vagy egy süveget, vagy egy korsót, vagy ha csak egy kést vitt magával, ki lehet számítani, hogy négy kompánia lovas, vagy egy ezred mennyi értéket vitt el magával „emlékül" vagy a „jó békesség" okáért. Nem foglalkozhatunk külön, minden egyes baptista gyülekezet kárával, mert ebből az egy gyülekezetnek a Nagy-Lévárd-i gyülekezetnek „3 havi kárából" is lehet következtetni a baptista gyülekezetek általános kárára.

161. §. Kolonics parancsa. 1688.

1688-ban a már fentebb említett Kolonics Lipót bíboros — aki Nagy-Lévárdot birtokolta — szomorította meg a baptistákat. Parancsba adta: hogy újszülött gyermekeiket kereszteljék meg. A parancsolatot a baptisták természetesen nem teljesítették, mert hitelveikkel ellenkezett, de a folytonos üzengetés, rémítés, ijesztgetés állandóan nyugtalanította, zavarta őket. El lehet képzelni, hogy ilyen nyugtalan kedélyállapotban milyen terhes volt a munka, milyen súlyos a kalapács és milyen nehéz a pöröly. Lehet, hogy a folytonos zaklatás egyik-másik testvérnek az idegére ment, mert ebben az időben a baptista feljegyzés már beszél „apostáziáról," hítehagyásról. Kolonicsnak ugyanis szokása volt „szelid erőszakot" is alkalmazni acélból, hogy valakit hitéből kimozdítson. Valószínű, ilyen hatással volt

az aposztata, hitehagyott: Harthwich György előljáróra is.

162. §. Kolonics és a hitehagyó ev. püspök.

Nem tartozik a tárgyunkhoz, de hogy milyen eszközzel dolgozott Kolonics Lipót a „hithagyás” elérésére, megemlítjük a következő esetet: Fekete István ev. püspök a fentemlített törvénytől Szászországba menekült. Pár év múlva azonban, 1677-ben visszajött az országba Ostffy-Asszonyfára. Itt azonban letartóztatták és Saárvári János iskolamesterrel Bécsbe, innen fél év múlva Pozsonyba vitték Kolonics Lipóthoz. „Itt Kolonics az ev.püspököt az evangélikus vallás elhagyására hajlandóvá tette”. polgári öltözékekkel és száz tallérral ajándékozta meg 1681. évben. Fekete evangélikus püspök a pozsonyi egyházban latin, magyar, német nyelven kijelentette, hogy magát a római kath. egyházba felvétette. Később Sáárvári János iskolamester, aki vallásához makacsul ragaszkodott, látva püspökét, aki elhagyta lutheránus vallását, „meghatva társa példájától” szintén katolikussá lett. 1683-ban Mednyánszky Pál kir. biztos az evangélikus városi tisztviselőket állásától elmozdította . . . és katolikuskokból az egész tanácsot átszervezte. A volt evangélikus püspököt, a katolikussá leti *Fekete Istvánt városbírónak nevezte ki. 1683—1692.* Fekete István összes elkobzott javait visszanyerte. *Amidőn tehát a hitben való megmaradás erős ostromnak, javak elkobzásának volt kitéve — mint láttuk Fekete ev. püspök esetéből — nem volt könnyű dolog a baptisták helyezte sem.* (V. ö. Bech i. m.; Kath. Szemle 1893. dr. Áldásy Antal; Cherner Kálmán: Egy áttérés története. Századok. 1876. 209—217. l. Zoványi: T. I. 41 l.)

163. §. Baptista fazekas munka.

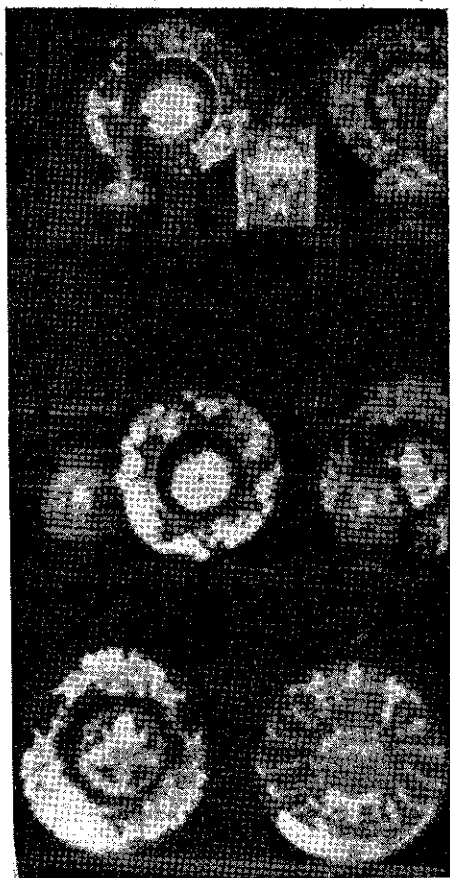
A külföldi baptista segélyekből felszerelt műhelyben szorgalmasan ment a munka. Itt közölni fogunk egy 1670-ben, a külföldi segély által felépült műhelyből való fazekas művet. Látni lehet rajta a csinos tulipánt, búzakalászt, százsorszépét. A kép másik tányérján, mely 1725-ben készült, látni az évszámot, a megrendelő nevének kezdőbetűjét L. P-t, aki a tányéron levő szerszámok u. m. fűrész, simító, maltermerő kanál, kalapács szerint — házépítő kőműves, ács lehetett. A tányérokön látható a gazdag virágcsokor, virágmotívum, amelyeket a baptista fazekas kezettől fogva rápingált tányér, korsó és más edényeire; az asztalos ládájára, nyoszolyájára; a szürszabó, posztókészítő és a timár-szűcs, rávarrott a dolmányra, szürre, subára. Láthatjuk, hogy a baptista iparos, a habán fazekas, megteremtette a magyar számára a magyar motívumokat, a magyar jelleget. (Habán stílus. 148. §) (V. ö. Dr.

16. kép.

Baptista fazekas (habán) által készített tányérok. Gazdag virágdiszitással, virágokkal. (Teller mit Blütenzweigen 1670. Teller am rand Blumenranken in der Mitte Tulpen stock.) (Budapest Iparművészeti Múzeum I. em. 82. sz. szekrény.)

Szendrey János: „Művészi Ipar 1889—1890.; Dr. Szadeczky i. m.; Csányi Károly: Az Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeum gyűjteményei Bp. 1926; Csányi: Das Ungarische Kunstgewerbemuseum. Bp. 1925.)

17. kép.

Baptista fazekasok által készített edények csoportja (Habán) Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeum 82. sz. szekrényében.

Ha ezt a képet jól megfigyeljük, a felső jobb sarkán levő tányérban felismerhetjük az előbbi 16. sz. kép egyik tányérját. E kép célja, mint a többieknek is,

a muzeumi szekrényben elhelyezett edények csoportos bemutatása. Az egyes edények szépségét a maga művoltában mutatja be a már közölt 16-ik és a 7-ik számú kép.

164. §. Baptista könyvkötők munkája.

A baptista ipari munkák nyomán rákerítjük a sort arra az iparágra, melynek néhány példányát megtaláltuk a Budapesti Egyetemi Könyvtár kézirati osztályán. Ez a könyvkötő ipar.

A baptista könyvkötő fatáblára húzott sárga, vagy barna bőrrel kötötte a könyvet. A könyv tábláját sárga rézsarokkal, köldökökkel és csattokkal szerelte fel.

A jószágokra sokat adott a baptista könyvkötő. Egyik-másik könyvön a kötés — amelyek némelyike már csaknem a négyszázadik esztendőbe érkezik — még ma is teljesen jó állapotban van. Jól meg van rajta a csatt, köldök és a díszítés is. Szerette a baptista könyvkötő a szépet. A makkos és százszorszépes díszítés, — melyet élénken és ügyesen belepréselt a bőrbe — legáltalánosabb a baptista könyvkötőnél. Rápréselte az évszámot 1576; 1579; 1629 és a tulajdonos nevét, vagy kezdőbetűjét is. (A. H.)

Szokása volt azonban a baptista könyvkötőnek az is, hogy egész vallásos jellegét nyomott bele a könyvtábla bőrburkolatába, mint: „Az igazság és hűség örök.“ „Az Isten szava örökké megmarad.“ „DIE+WARHEIT+IST+VND+ETLICH+EBIG;“ „DAS — WORT — GOTTES — BESTEET — IN EWIGKEIT“; „VERBUM X DOMINI X MANET X IN X ETERNUM.“ Találtunk azonban olyan könyvet is, mely nem bőrrel, hanem pergamennel kötött és csatt helyett szíjjal lett ellátva. Ismeretes könyvkötők voltak: Gábel Jákób 1567; Láng János 1618+1649, és Dreller Izsák szobotisti könyvkötő, kinek egy 1647-ben készült könyve Esztergomban; egy másik 1650-ben készült Szobotiston; míg az 1655-ben készült könyve Pozsonyban van.

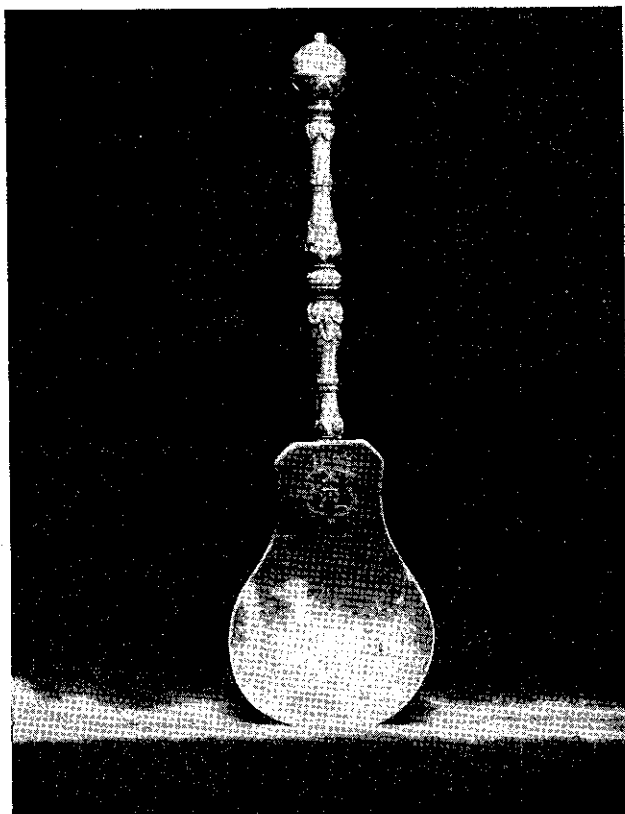
(V. ö. Bech i. m. Budapesti Kir. M. Pázmány Péter Tudomány Egyetemi Könyvtár Kézíratosztály. Hist. Eccl. Ab. 3; Ab 8; Ab 9; Ab 10; Ab 12; Ab 13; Ab 15.)

165. §. Baptista kések.

A fentebb (129. § alatt) tárgyalt 1627: XL. t. c.-ben láttuk, hogy a baptista kések milyen sok oldalú volt. Egyszerű szerszámokkal a legízlésesebb, legdíszesebb késeket, evőeszközöket készítette. Elefántcsont-gyöngyház üvegdíszítésekkel ékesítve azokat. Az Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeum bútorosztályának I. emeletén, 3 szekrény van elhelyezve. 123, 124, 125 számú jelzéssel, amelyek evőeszközöket és szerszámokat tartalmaznak a XVI. és XVII. századból. (Glück gyűjtemény.) Ezek az evőeszközök — bár még a szekrényen jelezve nincs — nagyrészt baptista kések munkái. (Habán.) Az 1627: XL. t. c. limitációja nagyrészt meghatározza azokat. De az evőeszközökön levő jelzések, betűk, évszámok, baptista vallásos jellegű feliratok, bizonyítják baptista eredetüket. A 123-ik szekrényben a 3009, 3269, 3053, 3018, 3050, 3051, 3033, 3034, 3045, 3041, 3136, 3032, 3137, 3021. számú kés, villa, kanál, baptista (habán) kések munkája; ép ilyen a 124. számú szekrény 3080 számú kard alakú kése és a 125 sz. szekrény 3124, 3083 szám alatti börtök „bokra” „hively” (L. 129 § B. 23.)

Az evőeszközökön levő feliratok: p. u. DEM — KREVCZ — FOLCHET — DIE — EWIGE — FREIVDE (123/3021); ALLE — AUGENBLICK — ANNO 1677. (123/3053); P. S. 1664 (123/3018); BODEKER — PETER — EGO — SUM — VIA — VERITAS — ET VITA (123/3009); C. A. Z. (123/3050); szarvas, őz, kétfarkú oroszlán közötti jelzés I. M. (124/3080); „A kereszt nyomán támad az örök béke”; „Minden pillanatban kész légy”; „Én vagyok az út, igazság, élet”; P. S. — „C. A. Z.” betűs jelzés (L. 129 § B. 1; 14.) s az évszámok a baptista eredet melletti bizonyságok. A

betű formája azonos a baptista könyvkötők és a baptista habán fazekasok — sőt a habán baptista koddexek — betűivel is.

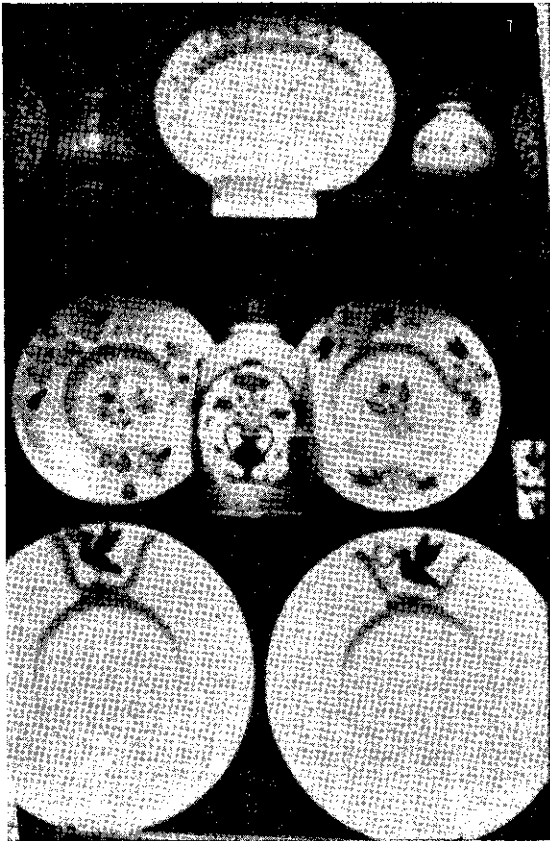

18. kép.

Baptista iparos által készített kanál 1568. évből. Az Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeum Butorosztályán 123. szekrény, 3269 szám.

Ennek a kanálnak baptista mivoltát a kanál belsőjében levő jelzésből állapítjuk meg. 1) Az itt jelzett 1568-iki évben az iparnak kultiválói a baptisták voltak. (133 §.) 2) A *H. L.* betű monogramja Hans Lickhel nevét jelenti, aki a „notdurfft” egy „előkelő szol-

gája" volt (ein fürnemer diener der notdurfft zur neu-müll, Baptista kodex XVII—124. lap.) A kezdőbetük ilyen összekapcsolását ebben az időben a baptisták

19. kép.

Baptista fazekasok munkája. „Önmázás cserépedények. (Habán)“ XVII. sz. — Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeum I. em. 80. sz. szekrény. Ezen szekrényben a felső polc középső nagy tálja 1610-ből a legszebb habáner munka; mellette jobbra 1615. évből az a korsó, melyen a jellegzetes hurkolt vonalú „habán“ H betű látható. Mely H betű egyenlő a 18. kép (kánál) és a 9-ik kép (könyv) H betűjével.

munkájják. 3) De ami a baptista eredet mellett döntő bizonyosság, az a *H* betűnek jellegzetes „*habán*” mivolta. A *H* betűnek összekötő vonala középen hurkot vet. Ilyen hurkolt *H* betűt használnak a baptista *habán fazekasok*. 4) A baptista eredet mellett bizonyít még a 135. § 9-ik képe, mely kép alsó részén megláthatni az itt tárgyalt kanál egy forrásból eredő *H* betűjét.

(V. ö. Dr. Karl Leyer i. m. címlap *H* betűje és 5. ábra, 16. lap; Baptista Kodex XIV. címlapját.)

Ez a kanál tehát az előadott okok alapján baptista kanálnak mondható. És a múzeum „magyar” jelzése annyiban lehet megfelelő, hogy valamelyik magyar földesúr vagy katona birtokában lehetett, aki valamilyen úton-módon háborús zaklatás vagy vásárlás útján szerezhette meg. Egy másik kanálon (123/3021 sz.) levő tulipán (mely ma a cserkészek jelvénye lett) szintén baptista eredet, melynek nyomát gyakran megtaláljuk a *habán fazekasok munkáján*. A kigyózó „*S*” betű pedig a baptista eredetű Stompfai gyár jellegzetes *S* betűje, nem említve újból a baptista könyvkötők munkáján megtalált vallásos tárgyú feliratok (164. §) betűjének azonos voltát. Nyilvánvaló tehát a múzeumban tárolt evőeszközök nagyrészbéli baptista eredete.

166. §. Baptista építő munka 1600—1772.

A baptista munkák során megemlékezünk a ház-építők, tetőfedők munkájáról is. Ezeket, mint már tudjuk, *habánoknak* is nevezték és az általuk gyakorolt tetőfedés sajátos, csak a baptisták által gyakorolt módját elnevezték: „*Habán Fedél*”-nek. Mária Terézia ugyanis pályázatot hirdetett arra vonatkozólag, hogy milyen építési móddal lehetne az országban gyakran előforduló tüzeseteket megakadályozni. Erre a királynői felhívásra ajánlotta Landgráf Ádám, gróf Zichy Miklós jószágkormányzója a baptisták által használt fedélszer-

kezetet. Ez könyvben is megjelent. Pozsonyban, Egerben Sopronban jelent meg 1772-ben. Pozsonyban újra 1773-ban, Bécsben pedig még 1801-ben is, ily címen:

„HABÁN FEDÉL,

avagy

egy igen használatos, szalma
és agyagból össze-szerkötetett
héjazat nemének

LE-IRÁSA,

mellyben annak sok és igen nevezetes hasznai,
a tűz ellen való tulajdonsága, hozzá
megkívántató eszközök, szerek, el-készítettés-
sének módja és a' reá való szükséges költség, részen-
ként meg-magyaráztatik, és le-rajzolásokkal meg-
világosittatik

LANDGRÁF ÁDÁM

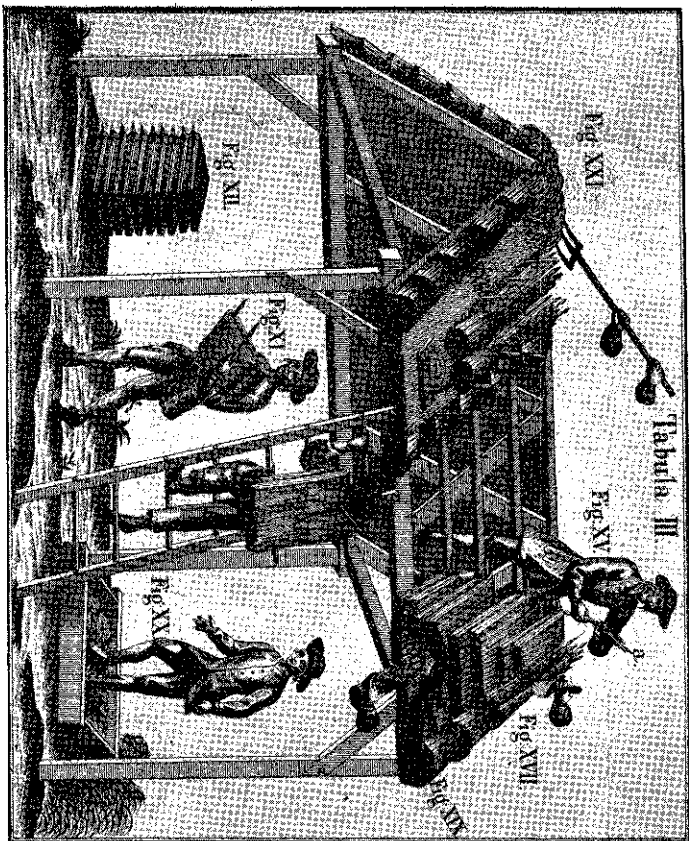
*Felsőes Tsászári és Királyi Alsó Áustriai Gaz-
daságbéli Nemes Társaságnak Tagja; és Mlgos Vá-
sonkői Gróf Zichy Miklós, úgy Zay-Ugrotzi Báró Zay
Péter Urak Jóságáiknak Préfectusa*
által

Posonyban

Nyomtattatott *Patzkó* Agoston Ferenz által
1772.

„**Beschreibung** des **Habaner Strohdaches** in
welcher *desselben* *sonderbare Nützlichkeit*, sowohl in
Ansehung des Feuers, als anderer Ungemächlichkeiten,
die nöthigen Zugehörungen, und die Art der Berfertigung
selbst genau angezeigt, und mit Kupfern erläutert wird
durch *Adam Landgráf*, der Kaiserl. Königl. Niederösterreichischen
ökonomischen Gesellschaft Mitglied, und der Herrschaften des
(Ftl.) Herrn Grafen Miklós *Zichy* von *Vásonkő*, und Freyherrn *Péter Zay*
von *Zay-Ugrótz* Präfect. *Preszburg*, gedruckt bey Franz
Augustin Patzkó. 1772.“

„A habán fedél sokkal tartósabb, mint sem akár-
 mely más egyéb országunkban levő közönséges Szal-
 mával rakott, Zsup és Náddal vertt vagy Sindel és Tse-

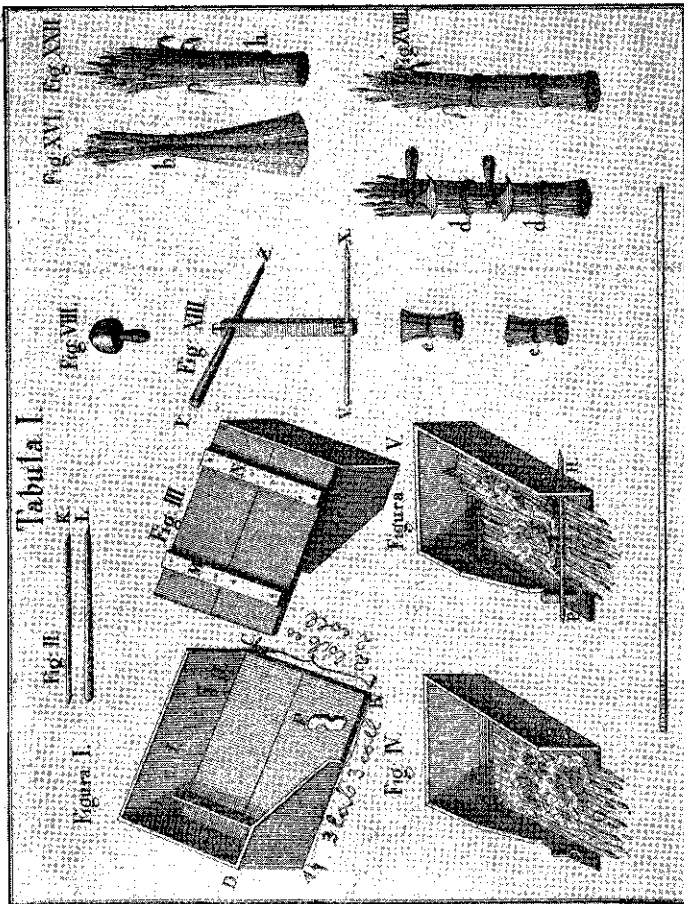

réppel fedett Házak tetei. Mellynek semminemű mos-
 toha idő, vagy égi veszélyek nem ártanak; sőt ami leg-
 nagyobb, még maga a veszedelmes tűz is meg nem
 emészthet."

„Habán fedélnek azért nevezem, — írja Landgráf
 — mivel azt hivatalom mellett, az Országban tett uta-

zásaim között legelőször az úgynevezett **Habánoknál** láttam és vettem észre."

"Ezen Fedél hátán, mellyen tiszta szalmánál egyéb nem látszik, ámbár kész-akarva tüzet rakna-is valaki, még sem félo, hogy

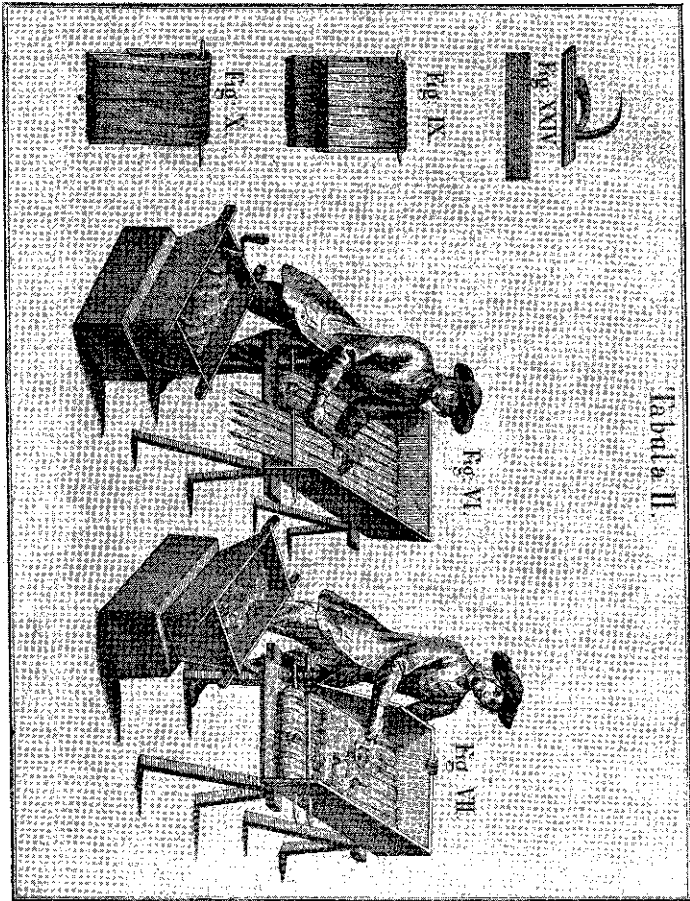
21. kép.

Baptista építő munkások szerszámai. (Melléklet Landgráf Adámi: „Habán Fedél.” Pórszory 1772. számú munkájához)

a Ház el égjen, mivel csak az agyagból ki-álló szálkák lobbannak el-futva; a mindjárt alattok levő sorozat pedig a tüzet azonnal megelőzi, úgy hogy a fedélnek belső részére által nem mehet . . ." im. 12.

Az agyag a szalmával úgy annyira összeelegyítették, hogy a fedélnek meztelensége a tűznek erejének hathatósan ellent áll.

„Ha a padláson támadna a tűz, akkor a Fedélla részen-ként meggyulladhat ugyan; de az agyagos Szalma-táblák (meilyeket ezután az *Habán Fedőknek* szokások szerint, áltollyában tsak Szalma

22. kép.

Baptista építő munkások telőanyag („Szalma-Sindel“) készítés közben. (Melléklet Landgraf Ádám: „Habán Fedél“, Pozsony 1772. című munkájához.)

Sindeleknek fogok nevezni) az ő kemény hártás mázok miatt, a tüzet lánggra nem bocsátják...“ im. 15 lap.

„Ezen Fedélnek neme, minden egyéb Fedelek között úgy megkülönbözteti magát, hogy a többi az ő öszve-dülésével a tüzet táplálja és szaporítja, emez pedig az ő agyagos szerével megfojtja és eltemeti.“ (im. 16. l.)

„Ezen hasznos és igen alkalmas Fedésnek módját éppen

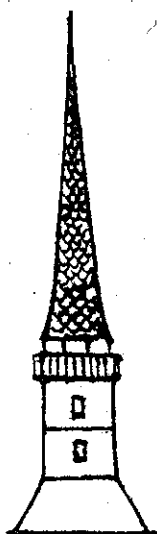
nem úgy, mint magamtól ki-gondolt újságot, ditsekedve árulgam; mert már *más-fél-száz-esztendőnek* előtte hozattatott be az Országba; és csak a sajnálásra méltó dolog lenne, hogy annyi időtől fogva is mind eddig, egy vagy két követő példáját ki-vévén, homályban elrejtve és, úgy szólván, el-tetetve maradt...”

„Ezen Fedélnek előrebotsátott hasznain kívül;..... minden Házak mellyek annak módjára be-tetéztenek, kétszerte hasznosabbak, mint sem a mi eddig bé-veit szokásunk szerént építették. Az egész padlás... megsimíttatik, külömb-külob-m-féle haszon-ve-telekre alkalmatossá tétetik. Közben-közben tsak vékony köz-falakat kell fel-állítani; háló-szobák, éléskamarák és gabonatartók gyanánt szolgálhatnak. A mint is magamnak, midőn Nagy-Levárdon egy-két hasonló móddal tetéztetett Házat vizsgáltam, a Padlásoknak rendes el-intézéséken tsudálkoznom kellett. Semmi zürzavar idő pedig a Habán Fedelet meg nem járhatja; annál inkább a Padlást meg nem gazosíthatja. A tsúszó-mászó állatok, vagy egyéb férgek azért nem tartózkodhatnak, mivel az oldalaknak bé-mázolt símaságok, rejtek helyeket nékiek nem enged; ez ugyan ezért sem az eső, sem a hó, a Padlásra be nem verheti magát...” „melly jól esnek az Ország Lakosainak, ha az egész Magyarországbán minden... Habán módra volnának be-tetézve.“ (V. ö. Landgráf i. m. 35.)” „Mennyi Fundamentom kő, mész, Fedél-fa tetézni való szerék Kő-míves és Áts munkának árra, kézi és szekér munka tartattatik meg? A hosszas ház fekvéstől pedig az udvart lehet leigazítani, vagy kertet rajta keríteni.“ ... im 37 lap.

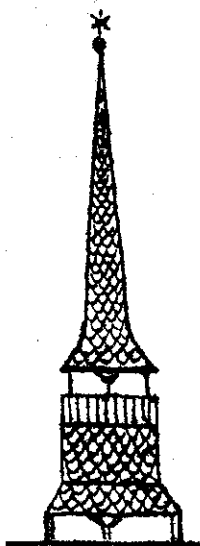
A baptisták tehát 1600-tól fogva használják ezt a tetőfedést, amely jobb volt a többinél. Egy jószágkormányzó nemhiába dicseri és ajánlja az értékesebb „Habán Fedél“-t a többi kevesebb értékű fedélnél.

Látjuk tehát, hogy nemcsak a baptista tímárok, kovácsok stb. voltak különbek az ország többi iparosainál, hanem a baptista építők is.

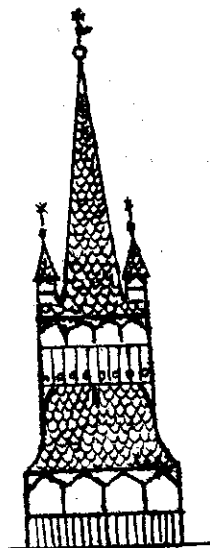
A baptista építkezésekkel kapcsolatban azt tudjuk, hogy mint ügyes kézművesek ezek építettek Sopronban, a városháza megett, egy szárazmalmot (Ochsenmühle) (V. ö. Tört. Tár 1911. 462—466. l. Payr Sándor Prot. Szemle 1914. 482.) Egyéb építkezéseikről pozitívumot nem tudunk ezidőszerint. A felvidék lakossága azonban sok épületről tudja, hogy azokat „cseh-morva testvérek,“ „csehek“ építették. Sok templom és torony magán hordja emez ügyes kézművesek jellegzetes építési módját. A tornyok faszervezete mindegyiken egyező. Úgy volt megszerkesztve, hogy a toronyból az „örsem,“ figyelő, megláthatta, észrevehette a közelgő ellenséget. A tornyon folyosó, körüljáró volt, mint a képen levő

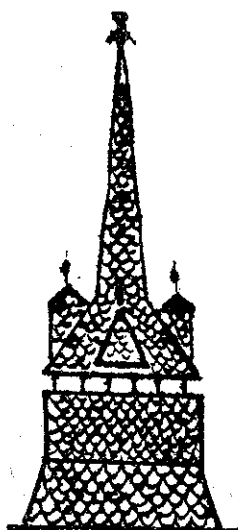
A) Csarodai torony

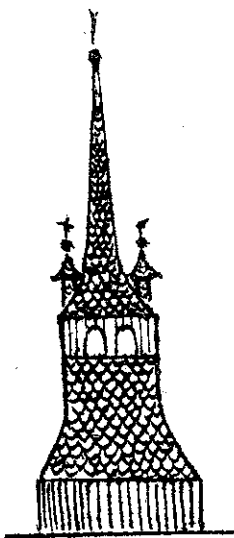
B) Tivadari torony

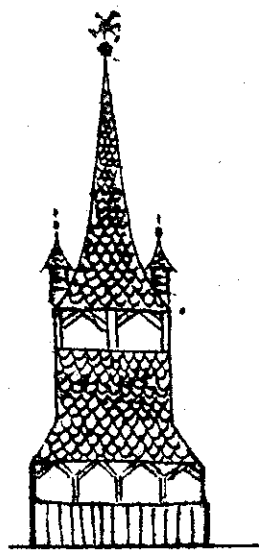
C) Nagylónyai torony

D) Zsurki torony

E) Gemzsei torony

F) Szabolcsbákai torony

23. kép.

Bereg.- Szabolcs.- Zemplén megyében levő ref. tornyok, melyeket a reformátusok örökölték. Eltes polgárok is (mint a Szabolcs-Bákai: Ceglédi Ferenc 84 éves aggastyán, a fényeslitkei öreg Márta) nagyatyjuktól tudják és vallják, hogy ezeket a tornyokat cseh-morva testvérek építették! A cseh-morva testvérek, mint az okmányok igazolják, anabaptisták voltak. Ezeken a ref. tornyokon tehát a baptista hatás nyilvánvaló.

A) csarodai és B) tivadari tornyok mutatják, de a folyosón felül őrszem számára figyelő tornyocskák voltak építve messzebbre látás miatt. Ilyeneknek látjuk a C) nagylónyai D) zsurki tornyokat; de ehhez hasonló a E) gemzsei és F) szabolicsbákai torony, mely utóbbin a körüljáró bedeszkázva, beépítve, ablakszerűen van ki-képezve.

Az említett helyek egyike-másikánál nemcsak a torony, de maga a templom is ilyen eredetre vall. Sok községben találhatunk ilyen építményt — melyeket azonban már az egyház vagy az állam újra építtetett. (Fényeslitke és Nagyvarsány.) — Eme néhány toronynak a szemléléséből is megláthatjuk az építkezés jellegzettségénél a baptista (cseh-morva) testvérek hatását.

Ezeket a torony típusokat — ha jól figyeljük — festve megtaláljuk a baptista habán fazekasok edényein. (Tányér, korsó, tál,) e könyv címlapja is — ez az érdekes torony-típus — habán fazekasok tányérjáról való, az azt övező tulipán ágakkal. Habán fazekas edények tanulmányozása nyomán terveztük ezt. A címlap tornyán is felfedezhetni az „őrszem“ figyelő helyeit, mely az üldözések idején a menekülések végett szükséges is volt.

167. §. Baptista üldözés 1762.

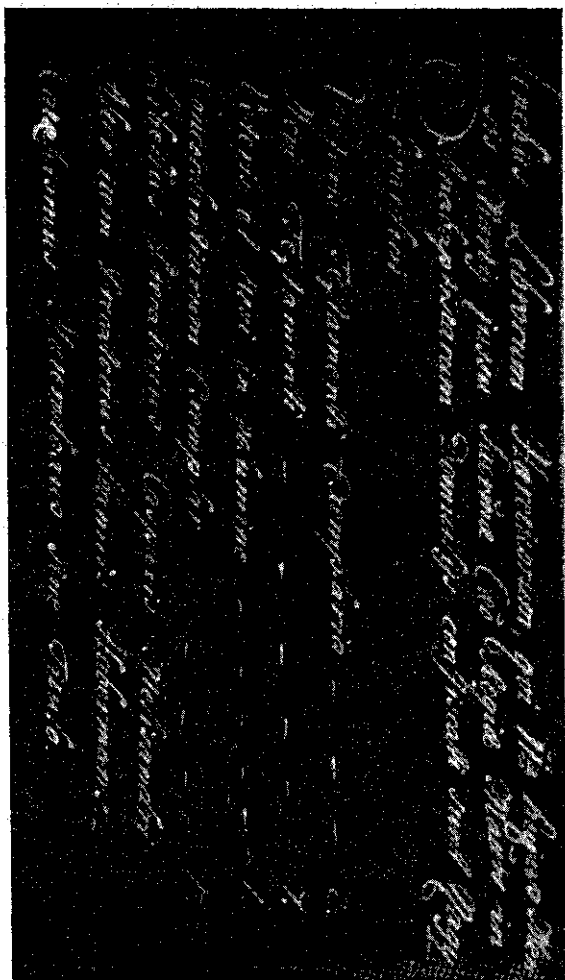
Minden szorgalmuk és becsületes munkájuk mellett ezek a baptisták folyton zaklattattak. Mária Terézia (1740—1780) uralkodása idejében a jezsuiták győri-egri-kassai csoportja háborítja őket. Mária Teréziának 1762 szeptember 2-án, Pállfy Miklós nádor signálásával jelenik meg a baptisták elleni parancsa:

„E benignis Resolutionibus nostris in Negotio Anabaptistarum qui in Regno Nostro Hungariae . . . adhuc praeexistunt . . . ut memorati Sectarii ad Oville Christi reducantur . . . idem Vice-Comites saepelatus Anabaptistas ad frequentandas Catholicas Locorum Ecclesias, et audientum Verbum D. E. J. cogunt.“;
 „Királyi rendelet a baptisták ügyében, akik Magyarországon vannak . . . hogy az említett katolikus hitre téríttessenek . . . a megyei hatóságok a baptistákat a katolikus eklklézsiák templomainak látogatására, misék hallgatására kényszerítsék.“

(M. Kir. Orsz. Levéltár. Ad. Lad. A. Fasc. 15. Relig.)

Ezt a parancsot Mária Terézia írta alá, de nem

ő szerkesztette. Őt nem érintette és nem érdekelte a baptisták vallási felfogása. Tanácsosai befolyása folytán adta ki ezt a rendeletet, kik között jezsuiták is

A Nagy-Léonárd-i baptistáktól 1760-ban elszedett biblikák és imádságos könyvek jegyzékének fényképe. (M. Kir. Orsz. Levéltár Ad. Lád. A. Fasc. 15. Reliq. 34.)

24 kép.

voltak. Igazolja ezt Mária Terézia mondása, melyet 1767-ben tett: „Hogy a vallás szabad gyakorlata . . . egy római katolikus uralkodóra nézve . . . lehetetlen.”

Ha pedig „a vallás szabadgyakorlata lehetetlen katholicus, uralkodóra nézve,” ez azt jelenti, hogy az uralkodó tanácsosai zaklatásának van alávetve. Alattvalói, tanácsosai — kik között jezsuiták is vannak — már előbb zaklatták a baptistákat, mint ahogy a Mária Terézia parancsa megjelent. Tehát nem a királyné akarata volt a baptista üldözés sem.

(V. ö. Márcali: Világtörténet IX. k. Mária Terézia.)

168. §. Pozsony megyében elkobzott bibliák. 1760.

A nagy-lévárdi baptistákat, a két évvel előbbi királyi parancs megjelenése előtt — a király tudta nélkül — üldözték a jezsuiták. Elszedik könyveiket, megfosztják imakönyveiktől és bibliájuktól. Elvesznek 2 drb. ó-szövetséget, 7 drb. új-szövetséget, 1 drb. egybekötött ó- és újszövetséget, 1 drb. egyeztető szöveg szótárt, (175 §) imádságos könyveket és kathekizmust.

A jezsuiták jól megszervezett térítési munkájának bizonyossága az, hogy mindenünnen jelentést küldtek. E jelentésekből tudjuk, hogy minden egyes baptista gyülekezetet — királyi parancsra hivatkozva — hatalmukba ejtettek. Velük önkényesen jártak el. Amint láttuk, a világi személyek, földesurak, parasztok, a baptisták élelmiszereit ragadták el; a jezsuiták a baptisták lelki eledelét: bibliájukat kobozták el.

169. §. Nyitra megyében elkobzott bibliák. 1760.

Találtunk olyan okmányt is, amely szerint a nyitramegyei baptista gyülekezettől 36 drb. biblia koboztatott el. Pedig a biblia elkobozása nem mondható krisztusi cselekedetnek. Még akkor sem, hogyha ezek a bibliák a baptistáktól koboztattak el. Itt nem kérdezzük most azt, hogy a többi „nem katholicus” felekezettek: (lutheránus, református stb.) miért nem emelték fel szavukat a baptistáktól való **biblia elkobozásért**; de a protestáns némaságot különösnek tartjuk.

170. §. Erdélyi baptisták zaklatása. 1763.

Az erdélyi baptisták üldözésére 1763. augusztus

30-án adta ki Mária Terézia a parancsot. A parancs végrehajtásával báró Bajtay Antal József kath. püspök bízott meg. A parancs így szólott: „Az Erdély-

A handwritten document in cursive script, likely a royal decree or list of names, written in ink on aged paper. The text is oriented vertically on the page.

25 kép.
A nyitrai megyei baptistáktól, 1760. május 2-án elszedett bíblák jegyzékének fotokópiaja.
(M. Kir. Orsz. Levéltár Ad. Lnd. A. Fasc. 15. Rehg. 59.)

ben eddig megtűrt baptisták többé ott meg ne türetessenek. Azok szónokai hivataluktól elmozdítottassanak és egyenként a kath. papoknak oktatás végett átadásanak. A néphez pedig kath. papok küldessenek, Aki

6 hét alatt meg nem tér, száműzessék." A baptisták nyomban 1763. okt. 3-án Nagyszebenből felfolyamodnak Ófelségéhez, a kiutasítás meghosszabbításáért.

A királyi parancs értelme szerint nyomban jezsuita térítők mennek a baptisták nyakára. 1764. február 23-án a jezsuita térítők azt kérik a helytartó tanácstól, hogy a baptista prédikátorok fogságba vetessenek, a hitben megmaradók vagyoni pedig kobztassanak el. A jelentéshez az is hozzá van téve, hogy „a térítés ilyen eljárással történt Magyarországon is.” 1764. december 26-án már Delpini jezsuita páter azt kéri a helytartó tanácstól: „könyveik kobztassanak el, de a terv titokban maradjon, a püspökön kívül csak a kormányzónak szabad tudni.” Néhány nappal később, dec. 31-én már azt kéri a jezsuita páter, hogy: 1) „Tiltassanak el a baptista prédikátorok a hivataloskodástól; 2) Imaházuk adassék át neki; 3) Vétessenek el tőlük könyveik.” A jelentéshez több helyen hozzá van téve az is, hogy „ilyen eljárást folytattak a jezsuiták a baptistákkal szemben nagy Magyarországon is.”

171. §. Jelentés az alvinczi baptistákról 1765.

1765. jan. 9-én a jezsuita térítő (Delpini) mellé a helytartótanács Sánta János és Benkő György alsófehérmegyei törvényszéki ülnököket küldi ki segítségül.

Ezek egyikének jelentése 1765. jan. 10-én kelt.
„Kegyelmes Úr!

Ezen holnapnak 9-dik napján vevén a M. Királyi Gubernium parancsolatját az Al Vinczen lakó ujj keresztények dolgában. Azonnal alámentem Vinczre és szorgalmatossággal a reánk bízott dolgot véghezvittük . . . Vagyon Al-Vinczen az ujj keresztényeknek 18 lakó Házok, annyi családos Gazdákkal . . . Van első pap, van második pap és egy gyermekeket tannyító félszeg mester. Ezek 3-man zúgolódóbbak és nagyon ellenállók, kik fejük vételére is késznek mondgyák magukat vallásukért. I. prédikátornak van felesége, 3 fia, II. prédikátornak felesége meghalt, de van házas fia, ez igen bátor beszédű. Sokakkal esmeretes . . . értéke is bővebb, mint a többinek, több szavai között mondá: „kész

az evangéliumból verekedni mindenkor T. P. Missionárius urammal" nem fél, hogy meggyőzessék . . . Addig, míg ezen 3 személy közöttük léssen, meg nem térnek. Talám jó volna mindhármukat máshova vinni, de nem fogságra, mert vallásukért szenvedni áldozatnak tarttyák . . . néhányan vannak közöttük írást nem tudók . . . kik tanultabbak s könyvek volt, azoktól el Szedettettek ugyan úgy a Praedicatorocól is, de kivált ezek órákig részenként egymásután úgy mondgyák az Evangeliumot, mint a gyermekek a mindennapi imádságot, melyre jól tanítatott, így könyv nélkült is tanyithattyák alattok valókat, ugyanis mi haszna ha egy órában a T. P. Missionarius Uram tanyít másban, alattomban legalább az ők Praedicatorok és harmadikban a Tanító Mester a gyermekekben roszt kovászt önt, jobb hát, hogy mind Praedicatoroc, mind tanítómesterek távol legyen tőlök" . . . Exellentidának érdemetlen alázasos szolgálja, Károly-Fejérvár 1765."

Ezen jelentés után nemsokára jún. 10-én délelőtt 52 darab könyvet koboztak el a baptistáktól.

172. §. Zaklatások fényképei. 1765—1768.

A „térítés" eredményéről a jezsuiták által időnként jelentés tétetett a felettes egyházi hatósághoz.

a) 1765. márc. 3-i jelentés ezt tartalmazza: „Akik csak 3 nap előtt is sok jó indulatot mutattak, ismét elvadultak. Midőn a gyermekkeresztségről szolt, szitkokkal, szemrehányásokkal illették. Több jel arra mutat, hogy Kohr József prédikátor tette az izgágát, ennek eltávolítását tehát tanácsolja, minthogy Ófelsége, az ilyenekkel Magyarországbán is ilyen eljárást parancsolt . . ." kéri, hogy a kormány kényszerítse őket beszédeinek meghallgatására.

b) Az 1765. ápr. 15-i jelentésből kitünik, hogy a fentebb említett „Kohr József prédikátort a kormányzó rendeletére börtönbe zárták . . ." és hogy prédikátor nélkül a többiek nyugodtabban fognak a megtérésre hajlani.

Delpini jezsuita misszionárius ezen évben arra kéri a királynőt, hogy azt a szabadalmat és kiváltságot, melyet Bethlen Gábor adott a baptistáknak, ezek

től vegye el és ruházza át azokra, akik baptistákból katolikusokká lesznek...

c) Erre junius 25-én jött meg a válasz: „**hogya valaki a katolikus hitre tér, a baptista községnek, mint közösségnek adott földbirtok arányos részét az illetőnek kihalásáért...**“

d) 1765. aug. 24-i jelentés azt tartalmazza, hogy 6 család e hó 26-án éjjel meg akar szökni: **Szász-Kereszturba**, az ottani baptistákhoz. 1765. aug. 26-i jelentés azt tartalmazza, hogy a 6 szökni akaró család elfogatott báró Dietrich rendeletére. A jelentés véleményezi „1. hogy a gyermekeket a kastélyban le kell tartóztatni. 2. A felnőttek némelyikét börtönre lehet vetni. 3. A két elfogott ifjút pedig sorozzák be katonának.“

e) Az 1766 február 28-iki jelentés szerint katonák mentek a jezsuiták segítségére és így kényszerítették a baptista férfiakat és nőket a róm. katolikus templomba „a szent beszéd“ meghallgatására; ezen jelentés szerint az egyik baptista „6 botütést, a másik baptista pedig négy botütést“ kapott.

f) Ezekből a jelentésekből azt is megtudjuk, hogy a szászkeresztúri baptisták könyveiket az elkobzás elől Segesvárra vitték. Ugyancsak elmenekültek (a Szászkereszturhoz nem messze 3 órányira levő) Garád-ra (Stein) és Nagy-Sink-re (Grosz Schenk). (V. ö. Tóth Mike i. m. 792.)

g) 1768. jan. 5-én gróf Hadik, a püspöktől azt kérdi, hogy mit csináljon azon 6 baptistával, akik Garád szász városból megszöktek és a nagyszebeni börtönbe jutottak? A püspök azt tanácsolja (amit a térítő jezsuita Delpini), hogy „1. A foglyok dologházba viendők és munkára kényszerítendők; 2. birtokaik fenn tartandók, hogy valamelyök legyen ha megtérnek; 3. a lutheránus pásztor által vett állatok a birtokhoz csa-

tolandók és minden megőrzés végett a *garádi* előljáróságra hozandó."

h) Van olyan jelentés is, mely így szól: „legalcalmasabb volna, ha a gyermekek a szülőktől elválasztatva a katolikus hitben neveltetnének... a macacs öregebbek az országból száműzetnének..."

i) Egyik jelentésből megtudjuk azt, hogy a szász lutheránusok gyűlöltek a baptistákat; a szászok követését küldtek a jezsuita misszionáriushoz: „hogya baptisták házait lerontják s őket kikergetik."

(V. ö. Tóth Mike i. m.)

173. §. Baptista eredetű családok.

Ebben a nehéz évben sok baptista család katolikusá lett. Magával vivén a baptista vagyon egy részét is. Erről csak azért emlékezünk meg, hogy lerögzítsük azt, miszerint Erdély s az ország lakosai között nagyon sok baptista eredetű család van. Ugy a katolikus, mint a más vallásuak között is. Ha mind nem is sorolhatjuk fel, de néhány nevet a baptista eredetűek közül megemlítünk: Filach, Krim, Schneider, Pfeiffer, Mairhoffer, Stark, Pirkner, Lehner, Seyl, Graff, Binder, Winter, Grob, Khuen, Glaser, Schmid, Mayer, Huber, Rausch, Gil(g), Kirchner, Stainer, Glaser, Richter, Lorch, Weltzer, Hasel, Adler, Lorg, Stern, Heym, Lackner, Sommer, Sattler, Strausz, Mantz, Moritz, Platzer, Ladendorffer, Grünenwald, Rosütz, Bauman, Grueber, Radner, Han, Anker, Zobel, Weller, Eichorn, Ber, Amon, Arnold, Maurer, Mandl, Platner, Gentner, Horn, München, Hesz, Leitner, Kircher, Frank, Haidelberger, Dorn, Wolff, Hoffmann, Säyler, Hartmann, Nägele, Kron, Erbhart, Lang, Wartburger, Schütz, Rath, Bayer, Schuster, Kauffmann, Würtz, Weisz, Jankó, Beuer, Schmid, Roth, Bauer, Planer, König, Kramer, Eder, Ritter, Edelpreis, Ele, Pulmann, Fischer, Holba, Schäffler, Riedemann, Wálboth, Zimmermann, Hórich, Wendel, Häring, Tanowitz, Kalenbach, Voleman, Csetrle,

(V. ö. Baptista Kodex XVII; Tóth M. i. m.; Kirner i. m.; Illésy János: „Nemes összeírás 1754—1755.” Budapest. 1902.)

174. §. Baptista céglevél 1771—1772.

A baptisták azonban eme szigorú zaklatás dacára sem lettek mindnyájan katolikusok. 1771-ben amikor, Mária Terézia a céheket szabályozza, a baptista iparosok külön céheket alkotnak.

175 §. Keresztésghalogatók 1791-ben.

Az 1791-ben tartott pesti első egyetemes zsinat nagyon érdekes témával foglalkozik baptista szempontból. A 16. pontban azt mondja ki: „A gyermekeket első napjaikban keresztelje meg a lelkész és akik a szentséget (keresztiséget) halogatják, azokat a gyülekezetben intse meg.”

Ez a zsinati végzés a baptista ígéhirdetéssel van kapcsolatban. Úgy lehet, hogy a Mária Terézia idejében való üldözés következtében, egyik-másik baptista a lutheránus egyházba menekült, de . . . a gyermekkeresztiségnek nem volt híve . . . Tehát ezek lehetnek a gyermekkeresztiség halogatói.

(V. ö. Dr. Raffay Sándor: Magyarhoni Ev. Liturgia . . . 1933. Prot. Szemle 28—29.)

176. §. Magyar baptisták Magyarországon kívül. 1782—1855.

Magyarországról a baptisták messze vidéket bejártak. Fentebb (90 §-nál) láttuk, hogy ezek a „*tengerig*” járnak. Sok helyen ott maradtak, letelepedtek. Így kerülnek Magyarországból Oroszországba is. Az orosz-török háború idején Romonzow tábornok Kis-orszországba Tschernigoff kormányzóságba (Wischenka) telepítette őket, ahol később megsaporodnak. 1782-ben két követet küldtek Magyarországra, orosz útlevelemmel — mint 1620-ban Bethlen Gábor, — hogy innen mind több és több baptista testvért vigyenek magukkal. 1852-ben már a krími félszigetre is telepített baptistákat az orosz kormány. Tehát Magyarországból

mint látjuk, többfelé átszármaznak Orosz,- Olasz,- Német,- Morvaország- Svájcba.

Oroszországban hal meg 1855. március 15-én egy híres baptista család nestora: Walter Jákób. Ez atyjával, idős Walter Jakabbal és fiával Walter Zachariással ment ki Magyarországból. Ott élt. (Dort wohnten sie 58 Jahre und zogen von da in das südliche Russland in die Nähe des Asow'schen Meers)

(V. ö. Bech i. m. 642; Prot. Egyh. Isk. Lap. 1886. Révész Kálmán.)

177. §. Baptista kodexek. 1524—1764.

A baptista általános történelemnek rendkívül fontos adatait tartalmazzák azok az egykorú — baptisták által történt — feljegyzések, melyek egy-egy könyvet teljesen megtöltének. Kézírt könyvek ezek. A kéziratos könyvek általános neve: „Codex,” miért mi is Baptista Kodexeknek említjük ezeket.

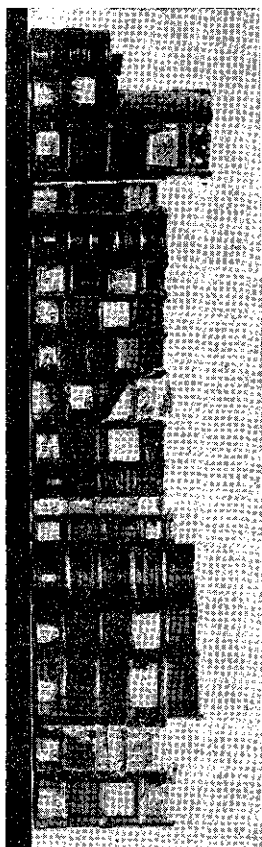
Ilyen könyvet a Budapesti Egyetemi Könyvtár Kéziratosztályában 18 darabot; a Nemzeti Múzeum könyvtárában pedig 1 drb.-ot találtunk. A Nemzeti Múzeum „281. Oct. Germ.” szám alatt: „Anabaptista praedikációs könyvnek” nevezi ezt. Azonban tévesen, mert az nem prédikációs könyv, hanem egyeztető szöveg-szótár, amely a (168. §. alatt említett) Pozsonyban elkobzott baptista bibliák csoportjában (Concordantiarum Exemplar 11. alatt) szerepel. Az egyetemi könyvtárban szereplő Baptista Kodexeket, az üldözés ideje alatt 1764-ben kobozták el a baptistáktól a jezsuiták. Így jegyeztettek be a Szakolczai Jezsuiták Collegiumi könyvtárába (Colleg. Catal. Szakol. S. I. inscrips. 1764). Ez a jelzés, amely minden Kodexben bent van, a 37. §, 136. §, 137. §-nál, illetőleg az 1. 9. 10-ik közölt képen látható. A XVIII. számú Kodexet azonban, mely az 1647. évben meghalt Liszebucher Jákób sárospataki prédi-

kátor munkája (144. §), a pozsonyi jezsuiták kobozták el, — leírás szerint — 1692-ben.

178. §. Baptista Kodexek nyomán Hamburgig és vissza 1834—1895.

A Mária Terézia idejében történt zaklatások miatt

sokan kiköltöztek az országból. Láttuk feljebb (90. §), hogy bejárták a félvilágot. Így ismeretes uton haladtak nyugat felé. Nyoma van annak, hogy egy baptista kodex van Hamburg város könyvtárában. (Hamburger Stadtbibliothek.) Tehát ezek a Kodex-tulajdonosok egész a tengerpartig vándoroltak nyugat felé is. A baptista igehirdetés tehát Hamburgba is elhat, hol 1834-ben Onken kereskedő gyülekezetet alapít és 1843-ban a magyar Rottmayer János bemenik. Rottmayer 1846-ban negyedmagával haza érkezett. Ezek Budapesten és a vidéken kezdenek evangéliumi

26. kép.
Baptista Kodexek (I—XVIII) Baptista könyvtárok által bekötve (nagy részben).
(A Budapesti Kir. M. Pázmány Péter Tud. Egyletem Könyvtára. Kéziratosztály.
Hist. Eccl. Ab 1—Ab 18.)

munkához. 1860-ban már Budapesten Rottmayer házában gyülekezet létesült, 1865-ben pedig Lehmann G. W. német baptista prédikátor — mint régebben Fischer András (65. §) Sárospatakon — holdas éjjel beme-ri-

tést végez Budapest alatt a Duna vizében. Budapesten, — Magyarországon — összetalálkozott Lehmann német baptista prédikátor személyében, a német-nyugati baptizmus a magyar-keleti baptizmussal. Nem is lehet hátrvonulat vonni, most sem, a múltban sem a kettő közé. 1875. augusztus második felében Békés-Gyulán a Körözs vizében — éjjel — 28 bemerítést végez Mayer Henrik. Békésben — a bogumil gyümölcs: Ozorai Imre (29. §) területén, magyar földön, gyökeret ereszt a nyugati német baptista igehirdetés . . . Békés, összeköti a keletet a nyugattal, a keleti igehirdetést a nyugati igehirdetéssel. A bogumil gyümölcs magja csirába szökken, rügyezik, virágzik, illatozik . . . majd gyümölcsözik, a baptista kertész kezemunkájára. 1893-ben, — mikor már újból szerte hangzik az országban a baptista igehirdetés — érkezik haza újra Hamburgból egy pár magyar ifjú: Balogh Lajos és Udvarnoki András, akik később 1895-től a magyarországi baptizmus vezetőhelyeit foglalták el.

(V. ö. Zoványi i. m.; Bech i. m.; Csoják Attila: Képek a Magyarországi Baptista Misszió Történetéből. Budapest, 1928.)

179. §. Baptista vonatkozású törvények: 1895—1921.

A) 1895. évi 43. törvénycikk.

I. fejezetből:

1. §. Mindenki szabadon vallhat és követhet bármely hitet vagy vallást és azt az ország törvényeinek, valamint a közérkölciség kívánalmainak korlátai között — külsőképpen is kifejezheti és gyakorolhatja. Senkit nem szabad törvényekbe vagy közérkölciségbe nem ütköző vallási szertartás gyakorlásában akadályozni, avagy hitével nem egyező vallási cselekmény teljesítésére kényszeríteni.

5. §. Valamely vallásfelekezetből kilépni, vagy valamely vallásfelekezetbe belépni mindenkinek szabad, a törvényekben megállapított feltételek alatt.

II. fejezetből:

9. §. A szervezeti szabálynak jóváhagyása után megalakult vallásfelekezet, mint az állam védelme és főfelügyelete alatt álló törvényesen *elismert* nyilvános vallási testület:

1) Szabadon gyakorolhatja a nyilvános, közös istentisztelet jogát.

B) A baptista vallásfelekezet elismeréséről.

1905. évi 77.092 sz. vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet... „a baptista vallásfelekezetet az 1895-ik évi 43. t. c. rendelkezései értelmében ezennel az állam védelme és felügyelete alatt álló törvényesen elismert vallásfelekezetnek nyilvánítom.“

C) Az 1921. évi 33. t. c. (trianoni béke) VI. cím:

55. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy az ország minden lakosának születési, nemzetiségi, nyelvi, faji vagy *vallási különbség* nélkül, az élet és szabadság teljes védelmét biztosítsa.

Magyarország minden lakosát megilleti az a jog, hogy bármely hitet, vallást vagy hitvallást nyilvánosan vagy otthonában szabadon gyakoroljon.

D) Belügyminiszteri rendelet:

4.348/1925. B. M. kih. sz. Nem követ el kihágást az, aki a baptista, mint törvényesen elismert vallásfelekezetnek áhítatos összejövetelein résztvesz, mert ezekhez az összejövetelekhöz még akkor sem kell rendőrhatalósági engedély, ha azokon esetleg másfelekezetűek is megjelenhetnek.

E) Vallásfelekezetek:

Bevett vallásfelekezetek: latin, görög és örmény szertartású katolikus, református, evangélikus, görögkeleti szerb és görögkeleti román, unitárius és zsidó.

Elismert vallásfelekezetek: baptista (77.092/905 Vkm.) és iszlám (1916. évi 17. t. c.)

(V. ö. Kristóf Domokos: Vallásügyi tájékoztató, Bpest, 1926.)

180. §. Baptista Gyülekezetek Szövetsége 1920.

A magyarországi két árnyalatú, u. m. elismert és el nem ismert baptista gyülekezetek kiküldöttei 1920. szeptember 23—24-én Budapesten, a VIII. Kistemplom utca 12. szám alatti imaházban gyűlésre jöttek össze és ennek gyümölcse lett a „*Magyarországi Baptista Gyülekezetek Szövetsége.*“ A szövetség célja: 1. prédikátorok kiképzése, 2. hitterjesztés közös ápolása, 3. bibliai igazságok terjesztése sajtó útján, 4. hitelvek és erkölcsi élet ápolása, 5. intézmények támogatása, 6. gyülekezeti ingatlanok intézése, 7. statisztika, közgyűlések kezelése.

A) Szövetség ügyeit intézi:

1. Végrehajtó bizottság. 2. Misszióbizottság. 3. Tanügyi bizottság. 4. Vasárnapi iskolai, ifjúsági, énekügyi bizottság. 5. Irodalmi bizottság. 6. Jótékonyaságügyi bizottság. 7. Pénzügyi bizottság.

B) Szövetség tisztviselői:

a) elnök, b) alelnök, c) titkár, d) pénztáros.

C) Szövetség intézményei:

1. Theologiai szeminárium.

2. Árvaházak.

3. Menházak.

D) Szövetség hivatalos lapja:

Békehírnök.

(V. ö. Udvarnoki András: Tájékoztató. Budapest. 1921.)

181. §. Baptisták és az állam egymáshoz való viszonya.

A baptisták — mint állampolgárok — általános álláspontja: az állammal szemben a tiszteletteljes engedelmesség. A baptisták voltak az elsők, akik a teljes vallásszabadság alapján létesítettek államot. Ezt az alapelvet a baptista Rogger Vilmos juttatta érvényre a XVII. században a Rode szigeti alkotmányban. Rogger azt állította, hogy „a politikai hatalom végrehajtójának nincs és nem is lehet a vallásban joga, sem mint bizonyos felekezet patrónusának, sem mint száműzőjének fellépni.“ „Jutalmazni az állami, vagy el-

ismert egyházat; megbélyegezni, vagy büntetni az azon kívül állókat — ez jogkörein túl esik.”(Dr. Rushbrooke.)

„Az államnak meg kell védeni úgy az egyeseket, mint a vallásfelekezeteket az ő vallási joguk szabad gyakorlásában. Az állam visszaél hatalmával, ha egy vallásfelekezetnek kedvez a többiek rovására.”

(V. ö. Steiner István: „Baptista Világszövetség. Konferencia Beszédek. Budapest,” 1926. 14, 15. lap; Déli Baptisták Konvenciója Atlanta, Ga. 1919 május. Bokor Ferenc: New-York City. Mullins—Gambrell—Cody—Scarborough—Ellyson. 11. lap.)

**182. §. Baptista arányszám a statisztika mérlegén:
1881—1901.**

„Lutheránusok : 64.500,000.

Kálvinisták :

Nagybritániában	5.000,000
Hollandiában	3.000,000
Nagymagyarország	2.700,000
Svájc	2.300,000
Egyesült Államok	} . . . 5.000,000
Kanada	
Délafrika	2.000,000
Másutt elszórva	1.000,000
<i>Kálvinisták összesen :</i>	<u>21.000,000</u>
Nazarénusok	20,000
Unitáriusok	1.000,000
Methodisták	12.000,000
Adventisták	250,000
Bibliakutatók	200,000
Kisebb szekták	1.000,000
<i>Baptisták*)</i>	11.000,000

*) Gyermekkel együtt 3-szor kell venni.”

(V. ö. Dr. Lippay Lajos : A protestantismus. Budapest, 1935., 245—246 lap.)

A **baptismus** tehát (ha a családot is számítjuk, úgy amint a dr. Lippay statisztikája,) 33.000,000 egyént

számol, majdnem felét teszi a világ lutheránusainak és 12.000,000-val **többet számlál, mint a kálvinizmus.** Pedig a baptista családoknál többet lehet számolni 3 gyermeknél, mert sok családban van 3 gyermeknél több pl. (Kiú cs. Körösladányban 10; Varga cs. Tordason 15; Remeczky cs. Békésgyulán 13.) Ha tehát ezt a statisztikát legalább 4-el szoroznánk, a 44 millió baptista már megkétszerezi a kálvinisták és túlelezi a lutheránusok számát.

A baptisták tehát világviszonylatban a kálvinistákat tulszárnyalják. Érdekes ennek az egyházi írónak a felkiáltása: „Az anabaptisták az újabb kutatások szerint sokkal többen voltak, mint hinné az ember, akik közül nem keveset kivégeztek, másokat elűztek.”

(V. ö. Lippay i. m. 108. lap.)

Kanadában érdekes növekedése van a baptistáknak 20 év alatt.

	1881 évben	1891 évben	1901 évben
Katholikus:	167,695	— 358,300	— 390,304
Anglikán:	223,365	— 385,999	— 367,938
Presbiteriánus:	204,148	— 453,147	— 477,386
<i>Baptista:</i>	45,353	— 106,077	— 116,028

Tehát a baptisták legnagyobb, csaknem háromszoros növekedést vettek.

(V. ö. Vacant—Mangenot: Dictionnaire de Théologie Catholique. — Paris, 1903. II. k.)

183. §. Baptista élet bizonyága.

Milyen a baptista élet? A baptista élet: bizonyosság Krisztus evangyélioma mellett! Mert a Krisztus üdv-üzenetén, az evangyéliomon nyugszik. A baptista hívő kenső életében elfogadja az evangyéliomot, külső életében pedig bebizonyítja és megcselekszi azt.

A baptista elv a hit magasabb foka, amelyet igazol a gyakorlat, a mindennapi élet. Ezt már példával világosítjuk meg.

a) A világban a koldus, éhező, nyomorult ember ezrével jár. Egyik-másik naponta felnyújtja kezét

alamizsnáért, de ezek között a kéregetők között nincsen baptista koldus.

Az írás azt mondja: „Jót cselekedjünk mindenkivel, kivált pedig hitünk cselédével.” (Gal. 6:10.) Ezen bibliai alapon az egyházaknak, felekezeteknek „hitük cselédeit” — mégha koldusok is — nem volna szabad az uccára kiereszteni — ha komolyan vennék Krisztus tanítását és az evangyéliomot.

A baptistáknak az evangyéliomi életről bizonyoságot kell tenni azáltal is, hogy felveszi szegényei, koldusai ügyét. *Baptista koldus nem jár az uccán*, — mert a gyülekezetek minden helyen felveszik szegényeik ügyét. Ez aktív bizonyosága a magasabb hitbeli életnek. Láttuk feljebb, hogy a baptisták 1600-ban az éhező falut táplálták. (L. 98. §)

b) A baptista szerénység, alázatosság az evangyéliomi életből folyik. Ez nem mutatja az értéktelenséget. A szerénység és csendesség sokszor több értéket takar, mint a lármás és zajos világi élet. Ennek bizonyítására a sok közül csak egy példát említünk meg. Egy vidéki baptista leány, aki a négy polgárit a legjobb eredménnyel végezte tanulótársai között, Budapesten egy zsidó orvos háztartásához szegődött. Mint háztartási alkalmazott, elvégzett mindenféle teendőt s a kézimunkákon kívül a „nyári vakációban” előkészítette az orvos latinból bukott III.-ik gimnazista fiát — eredménnyel. A „cselédleány” előkészítette az ifjút a latin vizsgára. A csendes, elvonult, szerény életet élő tudás kiségitette a nagy, lármás világban élő ifjú tudatlanságát. A baptista élet, a baptista munka, nem kevesebb, — sőt sokkal több a másféle életnél.

(V. ö. Békés község előljáróság 38/1935. sz., Békés községi Polgári Leányiskola XXXVIII—XLI évf. Értesítő és a budapesti X. Y. Főgimnázium Értesítője.)

c) Korunk leggazdagabb embereinek egyike: *baptista*. Ez a férfiú a világ előtt bebizonyította evan-

gyéliomi életét azzal, hogy jót cselekszik mindenkivel, még azzal is, aki nem hitének cseléde. Ezt különösen Magyarország tudja. Ez a férfiú Rockefeller, akinek adományából, alapítványából templomok, egyetemek, kórházak, közegészségügyi intézmények, szociális szemináriumok, könyvtárak stb. tömege épült fel. Ezt Rockefeller jövedelmének tizedéből adja. Magyarországtól sem vonta meg szükség idején támogató segítségét. Sok minden felépült Magyarországon a „baptista” Rockefeller adományából. Magyarország lakossága, e férfiú magasabb hitbeli életének, sok javát vette, sok segítségét látta.

„Amit akartok azért, hogy az emberek veletek cselekedjenek, mind azt ti is úgy cselekedjétek azokkal.” (Márk : 7 : 12.)

Ez a Rockefeller — mert baptista, — így cselekedett. *Ilyen a bizonyágtevő baptista élet.*

(V. ö. Dr. Gortvay György : A m. kir. Társ. Egészségügyi Intézet és Múzeum működése. Budapest, 1933., 4. lap; Kirner A. Bertalan : Első baptista misszióutam. Budapest, 1934.)

184. §. Baptista hazafiság.

A baptismust némely ádáz ellensége hazafiatlansággal illeti úgy, „hogy fegyvert nem fog,” „nem katonáskodik” és „háborút nem szolgál.” Ezek az emberek csak tudatlanságot árulnak el és önmagukat hazugságba keverik. A biblia azt mondja: „Minden lélek engedelmeskedjék a felső hatalmasságoknak.” (Róm. 13:1.) Krisztus is azt mondja: „Adjátok meg azért ami a császáré a császárnak és ami az Istené az Istennek.” (Máté 22:21; Luk. 20:25.) Eme bibliai igazságok szerint járnak el a baptisták és szolgálták a világháborúban az „Isten” s a „császár” parancsolatát. Harcoltak a haza védelmében.

A budapesti nap-ucai baptista gyülekezet testvériségében — ebben az egy gyülekezetben is — nem kevés számmal vannak olyanok, akik a háborút vé-

gígszolgálták, fogságot szenvedtek s rokkanttá váltak. Ebben a szolgálati mivoltukban, bronz, kisezüst, nagy-
ezüst és arany vitézségi érmet szereztek. Egy ezred
háborús v. emlék albumában azt olvassuk, hogy 30000
háborút járt legénység kitüntetése 32 % s ebből, 134
nagyezüst és 7 az arany vitézségi érem. Ennél az arány-
számnál sokkal nagyobb a baptista vallású katonák
kitüntetése. A bácskai határtól kezdve, a kölkedi vitézi-
telek birtokosától, vitéz Deák Mátétól kezdve fölfelé az or-
szágon keresztül az északi csonka határig — a me-
zőtarpai „Esze Tamás“ kuruc ivadékaí baptista pré-
dikátoráig — Czine Ferenczig, nagyon sok háborút járt
baptista katonának ékesíti a mellét a nagyezüst és
más vitézségi érem. Sokszor megesik az, hogy szerény
viselkedésű, háborút járt és vitézségi érmekeí szerzett
baptista polgárokat, olyan egyének molesztálják,
illetik csufolódással, akik a nagy világháború ide-
jén még „puskaporí sem szagultak.“ És ezek az
emberek és az ezekhez hasonlók illetik a baptis-
tákat hazafiatlanság vádjával.

Tudni kell azt is ezekről a baptista katonákról,
hogy a katonai szolgálat mellett, még a fronton is bib-
líáztak. (Borbás Sándor — Piros Gábor — Záhony — Pa-
nyola.) Gyakran tartottak istentiszteleteket. Megtörtént
az is, hogy egyik-másik helyen, ahova a tábori lelké-
szek nem értek el, ilyen baptista katonákat bíztak meg
a lövészárookban, a fronton levő katonák között isten-
tisztelet tartásra. Ilyen megbízást kapott a háborús ka-
tonai szolgálat alkalmával a békésrosszerdői baptista
gyülekezet egyik tagja, aki decembertől, májusig látta
el így a „tábori lelkészi“ szolgálatot, az igehirdetést.

Ugyanezen baptista katona, — névszerint Pan-
kotai Gábor, — katonai szolgálata közben a francia
fronton, a híres Verdun-i szakaszon, azokon a helye-
ken járt katonai és igehirdetés szolgálata közben, ahol
a református tábori lelkészek legvitézebbike (J. János.)

megszerezte a III. oszt. vaskorona rendet. Pankotai Gábor baptista katona eme szolgálataiért nem kapta meg a kitüntetéseket és nem is azért említjük meg, hanem azért, hogy bebizonyítsuk adatokkal is, hogy a baptista katona minden körülmények között teljesítette és teljesíti úgy a haza iránti kötelességét, mint bárki más az ország lakosai közül. A baptista katona nemcsak a világitörvény szerint, hanem a krisztusi törvény szerint is cselekszik akkor, mikor megadja az Istennek, ami az Istené és a hazának, ami a hazáé, illetőleg a császárnak, ami a császáré.

Eme kettős törvény szerint a baptista polgár hazafisága felelősségteljesebb mint azé, aki csak egy törvénynek engedelmeskedik. A baptista polgár, amint a fentebbiekben láttuk, (98, 151, 158. §.) a múltban is hasznos volt a hazára, mostan is számíthat reá a magyar haza. Ez különben a biblia igazságával is megfelelő. A biblia igazságáért pedig mint láttuk, vérével is kész áldozni a baptista lélek.

(V. ö. Makkay Machelek Pál: „A 101-es Zászló Alatt.” Budapest. 1934. 6. l. és Balogh Lajos baptista hitszónok: Válasz a B. J. esperes pásztor levelére Hajdúböszörmény. 1912.)

Zárszó.

I. Kor. 1:3.

Amíg a „Jordán partjától“ sok drága lelki élmény folytán idejutottam, sokszor térdreborultam s úgy szállott ajkamról a hála, mennyei Atyámhoz! Köszönöm Neki azt a lelkiezt, mellyel felruházott, hogy baptista testvéreimet végig vezethettem hosszú utakon, a bizonyágtévő hitbéli élet ékes mezejére. Az Úr kegyelme cselekedte ezt.

Boldog vagyok azon, hogy a hitéletet bizonyító forrás felbuggyant előttem; mint Mózes vesszeje előtt sziklából a víz. (II. Mózes 17:6.)

Szívemből óhajtom, hogy az olvasó testvéreim és barátaim lelke, úgy megtermékenyüljön tiszta, szent buzgalommal, szent érzettel, mint ahogyan az enyém betelt, e sok, Krisztus melletti bizonyágtévő élet láttára. Hogyha olykor majd imádságra fakad a lelkük, e könyv által feltárt adatok nyomán, — kérem — az imádságaikban sohase felejtkezzenek el rólam s gondoljanak rám akkor is, ha már nem élek e testben. Imádkozzanak és higyenek, hogy ezekkel a drága „hitbéli cselédekkel“ találkozassanak!

Ezen a helyen megköszönöm a M. Kir. Országos Levéltár; a Magy. Nemzeti Muzeum; a Kir. M. Pázmány Péter Tudomány Egyetem Könyvtár Kézirattára s az Országos Magyar Iparművészeti Muzeum tisztviselőinek, igazgatóinak a lojális készséget, mellyel kutató munkámban segítségemre voltak.

Hálámat nyilvánítom a kedves testvéreknek, kivált Somogyi Imre dr. Budapest Nap-utcai; Udvarnokv Béla dr. kispesti; Czine Ferencz nagydobosi prédikátoroknak

és a békési-tahii-bajai-debreceni konferencia tagjainak, így ifj. Szabadi Gusztávnénak, a buzdítás- és lelkesítésért.

Boldog örömmel vettem fiamnak, Kirner Károly Bertalannak is a muzeumbeli fényképfelvételeket, melyeket a könyv értékesebbé tételére felhasználhattam.

Jól esett Halász Sándor Budapest, Nap-utcai gyülekezeti testvérnek; Klein Géza és Kiss Mária, Békés II. Szív-utcai gyülekezetbeli testvéreknek írásbeli segítsége. Kiss Máriának megköszönöm a 7., a 23. kép és a könyv címlapjának — baptista motívumokkal ékes — rajzait és a sok fáradozást, mellyel a könyv sajtó alá való dolgozásában segédkezett.

Szeretettel köszönöm Kiss László Békés, Szív-utcai gyülekezetbeli testvér és kedves családjának, hogy e könyv sajtó alá való rendezés idejéig nyugalmas hajlékában helyet adott, családi körébe befogadott! Az Úr kegyelme legyen továbbra is mindnyájunkkal — Soli Deo Gloria!

Békés, 1935. nov. hó vége.

KIRNER A. BERTALAN.

Megjegyzések.

17. oldal	27. sor	Origenesiek	helyett.	Origenes	olvasandó.
18. "	16. "	cs	"	k	"
23. "	7. "	XVIII.	"	XVII.	"
24. "	10. "	hulláma	"	hullámái	"
33. "	6. "	II.	"	lap	"
36. "	9. "	lutheránus	"	lutheránus	"
36. "	19. "	kenyérrel	"	csak kenyérrel	"
50. "	5. "	hirhették	"	hirhették	"
52. "	16. "	1554.	"	1534.	"
61. "	21. "	1542.	"	1545.	"
63. "	28. "	lutheránus	"	lutheránus	"
70. "	13. "	Krisztustalanság	"	krisztustalanság	"
74. "	8. "	ish	"	ich	"
79. "	14. "	84. §.	"	83. §.	"
80. "	23. "	lyurgia	"	Lyturgia	"
87. "	7. "	es	"	és	"
88. "	6. "	Lelkével	"	lelkével	"
91. "	2. "	maioica	"	maiolica	"
98. "	27. "	összesége	"	összesége	"
105. "	20. "	hatholikus	"	katholikus	"
106. "	33. "	baptákra	"	baptistákra	"
116. "	29. "	Dubricza	"	Dubnicza	"
122. "	35. "	magokaat	"	magokat	"
123. "	27. "	e római	"	a római	"
123. "	29. "	Sweiz	"	Svájc	"
123. "	30. "	Gyulafehérvári	"	gyulafehérvári	"
125. "	25. "	olvasom	"	olvassuk	"
128. "	2. "	kenyérsütést	"	kenyérsütés	"
129. "	30. "	Arbailter	"	Arbaitter	"
132. "	7. "	1950.	"	1650.	"
137. "	27. "	Regiliók	"	Religiók	"
137. "	29. "	Antitrinitára	"	Antitrinitária	"
139. "	32. "	Emlékei	"	Emlékek	"
151. "	16. "	nd	"	nd	"
152. "	2. "	feljegyzéseikből	"	feljegyzéseiből	"
152. "	9. "	Sobotiston	"	Szobotiston	"
152. "	21. "	vorstehen	"	vorstehn	"
152. "	21. "	dienem	"	dienen	"
152. "	23. "	harca	"	sarcólása	"
155. "	27. "	Főpohárnok előtt olvasandó: 1. Főreferendárius;			
		2. Generális; 3. Udvari hadnagy; 4. Főasztalnok.			
157. "	23. "	1674 helyett 1674—1687-ig		olvasandó.	
158. "	8. "	hadseregnek	"	hadsereg	"
166. "	24. "	1772.	"	1801.	"
173. "	30. "	saepelatus	"	saepe fatos	"
173. "	31. "	Anabaptistas	"	Annabaptistas	"
173. "	32. "	audientum	"	audiendum	"
173. "	32. "	cogunt	"	cogant	"
173. "	34. "	említett	"	említett baptisták	"
173. "	28. "	Anabaptistarum	"	Annabaptistarum	"
175. "	10. "	előbbi	"	utóbbi	"
181. "	25. kép	"	"	26. kép	"
184. "	26. "	"	"	27. kép	"

TARTALOM:

S.	lap
I. Előszó	5
II. Szerző előszava	7
1. Baptista nevezet	9
2. Baptista Bemerítő János	9
3. A baptilált Jézus Krisztus	9
4. Jézus Krisztus baptista kapcsolata	10
5. A „baptista“ szó az irodalomban	10
6. Baptista szó, lelki vonatkoztatásban	11
7. Baptista felfogás	11
8. Tévelygő felfogásúak	11
9. Baptista szó bibliai alapjai	12
10. A kereszt jelentése: Ho staurós	12
11. A keresztyén szó alapja: Christianos	13
12. A baptista szó gyakorlata	13
13. Jézus Krisztus példája	14
14. Az első keresztyének	15
15. Testvérek—Vezetők—Gyülekezetek	15
16. A római gyülekezet elhajlása	15
17. Szakadás a gyülekezetek között	16
18. Gyülekezetek a rómain kívül	17
19. Pauliciánusok—Krisztushívők	17
20. Bogumilok, Isten barátai	18
21. Bogumil kapcsolat, vissza Krisztus baptilálásáig	18
22. Az első szekta-szakadár, a római gyülekezet	19
23. Népelhelyezkedés ős-Magyarországon	19
24. Krisztus követés irányai Árpád előtt	20
25. Szláv térítések és bizonyosságok	21
26. A kevesek és a baptilálás	22
27. Szent István. Hitehagyottak. Üldöztetés.	22
28. Boszniai, ozorai bogumilok Magyarországon	23
29. Bogumil gyümölcs. Ozorai Imre	24
30. A keleti és nyugati irány	27
31. Anabaptilisták	28
32. Baptilisták	28
33. Baptilisták 12 neve	28
34. Baptista kapcsolat	29
35. Baptista ígehirdetés. 1523.	29
36. Lutheri vagy baptista irány	30
37. Baptista gyülekezet. 1524. (1. kép)	30
38. Üldözés 1525—1526-ban	32
39. Hívők és hitetlenek harca, 1526.	33
40. Libetbánya, 1527.	35
41. Baptistaégetés Pozsonyban, 1528.	36
42. Baptista leányok égetése, 1528.	36
43. Lőcsei baptilisták, 1529.	37

44. Fischer és Kálvin, 1529.	41
45. Riedemann Péter, 1529.	42
46. Üldöző és üldözött	43
47. Baptista reformátor és a kálvinizmus	43
48. Nők és férfiak égetése, 1529. (2. kép)	44
49. Bebörtönözött baptisták, 1529.	46
50. Perner és a prépost baptista üldözése, 1529.	47
51. Üldözések, vagyoneklobzások	48
52. Esztergomi érsek levele, 1530.	48
53. Fischer Sárospatakon	49
54. Baptista hitviták, — veszteségek, 1530.	49
55. Üldözések, 1531.	50
56. Gömöriek üldöztetése. 1532.	50
57. Szepesiek üldöztetése. 1533.	50
58. Szószéki gyalázkodás és Fischer. 1533.	51
59. A münsteri politikum. 1534.	52
60. Baptisták Bártfán. 1535.	53
61. Sárospataki prefectus levele. 1535.	53
62. Perényi kétféle mértéke	54
63. Perényi—Kopácsi—Fischer. Sárospatak	55
64. A baptizmus nem protestantizmus. 1536—1539	57
65. A krasznahorkai mártír. 1540.	58
66. A prédikátor gyilkosa	59
67. Baptista gyanus papok	60
68. Kálvin baptista rokonsága. 1540.	61
69. Vita-iratok, támadások. 1541—1545-ig	61
70. Baptisták Nyitra- és Pozsony megyékben	63
71. Ferdinánd üldöző rendelete. 1546.	63
72. Baptisták és kálvinisták elűzendők, 1548. XI. t. c.	64
73. „Gottloszen Lait” (3. kép)	65
74. Ferdinánd kérése. 1548.	67
75. „Confessió” a baptisták ellen. 1549.	67
76. Baptista adózás. 1549.	68
77. Négy évi nyugalom, 1551—1555.	68
78. Hitzsarnokságok. 1553.	69
79. Pozsonyi gyűlés. 1556.	70
80. Kolozsvári gyűlés. 1556.	70
81. Riedemann Péter halála, 1506—1556.	71
82. Bakyth üldözése az irodalomban és Balassi Bálint, 1557. (4. kép)	73
83. Tudatlan hitszónokok, analfabéta földesurak	77
84. Kartell a baptisták ellen. 1559.	78
85. Nádasdi baptistái és íródeákja	78
86. Református bemeítés. 1559.	79
87. Vallásellenlőség, baptisták kihagyásával	80
88. Baptista ráhatások 1561—1565.	81
89. Baptista bizonyág (Soli Deo Gloria) 1566—1568. (5. kép)	82
90. Baptista levelek. 1536—1572. (6. kép)	83
91. Kétféle prédikátor typus 1573—1575.	85
92. Bornemissza püspök vizimosása. 1577.	86
93. Dávid Ferenc — gyermekkereszttség megszüntetése — 1578.	87
94. Húsz év. 1578—1598.	88
95. Baptista fazekas. 1598. (7. kép)	89
96. Inséges évek. 1598—1600-ig (8. kép)	91

97. Notdurf — Gemain	92
98. Baptista szeretet. 1600.	93
99. Hadak pusztítása. 1603.	95
100. Öldöklés. 1605.	96
101. Hajdúk rablása. 1605.	96
102. Baptisták és a bécsi béke. 1606.	96
103. Jezsuita szekták. 1607.	98
104. Independens baptista? 1608.	98
105. Baptista szerződés. 1613.	99
106. Keresztleetlen gyermekek. 1614.	100
107. Bemerítés folyóvizben	101
108. Broczkói baptisták. 1616—1619.	102
109. Puskás apostolok. 1618.	102
110. Bethlen Gábor és a baptisták. 1620.	103
111. Indulás Alvinczra 1621.	107
112. Megérkezés Alvinczra	109
113. Királyi vendég a baptistáknál	110
114. Temetés Alvinczen	111
115. Üzenet Alvinczról vissza	111
116. Szaporodás Alvinczen. 1622.	112
117. A baptisták törvénye. 1622. XXIII.	112
118. Gyarapodás Alvinczen. 1622.	114
119. Növekedés — Halál. 1623.	114
120. Új prédikátorok Alvinczen. 1623.	114
121. Nyugalom Alvinczen. 1623.	115
122. Zaklatások, gyilkolások Északon. 1623.	115
123. Habán—Horn—Holics.	116
124. Illésházy baptistái Dubniczon. 1623.	116
125. Zsidó telepések. 1623.	117
126. Védelem az irigyek ellen. 1625.	117
127. Újabb zaklatás—gyilkolás. 1626.	118
128. Baptista behatás Erdélyre	118
129. Baptisták II. törvénye, 1627: XL. t. c.	119
130. Baptista iparosok jobban dolgoznak	123
131. Bethlen Gábor halála. 1629.	124
132. A baptisták III. törvénye, 1631: XXIX. t. c.	124
133. Erdély nyeresége, a baptista ipar	125
134. Földesúr pere és adóssága a baptistákkal szemben. 1632.	126
135. Baptista műveltség — baptista iparágak. 1633.	127
136. Baptista írásmagyarázat (9. kép)	129
137. Baptista énekeskönyv (10. kép)	129
138. Prédikátor kizárás. 1630.	131
139. Szobotisti baptisták új szerződése, 1636.	131
140. Baptista konferencia. 1639—1641.	131
141. Baptista feljegyzések és a pataki hauszhaben. 1645.	132
142. Kálvinista pénzbeli intézkedés baptista tanok ellen, 1646.	133
143. Adománylevelével pataki baptisták részére. 1647.	134
144. A sárospataki prédikátor halála. 1647.	137
145. Fejérvári országgyűlés. 1653.	137
146. Baptista virilisek. 1657.	138
147. A sárospataki baptisták. 1657. (11—12. kép)	140
148. Alvinczi baptisták és feljegyzéseik. 1658—1660. (13. kép.)	147
149. A baptistákkal foglalkozó IV. törvény. 1660. jul. XIII. tc.	149
150. A baptistákkal foglalkozó V. törv. 1660. nov. X. tc.	149

151. A szobotisti baptistákat a hadseregek zsarolják. 1661.	150
152. A baptistákkal foglalkozó VI. törvény. 1662. XIX. t. c.	150
153. Ehrenpreis András 1589—1662.	151
154. Rieger János püspök. 1662.	152
155. Hadak sarcolása. 1663.	152
156. Szemle a baptisták felett. 1663. (14.—15. kép)	153
157. Országgyűlés alkotó tagjai. 1664.	155
158. Baptista segély a magyar iparnak. 1665.	155
159. Baptisták Magyarországon kívül. 1653—1689.	157
160. Vértörvényszék—Zaklatás—Pusztítás. 1674—1687.	157
161. Kolonics parancsa. 1688.	158
162. Kolonics és a hitehagyó ev. püspök. 1677—1692.	159
163. Baptista fazekas munka (16.—17. kép)	159
164. Baptista könyvkötők munkája	162
165. Baptista kések. (18.—19. kép)	163
166. Baptista építő munka. 1600—1801. (20, 21, 22, 23 képek)	173
167. Baptista üldözés. 1762.	166
168. Pozsony megyében elkobzott bibliák 1760. (24. kép)	175
169. Nyitra megyében elkobzott bibliák. 1760. (25. kép)	175
170. Erdélyi baptisták zaklatása 1763.	175
171. Jelentés az alvinczi baptistákról 1765.	177
172. Zaklatások fényképei 1765—1768.	178
173. Baptista eredetű családok	180
174. Baptista céhlevél. 1771—1772. (26. kép)	182
175. Keresztseghalotók. 1791.	182
176. Magyar baptisták Magyarországon kívül 1782—1855.	182
177. Baptista kodexek. (27. kép)	183
178. Baptista kodex nyomán Hamburgig és vissza	184
179. Baptista vonatkozású törvények. 1895—1921.	185
180. Baptista gyülekezetek szövetsége. 1920.	187
181. A baptisták és az állam egymáshoz való viszonya	187
182. Baptista arányszám a statisztika mérlegén	188
183. Baptista élet bizonyossága	189
184. Baptista hazafiság	191
Zárszó	194
Megjegyzések	196
Tartalom	197

